

הישיבה השלוש-מאות וחמש-עשרה של הכנסת השישית

יום שני, ד' אב תשכ"ח (29 יולי 1968)

ירושלים, הכנסת, שעה 16.00

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

על שולחן הכנסת, לקריאה שניה ושלישית: 1. חוק המקדמה, תשכ"ח-1968; 2. חוק התקציב (מס' 3) לשנת 1968/69, תשכ"ח-1968, - שחזרו מזועזעת הכס' פיס. 3. חוק הנכים (תגמולים ושיקום) (תיקון מס' 5), תשכ"ח-1968, - שחזרו מזועזעת העבודה.

היו"ר ד. נצר: הנני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מוזכר הכנסת ה. ליאור: ברשות הישיבת-ראש, הנני מתכבד להודיע כי הונחו

ב. שאלות ותשובות

2. מגעים עם שלטונות הצי האמריקני והצי הצרפתי בעניין אובדן הצוללת "דקר"

חבר הכנסת ש. תמיר שאל את שר הבטחון ביום כ' בתמוז תשכ"ח (16 ביולי 1968):

בעתוני הבוקר של 9 ביולי 1968 נמסר כי לדעת אנשי בטחון אמריקניים יש קשר בין היעלמן של הצוללת "דקר" הישראלית, "מינרב" הצרפתית ו"סקור" פיון" האמריקנית, וכי הם העלו את האפשרות כי שלששת אבדו כתוצאה משימוש נסיוני בטיל חדש שפותח על-ידי צי הצוללות הסובייטי.

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. האם לאחר היעלמותה של "סקורפיון" חידשה ישראל מגעים עם שלטונות הצי הצרפתי ויצרה מגעים עם הצי האמריקני, בנסיון מחדש לבחוק את תעלומת היעלמותה של הצוללת "דקר"?

2. האם הורחב המידע, שיש בידי ישראל כיום, מזה שהיה בידיה בעת הודעתו האחרונה של שר הבטחון בכנסת בנושא זה?

3. אם כן - מהי תוספת זו במידע?

4. האם גם לדעת משרד הבטחון הישראלי ייתכן קשר בין היעלמן של שלש הצוללות?

5. האם נחקרה על-ידי הצי הישראלי האפשרות כי היעלמותה של "דקר" היא תוצאה של פגיעה מכוונת מצד גורם עויין?

שר הבטחון מ. דיין:

1. המגעים עם שלטונות הצי של ארצות-הברית ושל צבא צרפת הם קבועים. מפקדת הצי האמריקני הודיעה לנו לפני חודשיים בקירוב שנחקר כל המקורות האפשריים בנסיון לשפוך אור על הסיבות לאובדן ה"דקר", אולם לא הצליחו להעלות דבר.

הובטח גם שכל מה שיתגלה בעתיד יימסר לנו מיד.

2-3. התשובה שלילית.

4. אין בידינו כל נתון שיצביע על כך.

היו"ר ד. נצר:

לפנינו סעיף א' בסדר-היום: שאלות ותשובות.

1. אי-שיבוצו של רבי-טוראי טוביה בן-חורין ביחידת הרבנות הצבאית

חבר הכנסת א. אבנרי שאל את שר הבטחון ביום ה' בתמוז תשכ"ח (1 ביולי 1968):

הרב טוביה בן-חורין הגמנה עם הקהילה הקרויה "היהדות המתקדמת" לא שנכץ כאיש מילואים (וגם בעת שירות חובה) ביחידת הרבנות הצבאית של צה"ל, כי אם בחיל אחד, וזה בניגוד למקובל לגבי רבנים ואישי דת אחרים.

שאלתי היא:

מה הסיבה לכך?

שר הבטחון מ. דיין:

רבי-טוראי טוביה בן-חורין, אליו מתייחסת השאלתה, שירת בשנת 1955-1956 בשירות חובה ביחידות שדה. שירותו נדחה בשנת 1957 לפי בקשתו, לצורכי לימודים, ובשנת 1960 שוחרר מיתחת השירות הסדיר. במשך שירות החובה לא ביקש העברה לרבנות הצבאית.

בשנת 1965 ביקש העברה לרבנות הצבאית במסגרת שירות המילואים. אולם טרם מילא אחרי הפורמליות הכרוכה בכך, אם כי הוסבר לו מה הצעדים שעליו לנקוט.

היו"ר ד. נצר:

שאלה נוספת לחבר הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש): כבוד השר, האם הפורמליות קשורה במוסדות הדת האורתודוקסית?

שר הבטחון מ. דיין:

אני חושב שהשאלון שעליו למלא הוא שגורתי פורמלי בלבד. לאחר שימלא את השאלון, ההחלטה אם יש לקבל לשיירות הרבנות הצבאית בודאי תושפע מחוות-דעתה של הרבנות הצבאית.

4. כיצד קודם כי ידיעות על אודות ישראל המפרסמות בעיתוני העולם, או אף בעיתונים במדינות ערב, אינן מיוחדות למסרם בישראל?

5. מה האמצעים שאיחזק בהם הממשלה כדי למנוע את הצנזורה מלהיחפץ לאמצעי במאבק המפלגתי הפנימי?

שר-הבטחון מ. דיין :

1. כן.

2. מניעת נזק בטחוני.

3. שיקול-הדעת מסור ביד מי שמונה לכך על-פי הדין, היינו ביד הצנזור.

4. בדרך כלל אין איסור על פרסום ידיעות מאותו סוג שהשואל מתייחס אליו, אולם תיתכנה נסיבות מיוחדות אשר עליון לא ניתן לעמוד מטעמי בטחון בתשובתי זו.

5. לפי מיטב ידיעתי, אין לצנזורה כל מגמות בתחום המאבק המפלגתי ואין צורך לאחוז באמצעים נגד דבר שאינם קיים.

5. פתיחת הגשרים על מני הירדן

חבר-הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הבטחון ביום י"ט בתמוז תשכ"ח (15 ביולי 1968) :

אלוף-משנה ש. גוית מלשכת שר הבטחון אמר בתום סיור עותנאים שנערך בגשר אלנבי, כי ישראל מוכנה לפתוח את כל הגשרים - גשר דמיה, גשר חוסיין ואחרים - כדי להקל על תנועת היצאים והכניסים, אך והדבר תלוי בממשלת ירדן.

אי לזאת הנני לשאול את כבוד השר :

1. האם היו מגעים כלשהם, ישירים או עקיפים, עם ממשלת ירדן במשא זה?

2. אם כן - מה עלה בסיכומם של מגעים אלה?

שר-הבטחון מ. דיין :

1-2. גשר אדם נפתח שוב לתנועה.

6. אמצעים למניעת אבטלה בקרב נכי

מלחמת ישראל

חבר-הכנסת א. שוסטק שאל את שר הבטחון ביום י"ט בתמוז תשכ"ח (15 ביולי 1968) :

בעתון "מעריב" מיום 7 ביולי 1968 פורסם מסכתו של נכה מלחמת ששת הימים, המתלונן על העדר קיומו של חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) ותקנותיו, במה שנוגע להעסקת נכי מלחמה וכן על אבטלה בקרב הנכים על מענקים מצויים ללוחמים, על החיוב לשלם מלוא האגרה להתקנת טלפון, ועל העדר כל פטור ממסים.

אבקש את כבוד השר להשיבני :

1. מה הם האמצעים שמוטק משרד הבטחון כדי להבטיח קיומו של החוק המחייב מפעלים להעסיק נכי מלחמה?

2. כמה מצבי מלחמות ישראל רשומים כמובט-לים?

3. מה נעשה כדי למנוע מנכים אלה חדסת אבטלה?

5. נחקרו כל האפשרויות, אולם לא נמצא אישור להנחתה.

3. המשך החקירה בפרשת היעלמותה

של הצוללת "דקר"

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הבטחון ביום ט"ז בתמוז תשכ"ח (12 ביולי 1968) :

אבקש את כבוד השר להשיבני :

1. האם נמשכת החקירה בפרשת היעלמותה של הצוללת "דקר"?

2. אם החקירה נמשכת, האם נתגלו פרטים ונתונים חדשים כלשהם?

3. האם נמסר למשרד הבטחון נתונים המצביעים על קשר כל שהוא בין היעלמותה של הצוללת "מיתרב" ל"סקורפיון" לבין היעלמות הצוללת "דקר"?

שר-הבטחון מ. דיין :

1. החקירה הפורמלית נסתיימה. נמשכות בדיקות טכניות בנוסחן לאחר סיבה אפשרית לתקלה ב"דקר". קיימים גם מגעים קבועים עם ציים זרים.

2. לא.

3. ראה התשובה שהשיבתי זה עתה על שאלתה של חבר-הכנסת שמאל תמיר בנושא דומה.

היו"ר ד. נצר :

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש) :

האם אני למד, כבוד השר, מתשובתך לשאלה השלישית כי מאז לא נודעו דברים נוספים בקשר ל"סקורפיון" ול"מיתרב", העלולים לשפוך אור על "דקר"?

שר-הבטחון מ. דיין :

לא הוכח ולא נמצא קשר בין טביעת צוללת אחרת לבין טביעתה של "דקר".

4. מדיניותה של הצנזורה לגבי פרסום

ידיעות על חילופי גברי בצה"ל

חבר-הכנסת א. שוסטק שאל את שר הבטחון ביום ט"ז בתמוז תשכ"ח (12 ביולי 1968) :

בעתון "הארץ" מיום 3 ביולי נמסר כי הצנזורה מנעה פרסום אינפורמציה על קיום מסיבות פרדה לאלוף עוזי נרקיס עם פרישתו מצה"ל, וזאת בשל מדיניותה של הצנזורה שלא להודיע פרסום חילופי גברי בצה"ל עד לקבלת ההחלטה הרשמית. "הארץ" מדגיש את חוסר ההיגיון בהתנהגות זו במקרה הנדון, על-ידי מה שהוא מבליט כי במסיבות הפרדה והשתתפו רבים מערכי יהודה ושומרון.

אבקש את כבוד שר הבטחון להשיבני :

1. האם נכונה הידיעה?

2. אם כן - מה הם קני-המידה שלפיהם מונחים הצנזורים בהחלטותיהם בדבר פרסום או מניעת פרסום של ידיעות?

3. האם התוראות וההנחיות הניתנות לצנזורים משאירות להם מקום לשיקול-דעת עצמאי?

— שאלות ותשובות (שוטסק, ד"ר, ש. תמיר, ארבל-אלמוזלינו, י. תמיר, אלמוגי, ארס) —

3. אם לא, הנקטו אמצעים למניעת פעולה זו?
4. האם ידועים האחראים לפעולה זו, ואילו אמצעי ינקטו נגדם?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1, 3: פעילות זו מהווה עבירה על צווי הממשל הצבאי.

לשאלות 2, 4: התשובה שלילית.

9. מדענים ישראלים השהים בארצות חוץ

חבר-הכנסת י. תמיר שאל את שר העבודה ביום ח' באייר תשכ"ח (6 במאי 1968):

ישראל נא כבוד השר להשיבני:

1. כמה מספר המדענים הישראליים שיצאו את הארץ מאז קום המדינה ובאילו ארצות הם נמצאים?
2. מה עושה הממשלה לקליטת המדענים במפעלים בארץ?
3. האם נדונה בממשלה ההצעה לכונן משרד ממשלתי לענייני מדע?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

1. אין נתונים מדויקים לגבי מספר המדענים הישראליים שיצאו את הארץ מאז קום המדינה. ידוע לנו רק מספר הסטודנטים והאקדמאים הישראליים השהים כיום בחוץ-לארץ, שהוא כ-6,500 איש. הנ"ל לפי ארצות: ארצות-הברית — כ-5,000 איש; איטליה — כ-600 איש; אנגליה — כ-250 איש; צרפת — כ-250 איש; שווייץ — כ-250 איש.

ריכוזים מצומצמים נמצאים בארצות: קנדה, הולנד, בלגיה, דניה, אוסטרליה, אוסטרליה וארצות סקנדינביה.

2. על-ידי שמירת קשר באמצעות טלפונים, חוזר הסברה, יעזרה במימון נסיעה לארץ, קיום סיורים ומסגרים עם מוסדות מדע וכלכלה בארץ וכן עריכת כנסים יומי עיון בחוץ-לארץ וקיום כספי מפגשים עם אנשי ציבור ישראליים היוצאים לחוץ-לארץ לתקופות קצרות (שרים, חברי כנסת, אנשי ציבור וכו').

10. תנאי התעסוקה בשטחים החדשים

חבר-הכנסת מ. ארס שאל את שר העבודה ביום ט"ז באייר ותשכ"ח (14 במאי 1968):

זה שנה נמצאת הארץ על כל חלקיה בתחום שלטונה של ישראל, ועד עכשיו לא נתפרסם חומר מסמך ובדוק על מצב התעסוקה בשטחים החדשים בכלל ולפי ענפי תעסוקה בפרט, וכן על תנאי העבודה, השכר והתנאים הסוציאליים.

אכיר תודה לכבוד השר אם ישיב לי:

1. מה מספר העובדים המועסקים על-ידי משרד העבודה בעבודות ישונות, ביהודה ובשומרון, ברצועת עזה וסיני ומתת הגולן?
2. מה מספר העובדים בענפים אחרים: בבניין, בתעשייה ומלאכה ובשירותים (לרבות ירושלים)?
3. מה הוא שכר העבודה הממוצע בשטחים החדשים?
4. האם חלה חמורה בשכר העבודה לעומת מה שהיה טרם קדם בשטחים?
5. האם נהנים העובדים מתנאים סוציאליים ובאיזה שיעור?

4. מה הם החוקים שמשרד הבטחון מעבד כיום כדי להקל מבחינה כספית ואדמיניסטרטיבית על נכי מלחמות ישראל?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. אמצעים חוקיים ופעולות שיבטע.
2. עד 30 ביולי 1968 — 181 איש.
3. לנכים מחוסרי עבודה מענק ותמלול חודשי לצרכי קיום.

4. תיקון לחוק הנכים נמצא בדיון ועדת העבודה של הכנסת. תיקון זה הוא השני מאז מלחמת ששת הימים. כן נמצא בשלבי חקיקה סופית תיקון לתקנות, לפיו יעל שיעורי התגמולים ושל נכים מאושפזים ושל מובטלים עקב היותם בטיפול רפואי אם השתכחו לפני היותם מובטלים סכום העולה על התגמול הנוכחי.

7. אבידות שנגרמו לצבא המצרי בחילופי

האש ביום 8 ביולי 1968

חבר-הכנסת ש. תמיר שאל את שר הבטחון ביום כ' בתמוז תשכ"ח (16 ביולי 1968):

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. כמה מספר האבידות לפי ידיעות שביד משרד הבטחון, שנגרמו למצרים בעקבות חילופי האש הארטי-לרית בין הצבא המצרי לבין צה"ל, על גדות תעלת סואץ ביום 8 ביולי 1968, בעקבות הריגתו של חייל צה"ל יצחק פרידה וז'ל?

2. מה הן הפגיעות שנגרמו, כמיטב ידיעת משרד הבטחון, למיתקני הצבא המצרי, נשקו וציודו, באותם חילופי אש?

שר-הבטחון מ. דיין:

1. התקרית האמורה החלה בפתיחה באש על-ידי המוחות המצריים, ולפי ידיעותינו היו למצרים 43 הרוגים ו-67 פצועים.
2. היו פגיעות ונזקים לציוד ולעמדות צבאיות מצריות.

8. חלוקת כספים למוסדות במזרח ירושלים, ביהודה ובשומרון מטעם מדינת ערב

חברת-הכנסת ש. ארבל-אלמוזלינו שאלה את שר הבטחון ביום כ"א בתמוז ותשכ"ח (17 ביולי 1968):

בעתון "למרחב" מיום 12 ביולי 1968 מרסם: "מוסדות שונים בירושלים והמוסדות, ביהודה ובשומרון, קיבלו באחרונה מידון ומימון כספית מקרן שהוקמה לפי החלטות ועידת הפסטה הערבית בחרטום. מקורות ידעני דבר ביהודה ובשומרון מסרו בשיחה עם סופר "למרחב" כי המלכים והנסיכים הערבים החליטו בזמנו להקציב מדי שנה סכום של 9 מיליון לירות שטרלינג למזה המוערכת, בהתאם לתכנית הסיוע של שטחיה, כוויית ולוב למדינות ערב שנפגעו במלחמה".

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. האם הפרסום בעתון תואם את המציאות?
2. אם כן, האם חלוקת הכספים למוסדות ביהודה ובשומרון נעשתה בידיעת הממשל הצבאי?

שר-העבודה י. א. אלמוני:

לשאלות 1, 3, 4: ראה נא התשובה שניתנה ביום 21 בפברואר 1968 לשאלתה של חברת-הכנסת מיקוניס בנושא דומה.

לשאלה 2: אין לנו מספרים מדויקים.

לשאלה 5: העובדים נהנים מאותם התנאים שנהנו לפני ה-5 ביוני 1967.

11. הפניית עובדים על ידי שירות התעסוקה**למפעלי תעשייה**

חברת-הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר העבודה ביום כ"ג באייר תשכ"ח (21 במאי 1968):

מר ישראל תור פרסם בירחון „העבודה“, בטאון משרד העבודה, שממחקר שנעשה תוך חצי שנה נחברד כי רק אחוז קטן של דורשי עבודה שנישלו לעבודה על-ידי שירות התעסוקה למפעלי התעשייה נקלטו בעבודה. לפי הסקר יוצא איפוא, שמתוך 136 עובדים שקבלתם אושרה לעבודה בתעשייה הופיעו לעבודה רק 71 עובדים ומהם נותרו רק 46 לאחר שישה חודשים.

בהתחשב בנתונים אלה ונוכח הצורך בהכוונת פועלים מתאימים לתעשייה בעקבות העדר התמדה של הפועלים שנישלו לעבודה, רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם הסקר הזה מאפיין את המציאות בכללה או בחלקה?

2. האם קיים מעקב מצד שירות התעסוקה על מידת קליטתם של הפועלים שנישלו לעבודה בתעשייה והתמדתם בה?

3. האם שירות התעסוקה מברר את הסיכנת שגרמו לפליטת העובדים מעבודתם?

4. אילו אמצעים ננקטים על מנת להסביר ולהשפיע על דורשי העבודה הנשלחים לעבודה בתעשייה, שעליהם להחמיד בעבודה זו?

שר-העבודה י. א. אלמוני:

1. הסקר הנ"ל לא נערך על-ידי שירות התעסוקה

ואין השירות ערב למהימנותו.

2. פקדי ההשמה של שירות התעסוקה מקיימים בדרך כלל מעקב ראשוני אחר קליטתם בעבודה של דורשי העבודה המופנים אליהם.

3. אין באפשרות פקדי ההשמה לחייב דורשי עבודה לעבוד במקום העבודה שאליו הופנה, אך הם מבררים בדרך כלל את הסיבות. הן מצד העובד והן מצד המעביד, בעיקר לגבי דורשי עבודה שתופעה זו חוזרת ונשנית בתכיפות.

4. במסגרת הטיפול בלשכה עובר חלק ניכר מדורי שי העבודה, בעיקר הבלתי-מוקצועיים שביניהם, ראין עם יועץ תעסוקה אשר מסביר בין היתר את עניין ההתמדה בעבודה.

גם בעת הפנייתו של האיש לעבודה נמסרים לו פרטים ראשוניים על מהות העבודה, סוג המפעל, סדרי העבודה בו והצורך כי יתמיד וישקד על עבודתו.

12. תעסוקה לנוער באום-אל-פחם

חברת-הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר העבודה ביום ב' בסיון תשכ"ח (29 במאי 1968):

בעת סיור של חברי ועדת העבודה של הכנסת בכפר

אום-אל-פחם, העלו נציגי הכפר את בעיית התעסוקה לנוער. בני נוער, המסיימים את בית-הספר היסודי ואינם ממשיכים בתוכו, ברובם מחוסרי עבודה. בעיה אחרת הנוגעת למשורך, שהעלו נציגי הכפר, היא שאלת קיום הבטחת משרד העבודה לסלילת כביש הגישה לכפר. נציג משרד העבודה שהשתתף בסיור הדיע כי במקום כי אמנם תבוצע העבודה, ברם לא יתחיל יתחיל בעבודה.

אי לזאת הנני לשאול את כבוד השר:

1. מה עושה משרד העבודה לפתרון שאלת התעסוקה של בני-נוער מובטלים באום-אל-פחם?

2. מתי יתחיל משרד העבודה בביצוע העבודה של כביש הגישה לאום-אל-פחם?

שר-העבודה י. א. אלמוני:

1. באזור אום-אל-פחם והסביבה יש שפע של עבודה גם לנוער. כל נער המוכן לקבל עבודה יכול למצוא באמצעות לשכת העבודה. בקרוב ייפתח מרכז להכשרה מקצועית לנוער מקומיים בן שלוש מנחות (נגרות, מסגרות ואגרו-מיכניקה). המרכז יקלט בעיקר נוערים מסיימי בתי-ספר יסודיים.

2. תכנית סלילת כביש הגישה לאום-אל-פחם כלולה בתכנית הדי-שנתית לשנים 1968/69 — 1969/70, ואנו מקווים כי עם סיום המדידות ותיכנון הכביש יוחל בביצוע העבודה.

13. עבודות יזומות ביהודה ובשומרון

חברת-הכנסת א. חביבי שאל את שר העבודה ביום ח' בסיון תשכ"ח (4 ביוני 1968):

הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם נכונה הידיעה שקיבלתי בדבר צמצום גדול של עבודות יזומות לפועלים מובטלים בגדה המערבית?

2. האם נכונה הידיעה שהשכר היומי בעבודות יזומות הורד מ-5 ל-4.20 לירות?

שר-העבודה י. א. אלמוני:

1. הידיעה אינה מדויקת: באותם חודשים שגוברת התעסוקה ה„טבעית“ בחקלאות, מוסתמות ירידה במספר המועסקים בעבודות היזומות.

2. לא.

14. מתן תואר „הנדסאי“ על-ידי בתי-ספר טכניים

חברת-הכנסת א. טיאר שאל את שר העבודה ביום י' בסיון תשכ"ח (6 ביוני 1968):

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. האם יש בתי-ספר טכניים שהנהלתם הבטיחה לנרשמים ללמוד בהם תואר „הנדסאי“ עם סיום הלימודים?

2. אם יש בתי-ספר שהבטיחו זאת — האם היו מוסמכים לעשות כן?

3. אם היו מוסמכים לעשות כן — האם תקויים הבטחתם?

4. אם לא היו מוסמכים לעשות כן — באיזו דרך מתכוון משרד העבודה לחייב בתי-ספר אלה לפצות את התלמידים, אם אין אלה מקבלים את התואר המובטח.

6. מה התנאים המצעים לעומדים בקורסים אלה?
7. כמה מתוך העומדים בקורסים אלה הם נשים?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

1. כן.
2. נכון בחלקו.
3. עד יוני 1968 הוזמנו ונבצעו 10 הזמנות: ביוני 1968 הוזמנו 3 תופרות, סורג וסוללות, אשר הלשכה לא יכלה לספק.
4. על-ידי קיום קורסים.
5. כן (עד סה נערכו 12 קורסים בהשתתפות 180 מפעלות).
6. מענקי קצ'ם סמקובל (בהתאם למצב הכלכלי והמשיפחות), וכן אין חובות ותשלום שכר-לימוד בקורס.
7. כל משרותפי הקורסים — נשים.

16. אמצעים לאכיפת חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א—1951, במזרח ירושלים

חברת-הכנסת ש. ארכלי-אלמוליו שאלה את שר העבו-
דה ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968):

בשבועון "האיגוד המקצועי", גילון 504 מיום 6 ביוני 1968, מפרסם: "חלק ניסר מהעובדים הערביים במזרח ירושלים עובד 63 שעות בשבוע (9 שעות ביום, שבועה ימים בשבוע, ללא חופשה שבועית), — מסר בשיחה עם כתבתו שלמה שושני, מרכז המדור למזרח ירושלים ומנהל שלוחת ההסתדרות שם".

מכאן העובדה שבתופעה זו ישנה הפרת חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א—1951, הקובע את מקסימום שעות העבודה של השכירים בשבוע, רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם הפרסום בעתון תואם את המציאות?
2. האם ננקטו אמצעים להפגת חוק שעות עבודה ומנוחה לגבי העובדים השכירים במזרח ירושלים?
3. אם לא — מה הסיבות לכך?
4. אילו אמצעים ינקט משרד העבודה על מנת שהעובדים השכירים בירושלים המזרחית ייתנו מכלל הזכויות של העובדים במדינת ישראל בתחום שעות העבודה?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

1. הניסוח המופיע בעתון אינו מדויק, וזמני שיתר מתאים למציאות לומר שחלק מן העובדים בכמה ענפי שירותים עובד שלא בהתאם למסגרת החוק.
2. ננקטו ונקטים אמצעים לתיקון המצב בדרך הסבה בכתב בערבית, שיחוף-פעולה עם האיגוד המקצועי, ובין היתר נתקבל, לאחזקה, לעבודה מפקח דובר ערבית, הדבר בודאי ידרוש עבודת הסבה וטיפול ממושכים לאור הנוהג הקודם שהוא מושרש מזה שנים.
3. השאלה נופלת מעצמה.
4. באותם האמצעים שהצגו נקטים ונקטו בשטחי המדינה האחרים (חרינו: הסברה, שכנוע, התראה ונסו-פו של דבר תביעות לדין במקרים הראויים לכך, כמובן), בכפוף לקשיים המביעים מן המנהג המושרש כאמור לעיל.

ואילו דרכים ינקוט כדי למנוע הישגות הבטחות בלתי-מוסמכות כאלה?

5. אם אין סתי-ספר שהבטיחו, עם הרישום, מתן תואר זה לבוגריהם, מה בכל זאת הסמוכין לטענות תלמידים והוריהם כי הבטחות כאלה ניתנו עם הרישום לבתי-ספר מסויימים?
6. מה הסיבה שבגור בתי-ספר טכניים מקבלים תואר, "טכנאי" בלבד ואינם זוכים לתואר, "הנדסאי"?
7. מהו משך תוספת הלימודים, הדרושה לבעל תואר, "טכנאי", כדי לזכות בתואר, "הנדסאי"?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

1. ניתנה הבטחה כנ"ל, אך לא על-ידי ההגלות בתי-ספר שבפיקוח משרד העבודה.
2. לא.

3. השאלה נופלת מעצמה.

4. אין ביד משרד העבודה הסמכות להחזיר בפעילות בתי-ספר כנ"ל שאינם בפיקוחו. להבא מתכוון המשרד להגן על התארים, "הנדסאי" ו"טכנאי" בעזרת חוק שהצעתו מונחת עתה על שולחן הממשלה.

5. השאלה נופלת מעצמה.

6. בזמני סוכם בין שר החינוך והתחבות לבין שר העבודה להעניק לבוגרי מוסדות מוכרים ברמה גבוהה תואר, "הנדסאי".

7. 1,000 עד 1,800 שעות לימודים ספציפיים, ואת בהתאם לסוג המקצוע הנלמד.

15. הכשרת כוח-עבודה מקצועי

להעשיית סריגים

חברת-הכנסת ש. ארכלי-אלמוליו שאלה את שר העבו-
דה ביום ט"ז בסיון תשכ"ח (12 ביוני 1968):

בעתון "יום יום" מיום 10 ביוני 1968 פורסם: "מפעל הסריגים, דוריה" ברמת-גן לא יכל לספק הזמנות נוספות עד לינואר 1969, עקב גל ההזמנות שנתקבלו באחרונה מחוף-לארץ. מר לסגור, מנהל החברה, מסר כי היינו מצליחים לקבל מספר יותר גדול של הזמנות אילו יכלו לצל את הציד והידע המצא ברשותנו, אך המחסור בעובדים מקצועיים מונע לא רק הגדלת היצוא, אלא גם הוצלת המחירים לקוחות מקומיים והגדלת כושר התחרות שלנו בשוק חוץ".

לאור החשיבות של הגדלת היצוא והוצלת המחירים לשווקים שיש ביכולתם של מפעל, דוריה" להגשים, במידה שיעמדו לרשותו הפועלים הדרושים, רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם הפרסום בעתון תואם את המציאות?
2. האם מפעל, דוריה" הוזמן עובדים בשירות התעסוקה ולא קיבל את הפועלים שהוזמן?
3. אם כן — כמה עובדים הוזמנו והחל מינואר 1968, וכמה סופקו על-ידי שירות התעסוקה?
4. אילו אמצעים עומד לנקוט משרד העבודה על מנת לספק את כוח-העבודה הדרוש למפעל, דוריה"?
5. האם מקיים משרד העבודה קורסים כדי להכשיר כוח-עבודה מקצועי הדרוש למפעל הנ"ל?

17. שעות עבודה במזרח ירושלים**בניגוד לחוק**

חברת הכנסת ש. מיקואיס שאל את שר העבודה ביום כ"ב בסיון תשכ"ח (18 ביוני 1968):

בעתון, דבר" מיום 6 ביוני 1968 נמסר כי חלק ניכר מהעובדים הערביים במזרח ירושלים עובד 63 שעות בשבוע (9 שעות ביום, שבעה ימים בשבוע, ללא חופשה שבועית).

הואיל והמדובר בהפרה חמורה של החוק, הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם התעניין הנכבד לידיעת משרדך?
2. האם משרדך חקר בנידון?
3. אם כן — מה הן התוצאות החקירה?
4. האם מעבידים העוברים על החוק הובאו לדיון?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

1. כן.
2. כן.
3. מונה מפקח עבודה דובר ערבית שיעסוק בפי-קוח, הסברה והכוונה בנושא זה.
4. לא.

18. מחסור בעובדות בבית החרושת**"סריג ערד"**

חברת הכנסת ש. ארבלי-אלמוזליו שאלה את שר העבו-דה ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

בעתון, דבר" מיום 28 ביוני 1968 מורסם: "עיכוב רציני חל בתכנון הייצור של "סריג ערד", המפעל החדש למוצרי סריגה של הקונצרן, המשביר לתעשייה" בערד, בשל מחסור בעובדות, "סריג ערד" הוקם במטרה לסייע לפתור את בעיית התעסוקה של נשים בערד, אך משהחל בייצור לא נמצאו לו עובדות במספר הדרוש. מ-118 העובדות המועסקות כרוג במפעל, 32 מלבד הן תושבות ערד ו-86 מבאר-שבע. לדעת ההגלת, המשביר לתעשייה אין המפעל יכול לבנות את עתידו בערד על הסעה יומית של פועלות מבאר-שבע. הפתרון הוא ליישב משפחות עולים נוספות בערד."

בהתחשב בעובדה שמפעל זה והקם על מנת לעזור לפיתוחה של ערד וגידול אוכלוסייתה, ומכח העובדה שמחסור בפועלות מסכן את רווחיותה והתפתחותה של בית החרושת, רצוני לשאול את כבוד השר:

1. כמה תושבים מספר בערד מאז 1 בינואר 1968?
2. מהו מספר חדשי העבודה — פועלים שגרשמו בלשכת העבודה עד 30 ביוני 1968?
3. האם המחסור בפועלות הוא ארעי או קבוע?
4. היש סיכוי שכית החרושת יקבל את כוח העבודה שהוא מקל לו מלשכת העבודה במקום?
5. הקיימות תכנית להגדלת מספר התושבים בערד כשמה זו?
6. מי נושא בהוצאות הנסיעה של הפועלות מבאר-שבע לבית החרושת, "סריג ערד"?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

1. מן 1 בינואר 1968 ועד 30 ביוני 1968 מספר 180 משפחות.

2. 185 פועלות + 257 פועלים = 442.

3. המחסור הוא ארעי.

4. אנו מקווים כי בית החרושת יקבל את כוח העבודה.

5. קיימת תכנית כזאת, אולם היא מותנית במתון בעיית השיכון.

6. משרד העבודה.

19. העסקת פועלים מיהודה ומשמרון**בתחומי מדינת ישראל**

חברת הכנסת ש. ארבלי-אלמוזליו שאלה את שר העבו-דה ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. האם מועסקים פועלים תושבי יהודה ושמרון בעבודות המתבצעות במדינת ישראל?

2. אם כן, באילו עבודות, ומה מספר הפועלים?

3. באילו תנאים מאפשר הממשל הצבאי לפעלים מיהודה ומשמרון להיות מועסקים במקומות עבודה הנמצאים בתחומי מדינת ישראל?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

1. הידיעות נכונות.
2. כ-1,200 בירושלים בעבודות בניה ובאתר בניה; כ-500—1,000 פועלים חקלאיים בגידול ירקות והדרים.
3. הממשל הצבאי מוציא רשיונות תעסוקה לעוב-דים מן השטחים המוחזקים לאחר אישור של משרד העבודה.

20. תלונות של עולים על אי-קבלתם**לעבודה במקומות עבודה ציבוריים**

חברת הכנסת מ. ה. שטרן שאל את שר העבודה ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

יש תלונות מצד עולים חדשים, שהם נתקלים בקשיים למצוא עבודה מפני שעל-פי ותקנה קיימת אין מתקבלים לעבודה במקומות עבודה ציבוריים, גם לא לעבודה זמנית, אנשים אשר אינם בעלי נתינות ישראלית.

תקנה זו פוגעת במאמצים לעודד עליה וקליטה, כי בחד ישרה עולים חדשים אינם מוכנים לוותר על נתינותם האמריקאית או האנגלית, או והשווייצרית, או נתינות זרה אחרת, לפני שימצאו עבודה וייוקלטו מבחינה כלכלית וחברתית בארץ.

רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם התקנה הגדונה אמנם בתוקף, ומה הנמ-קתה?
2. אם כן, האם ניתן למנוע זאת ותחולת התקנה הגדונה, לפחות בשנים הראשונות של חודשי הקליטה של עולים חדשים, כדי לתקל על קליטתם ועל השותקנותם לאורך ימים בישראל?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

העובדות אינן נכונות.

גם בעלי נתינות לא ישראלית שגרשמו כחושבים ארעיים ימלים לקבל עבודה. איסור קבלת עבודה חל רק על תיירים.

טרם סגרת המפעל. חלק מהמסמכים נמצא עדיין במפעל הסגור.

אי לזאת הנני לשאול את כבוד השר:

מה יעשה משרד העבודה למען הבטחת תשלום הפיצויים ושכר העבודה לפועלים במפעל הנ"ל?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

המפעל נמצא בידי כנס נכסים, אליו הוגשו התביעות לשכר ולפיצויים. בינתיים אין קונה למפעל.

24. מפליה לגבי העסקת עובדים בגלים
בין 45 ל-55 שנה

חבר הכנסת ת. טובי שאל את שר העבודה ביום ד' בתמוז תשכ"ח (3 ביולי 1968):

ועדה הסתדרותית שבדקה את בעיית הקליטה בעבו"דה של העובדים והקשישים הגיעה למסקנה כי "קיימת אפליה לגבי העסקת עובדים בגלים בין 45 ל-55 שנה".

הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם משרד העבודה נתקל בתופעה הנזכרת?

2. אם כן — באיזו צורה, ומה הם מומדי התופעה?

וזו

3. איזו צעדים עומד משרד העבודה לנקוט כדי להתגבר על תופעה זו?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

1. התופעה ידועה למשרד העבודה והיא שכיחה בכל העולם.

2. אין בידנו נתונים מדויקים. אולם ברור שהתופעה עומדת ביחס הפוך למצב התעסוקה במדינה.

3. בעקבות חוק שירות התעסוקה, האוסר כל אפליה בעניין הנוגע לקבלתם ולקליטתם של קשישים, נחתמו ביזמת משרד העבודה הסכמים קיבוציים בין ההסתדרות הכללית והתאחדות בעלי התעשייה על מנת להקל קבלת עובדים גיל 50 שנה. כן נחתמו הסכמים דומים עם נציבות שירות המדינה, מרכז השלטון המקומי וחברת העובדים.

25. חוק שכר שווה לעובדת ולעובד,

תשכ"ד—1964, והנהגת שכר שווה במעל

חברת הכנסת א. תלמי שאלה את שר העבודה ביום י"ב בתמוז תשכ"ח (8 ביולי 1968):

ביולי 1964 קיבלה הכנסת חוק שכר שווה לעובדת ולעובד, תשכ"ד—1964, המבטיח לעובדת "שכר שווה לשכרו של עובד באותו מקום עבודה בעד אותה עבודה". לפיכך אתמכר לשאול:

1. בכמה מפעלים הוחלף שכר עובדת שווה לעובד זאת בתוקף החוק האמור במשך ארבע השנים שעברו מאז חקיקתו, באילו ענפים ובאילו מקומות?

2. מה מספר המפעלות שטרם מסתדרים חדשים אלה?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

החוק מייל 1964 המבטיח לעובדת "שכר שווה לשכרו של עובד באותו מקום עבודה בעד אותה עבודה" קבע ערוך זה בישראל כזכות מפורשת ובלתי ניתנת לערעור.

21. תעסוקה לתושבי פרוזדור ירושלים

חבר הכנסת א. חביבי שאל את שר העבודה ביום ה' בתמוז תשכ"ח (1 ביולי 1968):

בעתון "הארץ" מיום 26 ביוני 1968 נמסר כי "משרד הסעד קובל על שמשרד העבודה מונע עבודה מיושבים בפרוזדור ירושלים והופך את תושביהם לזקקי סעד".

הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם נכון הדבר?

2. מהו מספר ימי העבודה שסופקו ליושבי פרוזדור ירושלים בחדשים אלה בהשוואה לאשתדוד?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

1. לא.

2. במאי—יוני 1967 לא סופקו ימי עבודה לתושבי פרוזדור ירושלים עקב המלחמה. גם השנה לא סופקו ימי עבודה מאחר שלא היו זקוקים לכך. אם יתברר צורך, יפעיל המשרד, כבעבר, תקציבי תעסוקה יזומה לתושבי יושבי הפרוזדור.

22. תלונות על מגיעת עבודות יזומות

מתושבי פרוזדור ירושלים

חבר הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר העבודה ביום ו' בתמוז תשכ"ח (2 ביולי 1968):

בעתון "הארץ" מיום 26 ביוני 1968 נמסר כי "משרד הסעד קובל על שמשרד העבודה מונע עבודה מיושבים בפרוזדור ירושלים והופך את תושביהם לזקקי סעד. בחודשיים האחרונים רבו, באופן חסר-תקדים, פניות תושבי פרוזדור ירושלים ללשכת הסעד האזורית במגל הפסקת ימי עבודה לתושבי הפרוזדור ובשל פגיעת מחלת הנוי-קאסל בלולי המתיושבים".

אי לזאת הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם משרד העבודה מונע עבודה מתושבי יושבי פרוזדור ירושלים?

2. אם כן — מה הסיבה לכך?

3. אם לא — מה עושה משרד העבודה כדי לספק תעסוקה לתושבי יושבי פרוזדור ירושלים?

שר העבודה י. א. אלמוגי:

1. לא.

2. השאלה מופלת מעצמה.

3. המשרד מעודד את תושבי יושבי פרוזדור ירושלים לצאת לעבודה בעיירות סמוכות ולהיקלט בקו"ר סים השונים להכשרה מקצועית.

23. אי-תשלום פיצויים לעובדי מפעל

"קוטס" בקרית-גת שנסגר

חבר הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר העבודה ביום ו' בתמוז תשכ"ח (2 ביולי 1968)

הובא לידיעתי המקרה הבא:

מפעל מתכת "קוטס" בקרית-גת נסגר ואילו בעל המפעל נמצא בחוץ-לארץ. במפעל הועסקו כעשרים פועלים. בעל המפעל נשאר חייב תשלום פיצויים וחכיות סוציאליות לכל העובדים, ואילו חמישה עובדים לא קיבלו גם את שכרם בעד שלושה חודשים וחצי שעבדו

3. כן. חידוש היתרים קודמים הוצאו חדישים, בסך-הכל ל-56 מפעלים לגבי 1,474 עובדות.

27. לשכת העבודה בבאר-שבע ודורשי העבודה מבין הבדואים

חבר-הכנסת מ. וילגר שאל את שר העבודה ביום י"ג בתמוז תשכ"ח (9 ביולי 1968):

בעתון „אל-איתיחאד" מיום 5 ביולי 1968 נתפר-סמה רשימה, בה נאמר כי לשכת העבודה בבאר-שבע מסרבת לרשום ולספק עבודה לבדואים מן הסביבה. הוגני לשאל את כבוד השר:

1. מה הם ממדי האבטלה בקרב הבדואים?
2. מדוע מסרבת לשכת העבודה בבאר-שבע לרשום ולספק עבודה לבדואים?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

1. אין אבטלה רשומה בקרב הבדואים.
2. לשכת העבודה בבאר-שבע אינה מסרבת לרשום דורשי עבודה מבין הבדואים, ודינם כדון דורשי עבודה אחרים.

28. גורמי השביתה בבית-החרושת „אוסם" בבני-ברק

חבר-הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר העבודה ביום י"ג בתמוז תשכ"ח (9 ביולי 1968):

פועלי בית-החרושת „אוסם" בכני-ברק שוכחים זה ימים אחדים נגד תנאי עבודה גרועים ביותר השוררים במפעל. במספר מקרים נראה שהמעביד אף פעל בניגוד לחוקי העבודה במדינה כדי שהובא לדיעוה:

המעביד נהג לזכות מפועלים את תקופת שירותם במילואים ואת תקופת החופשה שלהם מחישוב הוותק שלהם; המעביד נהג לזכות מתקופת החופשה השנתית היעדרויות מהעבודה מסיבות מוצדקות; המעביד נהג לפצל את תקופת החופשה השנתית של הנהגים; המעביד מנהיג אפליה בשכר בין פועל לפועל העובדים ליד אותה מכונה ומבצעים אותה עבודה.

הוגני לשאל את כבוד השר, כממונה על ביצוע חוקי עבודה:

האם במקרים שצוינו: ניכר תקופת שירות מלא-אין מחישוב הוותק, ניכר היעדרויות מוצדקות מתקופת החופשה השנתית, פיצול החופשה השנתית, אפליה בשכר בין פועלים באותה עבודה —

א. ישנה הפרה של חוקי העבודה?

ב. אם כן — מה בדעת משרד העבודה לעשות בנידון?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

- א. השביתה נסתיימה בהסכם הדדי המקרים שצוינו בשאלתה אינם מהווים עבירה על חוקי העבודה. למחלקת הפיקוח של משרד העבודה לא הוגשה כל תלונה בקשר להפרת חוקי עבודה על-ידי מפעל „אוסם".
- ב. השאלה נופלת מעצמה.

על-פי חוק זה רשאית כל עובדת לפנות לערכאות שיטטיות במשרד העבודה, בכל מקרה של קיפוח, ולקבל סעד ללא שהיית ללא הוצאות. עד כה לא היתה פניה כזאת.

היו"ר ד. נצר:

שאלה נוספת לחברת-הכנסת תלמי.

אמה תלמי (מפ"ם):

השאלה היתה: בכמה מפעלים הונהג שכר-עבודה שווה, ועל כך לא קיבלתי תשובה.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

כאשר עניתי שעד כה לא היתה פניה כזאת, מירושלם של דבר, שלעל לא ידוע.

אמה תלמי (מפ"ם):

כלומר, שאין מפעלים שלא הנהיגו:

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

יכול להיות שכל המפעלים הנהיגו, ויכול להיות שחלק לא הנהיגו. לא קיבלנו עד כה פניה שתתבע מאתנו להתערב בעניין זה, ולכן לא עקבנו.

אמה תלמי (מפ"ם):

האם אפשר לבקש מן המשרד שיתעניין אם החוק פועל, כי בכל זאת עברו ארבע שנים מאז מתקבל.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

ניקח את בקשתך לתשומת-לבנו.

26. היתרים להעסקת נשים בלילה

חברת-הכנסת א. תלמי שאלה את שר העבודה ביום י"ב בתמוז תשכ"ח (8 ביולי 1968):

ביום 27 ביולי 1964 תיקנה הכנסת תיקון בחוק עבד-זת נשים, שלפי רשאי שר העבודה להתיר עובדת פועלת בלילה במקום שבו עובדים בשלוש משמרות. עם זאת הותנה בתיקון, כי היתרים כאמור לא יינתנו אחרי 1 בינואר 1967 אלא באישור ועדת העבודה של הכנסת. שינוי זה שחל ביחס להעסקת נשים בלילה הוסבר בכך, שחוק זה כדי להגביר את העסקתן של נשים בתעשייה.

אבקש מכבוד השר להשיב:

1. בכמה מפעלים העובדים בשלוש משמרות הותרה העבדת נשים בלילה ובכמה מפעלים הותרה העבדת נשים בלילה?
2. האם הוכיח הנסיון של מפעלים אלה שאמנם היה בהיתר זה כדי להגביר העסקתן של נשים בלילה ובאיוז מידה?
3. האם ניתנו היתרים כאלה באישור ועדת העבודה לאחר יום 1 בינואר 1967 ומה היה מספרם?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

1. עד 1 בינואר 1967 ניתנו היתרים ל-51 מפעל לים לגבי 922 עובדות.
2. כן. אי-מתן היתרים כנ"ל היה גורר החלפת נשים היעדרות במשמרות יום וערב כגברים על מנת לאפשר חילופי משמרות של הגברים אחת לשלושה שבועות.

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (תשובת שר החינוך והתרבות)
(נצח, ארן) —

ג. המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל *

1. תשובת שר החינוך והתרבות

הז"ר ד. נצר :

הכנסת תעבור לסעיף ב' בסדר-היום: סיכום החינוך על המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל, בהתאם לסעיף 85(ב) לתקנון הכנסת. רשות הדיבור לשר החינוך והתרבות.

שר החינוך והתרבות ז. ארן :

סבד הישגת-האש, חברי כנסת נכבדים. על הרי- פורמה בחינוך נודמן לי לדבר במליאת הכנסת עקב הרצאותי על פעולותי ותכניותי של משרד החינוך והתרבות. סקרתי את יסודותיה של הריפורמה ומניעיה בהוצאת יסוד כפיתוח לריונים בוועדה הפרלמנטרית. לנושא זה היו מוקדשות שתי ישיבות של הממשלה, בהן פתחתי את הבירור וסיכמתי אותו. הבחורים בתוך הוועדה הפרלמנטרית ימלאו כרכים שלמים, ואפשר לחברי הכנסת לעיין בהם. לחברי הכנסת הוגשו המל- צות מפורטות של הוועדה הפרלמנטרית. שמענו תחילה את הרצאתו המקיפה של יושב-ראש הוועדה הפרלמנ- טרית ד"ר א. דימלט. בוויכוח נשמעו דברים מבהירים מפי חברי כנסת מחייבי הריפורמה בחינוך. לפיכך, אני רואה את תפקידי עתה כשל מאסף בלבד.

אחד מחברי הכנסת שלקח חלק בוויכוח הגדיר אותם כ"ויכוח לשם שומים". ארשה לעצמי לומר כי הגדרה זו אינה ממצה את תוכנו "הארגוני" של ויכוח זה. הננו מעטים בארץ, והזמן אינו עומד רק לרשותנו. אני מאמין, חברי כנסת נכבדים, כי אותם מאמנים כמנני, שהחינוך הוא הצומח שממנו מתפרסים גורמי כוחנו וקיימנו עד עבור הזמן ולאחריו. גורמי כוח נקיים למדינה ולאומה נגזרים בילדים ובנער והמצאים כבר בארץ, המדברים כבר בלשון הארץ והיונקים כבר ממעיינות המולדת. עלינו לבדור דרכי חימכם של אזרחים נאמנים למדינה ואזרחים נאמנים לעם היהודי, ומבחינה ראשית זו הגענו לשלב המחייב שידור מערכת החינוך היסודי והעל- יסודי.

אולי אוסיף ואגיד, כי מבטחני שמערכת החינוך בישראל יש לה חוסה וסיכוי להיות גורם פעיל ומפעיל בתנועות; ואמונתו היא, כי במהירות השנים סיכוי לה למערכת החינוך בישראל לסייע בנסיונה ובניסוייה למערכות החינוך של עמים.

אולם חסד החינוך מתחיל בבית.

עשרים השנים של החינוך היסודי במדינה ועשר השנים האחרונות שבהן זינק ועלה החינוך העל-יסודי, אלה ואלה הניבו יכול שבכרה רבה בו. אך הכחחנו היא, כי היבול חייב להיות גדול יותר והוא יכול להיות גדול יותר. מכאן השאיפה להיערכות מחדשת לגבי יעדי של החינוך, תכנון והמתחייב מהם לגבי יעדי מסגרותיו לקראת העשור השלישי. בלשון ההגה-דעות מסוים: עליו לקבוע את האסטרטגיה הלאומית של חינוכו לקראת העשור השלישי לקיומה של מדינת ישראל.

מבחינה זו חמישה הם היעדים העומדים לפנינו,

יעדים אשר בסגונות שונים הועלו על-ידי מחייבי הרי- פורמה בחינוך:

א. ייעול יתים-עשרה שנות לימוד של כלל התל- מידים, על-ידי מיצוי יכולתם הלימודית והחינוכית, שלא נתמצתה עד עתה — לא באשמת המורים.

ב. לחשוף את האיכויות השונות של התלמידים ולפי זה לכוונם ולהכשירם;

ג. קידום ההישגים הלימודיים של אוכלוסיית התלמידים בני עולים מארצות האיסלאם;

ד. גידול ההיקף של אוכלוסיית התלמידים הנהגים מחייבי על-יסודי;

ה. המצאת התהליך של התקרבות בין-עדתית בתוך הדור הצעיר.

הדברים הראשיות להשגת היעדים הללו הן: 1. רצי- פות מהותית של שלבי החינוך. 2. שקידה על אחדות מחסה התלמידים, ותוך כדי גיוון בכיווני הלימודים, בתוכניות הלימודים ובשיטות הלימודים. 3. הרחבת חוק לימוד חובה חגים על שני שנותנים נוספים. 4. התאמת מבנה החינוך ומסגרותיו לתכנים המבוקשים.

השינויים במבנה החינוך היסודי והעל-יסודי הם אכן-הפינה להגשמת היעדים החינוכיים שלפנינו. שינוי- יים אלה מחייבים: העמדת החינוך היסודי על שש שנות לימוד ובמחצית הזמן — אולי על שבע שנות לימוד, על-ידי צירופו של גן-הילדים; הקמת חטיבת-ביניים, בשלב ראשון של החינוך העל-יסודי, מכיתות ז' ח' וט'.

חברי הכנסת הנכבדים, עם כל השוני הקיים במע- רות חינוך של מדינות אחרות, יש עניין לציון כמה עובדות: 1. בעבודת הסיכום של "המועצה לשינוי- פעולה בין-תחבתי באירופה" אנו מוצאים פירוט של משך שנות הלימודים בחינוך היסודי במדינות שונות. מתוך 18 מדינות אירופה, רק שוודיה מקיימת בית- ספר יסודי מקיף של 9 שנים (מגיל 7 עד גיל 16) ואילו בקרב 17 מדינות, משך הלימודים בחינוך היסודי הוא כלהלן: בשתי מדינות — 4 שנות חינוך יסודי; ב-6 מדינות — 5 שנות חינוך יסודי; ב-9 מדינות — 6 שנות חינוך יסודי.

2. באנציקלופדיה החינוכית שלנו, בערך "ריפורמה בחינוך" (עמוד 920, סעיף 5) נקבע, בין השאר: "בהתאם לממצאי הפסיכולוגיה ההתפתחותית נקבע ברוב הארצות המעבר לחינוך העל-יסודי בגיל 11-12, כלומר, בתחילת ההתבגרות. בגיל זה מתחילים להסתמך ביתר בהירות נטיות וכשונות מיוחדים, והילד זקוק להדרכה מסוג חדש".

3. ב-8 מדינות באירופה קיים שלב חינוכי לאורייני- טציה, ייעוץ והכוון, החל משנה עד 3 שנים — מגיל 10, מגיל 11 או מגיל 12.

4. דפוסי החינוך העל-יסודי ותכניהם באירופה שונים הם, אינם ניתנים לקלסיפיקציה, באשר הם נקבעים

כיתה ט' ו"י, חלק מסיים את כיתה ט', י' ו"א ו"י.ב. אולם ההישג הזה, אם כי הוא מעודד לגבי המשך המאמצים לגיבוש שיטות הטיפול והעמקתן, אין הוא יכול להאפיל על העובדה של הנשיטה הגדולה של בני ארצות האיסלאם במעבר מכיתה לכיתה, ואין בהתקדמות זו משום סיכוי לשינוי מניח את הדעת בשנים הקרובות. השינוי הרצוי לא יבוא אלא ביצירת תנאים ונסיבות לתמורה במערכת החינוך היסודי והעל-יסודי, תמורה שאליה מתכוונות הרפורמה בחינוך, וקודם כל על-ידי חיסולם של התלמידים בחטיבות הביניים של כיתות ז' ח' ט' והכוננותם, בהתאם ליכולתם, למסגרות של השלב העליון בחינוך העל-יסודי.

בלתי-מובנת ומזוהה היא טענת המתנגדים לרי-מורה בקשר לשיטות ההקבצה — לאמור שיטות הגיוון. כפי שאמרת, ואנחנו מתכוונים להמשיך בשיטות ההקבצה גם בכיתות ז', ח', ט' של חטיבות הביניים. שיטת ההק-בצה משמעותה גיוון או דיפרנציאציה חלקית בתכנים ובשיטות הלימודים המתאמות לרמות של התלמידים בכיתות ז', ח', ט'.

רבותי, אין בשום ארץ מערכת חינוך המנסה להקיף את אוכלוסיית התלמידים של העם, שלא יקטו בה שיטות של דיפרנציאציה בהגשות לימודים לפי רמות, כשהגשות ונטיית של התלמידים. לעקרון זה יש שמות שונים, אך התוכן אחד הוא: הוא קיים במערכת החינוך של ברית-המועצות, הוא מונג גם בתנועה הקיבוצית, ולא חשוב כל כיצד קוראים לכך — שיטת הקבצה או שיטת קבוצות או שיטת חוגים. כל מחנך הראוי לשמו, מן הנמנע שלא ילך בדרך זו למען אפשר למתקדמים להתקדם עוד יותר, למען אפשר לבינוניים לעלות לדרגת מתקדמים, ולמען אפשר לתלמידים האי-טיים לצאת מן המצב של „שוויונות“ כביכול, הגורמת לאגירת תיסכול התלמידים הללו המתלווה להם מכיתה לכיתה.

נזכר התנגדותם של נציגי מפ"ם בוועדה הפלמנט-רית לרפורמה בחינוך, ושאנו חוזר ושאלנו מדוע בקיבוץ הארצי מוחזקת רוצה שיטה של שתיים-עשרה שעות לימוד, המתחלקת לשתי חטיבות יסוד, חטיבה יסודית של שש כיתות וחטיבה על-יסודית של שש כיתות. בתשובה לשאלה זו קיבלנו בבכנס הסדר מחברת-הכנסת החלמי, שבחטיבה הקיבוצית קיימת בדרך כלל שיטה של שש-שש בקיבוץ הארצי, שלוש-שלוש בקיבוץ המאוחד, ארבע-שמונה באיחוד הקבוצות והקיבוצים. ופה אני מצטט מתוך דבריה של חברת-הכנסת תלמי: „באותה תנועה קיבוצית ששלומים לפי שיטות מבנה שומת הגיעו לתוצאות שוות“ הוסיף על כך חברת-הכנסת ארזי, לאמור: „בתנועה הקיבוצית אין קיימת בעיית קידום עומת מקופחות תצמצם הפער בין גילי עמדת שעות, לא קיים בקיבוץ הרקע הסוציאלי לדיפרנציאציה, עקרון השיחוק והשוויון מהווה תריס בפני הפער החברתי“.

אני שואל: אם בכל השיטות התוצאות זהות — מדוע בכל זאת בחרתם בקיבוץ הארצי במבנה של שש-שש הבינוניים היעניו לכן ניתן בספחת „השמור הצעיר“ והוא: מפני שקיימים שני אקליםים חחניים — חינוכיים: האקלים החינוכי והחוגי של מלוא א'—ו' שונה מהאקלים החינוכי, על כל המשמעות מזה, בכיתות

י' של בתי-הספר העיוניים — וא בסתי-הספר המקצועיים הדו-שנתיים או בצורה אחרת של המשך לימודים שתקבע על-פי הנסיון.

בקשר לעדיפויות, שנבקעו על-ידי הוועדה הפרלמנ-טרית בדבר מיקומן של חטיבות-הביניים, משמעה הטענה על המספר המועט של בתי-הספר העל-יסודיים. רצוני לקבוע, כי בין מאות מוסדות על-יסודיים מצויים 204 בתי-ספר תיכוניים של בוקר, 216 בתי-ספר מקצו-עיים, כ-30 בתי-ספר חקלאיים, ובסך הכל — כ-450 מוסדות. אמנם, לא כולם יתאימו לצרכי הרפורמה והחסר יתמלא על-ידי בתי-ספר על-יסודיים, האבנים והחלכים, ואי-על-ידי הקמת בתי-ספר לכיתות ז', ח' ו-ט', אשר יצמחו בבתי-ספר על-יסודיים שיש-שנתיים מקיפים.

פה המקום להגיד לחברת-הכנסת עוזיאל, המחנך הוותיק, כי אינני מקבל את תפיסתו שחטיבות הביניים צריכה לשמש בית-ספר נפרד לחלוטין.

חברי כנסת נכבדים, מתנגדי הרפורמה מתריעים, כי היא תצוץ או תעמיק את הסלקציה בקרב התלמידים. רבותי, הבה נבהיר את המושגים של „סלקציה“ ושל „דיפרנציאציה“ או גיוון. ההסבר של זה: הסלקציה מכוונת להוצאת תלמיד ממעגל הלימודים, ואילו הדי-פנציאציה מכוונת להזקקות של התלמיד במעגל הלימו-דים. מתנגדי הרפורמה מתעלמים בדרך כלל מן המצב הקיים או שאינם מסיקים את המסקנה מן המצב הקיים, והוא:

בדיעבד קיימים בחינוך היסודי והעל-יסודי כמה סוגים של סלקציה להוצאת תלמידים ממעגל הלימודים: נשירת תלמידים מהכיתות העליונות של בית-הספר היסודי, והם נכנסים בני ארצות האיסלאם; העובדה שלפחות עד 20% ממסיימי בית-הספר היסודי אינם מגיעים כלל לכיתות ט' של בית-הספר העל-יסודי, והם ברובם המכריע בני יוצאי ארצות האיסלאם; משך הלימודים הקצר בבתי-הספר המקצועיים הדו-שנתיים הוא נחלת יוצאי ארצות האיסלאם בעיקר; מכל מחזור של בני ארצות האיסלאם, והנכנסים לכיתה ט' של החינוך העל-יסודי, שני שלישים נושרים ואינם מגיעים לכיתה י"ב; מכלל התלמידים המגיעים לתעודת בגרות, רק 13% הם מבני ארצות האיסלאם, עובדה המשתקפת בכך, שרק 12% מתלמידי המוסדות להשכלה גבוהה הם בניהם של יוצאי ארצות האיסלאם.

אפשר לומר, כי תוצאות הסקר הישנתי בבית-הספר היסודי מנבאות התפתחות זו. מחציתם של מסיימי כיתות ח' ותשכ"ח הם בני עולים מארצות האיסלאם. המחצית האחרת של מסיימי כיתות ח' נמצית עם בני עולים מארצות אירופה, אמריקה והבלקן. מכלל המגיעים לגורמה א' נופלים בחלקם על בני עולים מארצות האיסלאם — 20%—25%, ובחלקם של בני עולים מארצות אירופה, אמריקה והבלקן — כ-75% עד 80%. זהו מצב של סלקציה תמורה, כפי שהיא קיימת כיום, למי הרפור-מה בחינוך.

אין זאת ואמרת כי עד עתה נהגו בשאגנות פעולות הקידום והטיפול, שנקט משרד החינוך והתרבות זה שנים לגבי בני עולים יוצאי ארצות האיסלאם, העלו את מספרם האבסולוטי והיחסי בכיתות החינוך העל-יסודי. לפי זה חלק ניכר מסיימי את כיתה ט', חלק מסיימי את

חלקיים במשך שנים, בטרם וההכרעה על מבנה החינוך. טענה זו חזרה ונשנית בוויכוח הזה, ואין לי ברירה אלא להתייחס אליה.

חברי כנסת נכבדים, לא ידועה לנו שום רפורמה בחינוך, באיזו מדינה שהיא, אולי פרט לשוודיה, שקדם לה ניסוי השוואתי-ממלכתי, מלא או חלקי, בין מבנה החינוך הקיים לבין מבנה החינוך שבא להחליפו. נסיון כזה בממד ממלכתי מקיף לא היה ואינו ברי-תועלת. ניסוי כזה לא היה ולא יסול היה להיות, באשר מעולם אין תנאים שווים לבתי-ספר העומדים להשוואה - אין הם שווים לא במדינה, לא במחוז, לא בעיר, לא בכפר, לא בשכונה ולא ברחוב אחד. במיוחד לא בארץ בעלת אוכלוסיה סה הטרופית מבחינה סוציאלית, עדתית, תרבותית. אין תנאים שווים, לא בתנאים החינוכיים ולא בתנאים הכלכליים בין בתי-הספר. שונים הם מוצא ההורים, רמת השכלתם ותרבותם, הווי הבית והווי הסביבה, שונות הן דתותם והתפתחותם של התלמידים, ועוד.

ניסוי כזה צריך להימשך שנים. נניח שהיינו עושים ניסוי השוואתי כזה בארץ בין חטיבת-ביניים מכיתות ז' ח' ט' לבין בתי-ספר יסודי בן שמונה שנים. היית והמבנה החדש אינו יכול להיעשות מלכתחילה בתנאים רצויים, כי דרוש זמן להתייצבותם, פירוש הדבר כי לניסוי רציתי דרישות לפחות תשע שנים. כמשך תשע השנים האלה חלות תמורות בתוך בתי-הספר הן לפי המבנה החדש והן בבתי-הספר של המבנה הקיים - תמורות בהרכב התלמידים, בהרכב המורים, בהרכב הנסיבות החינוכיות ועוד. שניונים צפויים ובלתי-צפויים. רק אחרי תשע שנים תחול התהליכות על התוצאות של הניסוי ואינטרפרטציות שונות למהות השינויים ולסיבות השינויים אשר יחולו או לא יחולו בהישגים הלימודיים של התלמידים. ולא יהיה שום גורם שיוכל להכריע בכך, אלא על-ידי הקמת ועדה פרלמנטרית חדשה אשר גם עליה תעבור הכושר.

אשר להצעתה של חברת-הכנסת נצור, המציעה קיומן של שתי מערכות חינוך, המשותפות על שתי שיטות מבנה: - הצעה זו מלווה, כמובן, תנאי של העמדת שתי מערכות במבנה החינוך בתנאים שווים. ברור, כי שתי מערכות חינוך כאלה יחייבו גם שתי מערכות חינוך על-יסודיות - מקיף, עירוני, חקלאי, מקצועי וימי. כל זה יצטרך להנהיג גם במבנה הממלכתית וגם במבנה הממלכתית-דתית.

שימוז נא לב: שום רפורמה בחינוך אינה מתחילה בשטח ריק. היא מצויה להסתגל ולסגל את כל מה שנבנה והוקם לפני הרפורמה.

כשם ששתי מערכות חינוך, הממלכתית במבנה ממלכתית ובמבנה ממלכתית-דתית, תרסקנה את אוכלוסיית התלמידים, כך תרסקנה את האפשרויות למיצוי כל מה שנאגר במבנה החינוך עד עתה.

זאת ועוד. אם לפי משפחה ממלכתית תהיה מותרות שתי מערכות במבנה החינוך, אזי שום חוק, או צו או הסדר, לא יהיה בכוחו לחייב את ההורים לשלוח את ילדיהם לבתי-ספר המשותפים על מבנה מסוים, בעוד שהורים אחרים שולחים את ילדיהם לבתי-ספר המשותפים על מבנה אחר. ואם בחינתם של ההורים

ז' ח' ט'. נשאלת השאלה: מדוע מה שמותר לכם, אסור בקרב המוני התלמידים בערים ובמחשבות?

אני שואל: אתם טוענים שבקיבוץ אין נשירה ואין סלקציה. מסתבר שאידייליה זו קיימת גם בכיתות ההמשך העליונות וגם בשיש הכיתות של החינוך היסודי בקיבוץ. ידוע לנו כי בכיתות ההמשך של כל התנועה הקיבוצית יש רק כאלפיים ותלמידים של בני עדות המזרח, כלומר כ-4% מכלל התלמידים בני יוצאי ארצות האיסלאם בחינוך העל-יסודי. כיצד אפשר להקיש ממצב שבו תלמידים אלפים בני עדות המזרח בתוך גן-העדן הקיבוצי? לפני השוואה הסוציאלית, החמה והתחממות וההינזכות - כיצד אפשר לא לשים לב ולא להשיק מסקנות שאנחנו מדברים לא על אלפים בני יוצאי ארצות האיסלאם, אלא אנחנו מדברים על 43 אלף בני יוצאי ארצות האיסלאם בחינוך העל-יסודי, ועל 233 אלף בני יוצאי ארצות האיסלאם והם 60% מכלל התלמידים בחינוך היסודי הנמצאים בתנאים ובנסיבות חיים שונים באופן קיצוני מאשר בקיבוץ. מניין השלוה הפסטורלית הזאת לפני הבעיה הגדולה והחמורה הזאת? תמוה בעיני הדבר.

נזרקו חיצים על ידי מתנגדי הרפורמה בקשר ליעד של המפגש הבין-עדתי בחטיבת-הביניים. הכוונה איש ובין מחייבי הרפורמה לא ראה במפגש הבין-עדתי מטרה-קדם למיזוג הגלוי והאמיתי או אמצעי ראדיקלי לסתימת הפער. אולם בבית-ספר אזורי בין-עדתי ראוי, והגם רואים גם עכשיו, אחד האמצעים החשובים, הן להתקרבות בין-עדתית של בני החוד הצעיר, והן לקידום של התלמידים בני יוצאי ארצות האיסלאם, נוכח האתגר המתמיד של חבריהם, תלמידים מתקדמים.

המתנגדים לרפורמה השתחוו טענתם שמגיל שנים עשרה ומעלה אין ערך למפגש הזה, לא מבחינה לימודית ולא מבחינה חברתית. בקשר לכך יש עניין להביא לפניכם שני ממצאים ממחקר גדול שנעשה בארצות הברית והידוע כ"דן וחשבון קולמן". זהו מחקר שפורסם בספר הנקרא "שוויון ההזדמנויות לחינוך". מתוך הדיון וחשבון הזה רצוני להביא לפניכם שתי הנחות. הנחה א': החוקר קבע כי עד לכיתה ו' השפעתו של הבית על התלמיד, לחיוב או לשלילה, מכרעת יותר מאשר תחומת בית-הספר. לעומת זאת, החל בכיתה ז' ואילך גדלה וחולת ההשפעה, לחיוב או לשלילה, של חברי התלמידים, ולפיכך בית-ספר מעורב מבחינה אתנית בפרופורציה נכונה בין תלמידים רגילים ובין תלמידים טעוני-טיפול - בית-ספר כזה יכול לתרום נכבות, לדעת החוקר, לקידום של התלמיד טעון הטיפול. ההנחה השניה מתוך המחקר הזה, שכדאי להביאה, היא כי בית-הספר ההטרוגוני רצוי שיהיו בו כ-60% של תלמידים רגילים וכ-40% של תלמידים טעוני-טיפול. לדעתו של החוקר זוהי הפרופורציה הכנונה, כי במצב כזה התלמידים טעוני הטיפול פוגשים מן האתגר של התלמידים דים הרגילים, וגם מסתייעים עליהם, ואילו התלמידים הרגילים אינם מפסיקים בשל העובדה שהם לתומכים בכיתה מעורבת.

שני הממצאים האלה מאשרים את התפחה שהיתה קיימת אצלנו, כי בגיל מתבגר של התלמידים המפגש הבין-עדתי עשוי להיות יעיל וחשוב.

מתנגדי הרפורמה בחינוך טוענים לטובת ניסויים

בה לא יותר מאשר בזמן כספי המדינה; כי ממנצי הקיים מעוטי יסולת כספית שהנים מלימוד חינוך ואילו מעוטי יסולת לימודית או שאינם מגיעים לכיתה ט' או שמגייס עים אליה ומשירים מכיתה לכיתה, באשר לא הוכשרו להחזקת מעמד בחינוך העל-יסודי, ושחוספת ישוה או שנתיים של לימוד חובה חינוך הגיון בה, רק אם יאופשרו על-ידי כך מבנה חינוך ותכניו, שיקפו ויחזיקו חלקים גדולים של הנוער בחינוך העל-יסודי.

ועוד יש לי להגיד לחבר-הכנסת אונא, הדאג — ובצדק — לגדול ההוצאות הכספיות בחינוך, כי תוספת שנת לימוד חובה חינוך לגיל 4 תעמס על האוצר חלק גדול מן ההשקעות הדרישות לביצועה של הריפורם מה בביתנו ז' ח' ט'. ההחזקה השנתית של גן חובה חינוך לגילאי 4 תעלה ב-50% על סכום ההתייחסות של ההחזקה עקב הריפורם. הצעה זו איננה עומדת במבחן הביקורת, במיוחד מפני שידוע גם לחבר-הכנסת אונא כי משרד החינוך והתרבות מוסיף ומכניס מדי שנה לגנונים לבני 3 ו-4 אלפי אלפים מבני הורים מעוטי יסולת, והם בחובם בני עולים מארצות האיסלאם. ובשלוש אהבע השנים הבאות נשלים את התכנית, שלפיה נקיף בגנונים לבני 3 ו-4 את מחציתם של שני השנתונים, בני השכבות הנזקקות לכך.

חברי כנסת נכבדים, בטרם אתיחס לבעיית החינוך הדתי וזיקתו לריפורם, צורך לי להשיב לחבר-הכנסת ורדיגר וואנא, שטיעני על אפליה לרעה של החינוך הדתי בתחום המבנים לבתי-הספר. אני סופר באמיתותה של טענה זו. במשך שנים נשמע מעל במת הכנסת קיטרוג על קיפוחו של החינוך הממלכתי-דתי לגבי מבנים של מוסדות חינוך. בקשר לכך ערסה לפי בקשתו של משרד החינוך והתרבות, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סקרה על מבני בתי-הספר היסודיים בתשכ"ה. נערכה אז בדיקה השוואתית של מבני המבנים של בתי-הספר היסודיים לממונותיהם. בהוצאתי במלואת הכנסת על תקציב 1966/67 לפי שנתיים הבאתי את תמצית המימצאים של הסקרה, ואחזור עתה על הנתונים העיקריים.

השטח הממוצע לחדר לימוד בכל הארץ הוא 42.9 מ"ר בחינוך הממלכתי — 44.6 מ"ר בחינוך הממלכתי-דתי — 42.1 מ"ר ו-32.9 מ"ר בחינוך העצמאי. מכיון שמספר התלמידים הממוצע לחדר לימוד קטן בחינוך הממלכתי-דתי מאשר בחינוך הממלכתי (29 תלמידים לעומת 31), נמצא כי אין הבדל בין הממונות האלה בשטח הממוצע לתלמיד: 1.45 מ"ר בחינוך הממלכתי, ו-1.44 מ"ר בחינוך הממלכתי-דתי (בחינוך העצמאי — 1.38 מ"ר).

כ-46% מכלל התלמידים בחינוך היסודי העברי לומדים בחדרים, שבהם השטח הממוצע לתלמיד הוא 1.40 מ"ר ומעלה (46% בחינוך הממלכתי, 49% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-40% בחינוך העצמאי).

כ-43% מן התלמידים לומדים בחדרים, שבהם השטח הממוצע לתלמיד הוא בין 1.00 עד 1.39 מ"ר (45% בחינוך הממלכתי, 39% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-31% בחינוך העצמאי).

בחדרים שבהם השטח הממוצע לתלמיד הוא קטן מ-1.00 מ"ר למדו כ-11% בלבד מכלל התלמידים

את מבנה החינוך איננו יכולה להיות מוסתבת לא על-ידי משרד החינוך והתרבות ולא על-ידי מחלקות החינוך המוניציפליות, הרי הבחירה באחת משתי שיטות המבנה צריכה להישאר בידי ההורים בלבד. לפי זה ייווצר מצב שבכל שכונה, ואפילו בכל רחוב, יתפלגו ההורים לגבי בתי-הספר, ואלוהם ירצו לשלוח את ילדיהם. משאלת השאלה איננה מוסד ממלכתי או מוניציפלי יקבל על עצמו תכנון של אגרגציה בחינוך?

הריפורמות בחינוך במדינות שונות מתבססות בראש ובראשונה על מה יש, לקוי ובלתי-רצוי במבנה החינוך הקודם, שהתקיים במשך שנים. אי-אפשר לומר שלא עשיתי במערכת החינוך הישראלית ניסויים ופעולות ותקנות להשקעת מוערכת החינוך והיסודי והעל-יסודי. בעשר השנים האחרונות נעשו ניסיונות חשובים ומיוחדים לומר: ניסיונות נואשים ובקנה-מידה לא-קטן, אך התוצאות החיוביות שהושגו אין בהן כדי לספק, נוכח התמורה השקטה והגדולה שחלה בעשר השנים האחרונות. עם עלייתם לחינוך העל-יסודי של קרוב ל-80% מבוגרי בתי-הספר היסודיים, נוכח נשידתם של חלק גדול מהם, נוכח הישגי המדע בעולם ובארץ, נוכח צרכי המדינה.

הפרופסור ד"ר טיילור, אחד מן המומחים הגדולים בתחומי הניסוי החינוכי — הוא המייצג את ארצות-הברית בהתבנה מן המחקרים ההשוואתיים הבין-לאומיים — אמר בסוגיה זו בוועדה הפדלמנטרית את הדברים הבאים: "אם נתפתחו בניסויי שמטרתם להאכיל את ערכה של ריפורמה כלשהי — זאת עקב תנאים מסוימים ותנאי שנת דוחקות —, הרי כאשר נתקבלו תוצאות ברוחות, כבר יוחמץ המועד להצגת הריפורמה הכללית, מכיון שהתנאים והתביעות כבר השתנו והיה הכרח בריפורמה חדשה. ואם שוב תפתחו בסידרת ניסויים, שוב תחמיצו את המועד. אל נא ותשכחו שאם מבקשים לנסות ריפורמה, יש הכרח להכין אנשים שיהגו לפי המלצותיה, יש להקים בונינים חדשים שיתאימו לתביעותיה, יש הכרח לאסוף את נתוני ההתצאות, לנתחם ולבוא לידי מסקנות. כל הדברים האלה תובעים לא רק מאמץ אלא גם זמן. בתום הזמן והדחי אבשר שלא יהיה עוד ערך כלשהו לריפורמה, מכיון שהתנאים השתנו. מוטב אפוא לגשת לעניין זה בדרך היתוח ההגיוני. ואם נתקבל החלטה על ריפורמה, מוטב לבצעה מיד ומכלוא ההיקף. רק כך יהיה לה ערך."

האספקט הכלכלי של הריפורמה — יושב-ראש הוועדה הפדלמנטרית סיפר לכם על החישובים והתחשיבים שהמציא ומשרד החינוך והתרבות לזוועדה הפדלמנטרית. חבר-הכנסת אונא מתגד לריפורמה גם מבחינת ההוצאה הכספית והגדולה, שבה יהיה סוך ביצועה. הוא מציע ותוספת שנת לימוד חובה חינוך ללא ריפורמה, הכנסת שיפורים בבית-הספר היסודי ותוספת שנת לימוד חובה חינוך לגיל 4.

רצוני לקבוע, קודם כל, כי בכל המדינות מוערכת ההשקעה בחינוך בתור ההשקעה הכלכלית החשובה ביותר, וסבירני כי אין צורך לחטט ולנתח את אמיתותה של ההנחה הזאת.

כמה פעמים חיוותי את דעתי במלואת הכנסת, כי תוספת שנת חובה חינוך ללא ריפורמה בחינוך יהיה

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (תשובת שר החינוך והתרבות) (ארן) —

והיו בתי-ספר שאיחרו לקום, ויש יסוד להנחה שקצב הבנייה לטובת החינוך הממלכתי-דתי בשנים 1960 — 1964 נבע מכך, שסמך לשנים אלה או בתוך שנים אלה הוקמו בתי-ספר ממלכתיים-דתיים חדשים במידה ניכרת. מאז הסקר הצ"ל, שנערך בתשכ"ה, עבר שלוש שנים, שבהן הוקמו מבנים בחינוך היסודי במידה גדולה. ואם למרות כל ההערכות הצ"ל טוענים עדיין על קיפוח החינוך הדתי, על הטוענים להביא את הראיות.

אשר לתכנית החומש של הקמת בתי-ספר על-יסודיים באזורי הפיתוח: — לפני שלוש שנים החלט במשרד החינוך להקים 64 בתי-ספר על-יסודיים באזורי הפיתוח, בעיקר. המימון צריך היה לבוא משלישה מקורות: כספי תורמים מקרב החינוך בארצות-הברית, שהוקמה למטרה זו (כספי התורמים ניתנים כמענקים); כספי הלוואות ממפעל הפיס; כספי הלוואות והשקעות (מהאוצר) בתקציב הפיתוח של משרד החינוך. על סמך תכנית זו נקבע, כי מ-64 בתי-ספר ייבנו 42 לצורכי החינוך במגמה הממלכתית ו-22 בתי-ספר לצורכי החינוך במגמה הממלכתית-דתית. ובתוך 22 בתי-ספר הדתיים נבנו עד עתה 5, והם במקומות דלהלן: אשדוד, ירושלים, עכו, קרית-גת, שפיר; כבר נמצאים בבנייה 7 בתי-ספר דתיים נוספים והם במקומות דלהלן: אופקים, אשקלון, ירושלים, רמלה-לוד, יד-בנימין, נחלים, ואש-העין. עד פתיחת שנת-הלימודים החדשה יוחל בבנייה של עוד 3 בתי-ספר על-יסודיים דתיים והם במקומות דלהלן: דימונה, בית-ישמש, כפר בתיה. לפי זה נמצא, עד פתיחת שנת-הלימודים תשכ"ח, 5 בתי-ספר דתיים שכבר נבנו ו-10 הנמצאים בבנייה, לאמור: 70% מתוך בתי-ספר המיועדים לחינוך דתי.

עד פתיחת שנת הלימודים תשכ"ט נמצא, שמספר בתי-הספר העל-יסודיים במגמה ממלכתית, שנבנו, ישנמצאים או ישמצאו בבנייה, עולה גם הוא ל-70% מתוך 42 בתי-הספר העל-יסודיים במגמה הממלכתית. נכון כי מספר בתי-הספר העל-יסודיים במגמה הממלכתית, שכבר נבנו, גדול ב-10% ממספר בתי-הספר העל-יסודיים במגמה הדתית; אולם קצב-בנייה ישנה זה מסתבר מכך, שמתכנית התורמים מארצות-הברית התנו את תרומתם בהקמת בתי-ספר על-יסודיים במגמה הממלכתית.

על אף זאת, בהתאם למחשבה שהוחלט לפני שלוש שנים — וללא תלות במספר הכולל של בתי-הספר העל-יסודיים, שייבנו לפי התכנית הצ"ל — יישמר היחס של שני שלישים לבתי-ספר במגמה ממלכתית ושליש לבתי-ספר במגמה דתית.

רצוני לומר עכשיו כמה משפטים בנוגע לריפורמה בחינוך הדתי. נציגי משרד החינוך קיימו ביחורים בעניין זה עם נציגי החינוך הממלכתי-דתי ונציגי החינוך העצמאי. מטרת הביחורים האלה הייתה לגבש סדרים שימנעו אפשרות אבייקטיבית של פגיעה בחינוך הדתי עקב הריפורמה. שונות הן הנסיבות והבעיות של החינוך הממלכתי-דתי ושל החינוך העצמאי. סתוצאה מתביי-חורים האלה ומבלי להיכנס עכשיו לפרטים, ביכולתי לקבוע, כי נתגבשו הצעות מוסכמות על-ידי משרד החינוך והתרבות ועל-ידי נציגי המגמה הממלכתית-דתית — ולחוד על-ידי נציגי החינוך העצמאי — המאפשרות

(כ-9% בחינוך הממלכתי, כ-12% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-29% בחינוך העצמאי).

אחוז התלמידים הולומדים בחדרי לימוד, ששנת סיום בנייתם היא 1960 עד 1964, היה בכל בתי-הספר של החינוך העברי 39%. (בחינוך הממלכתי 36%, בחינוך הממלכתי-דתי 46% ובחינוך העצמאי כ-35%).

השטח הממוצע לחדר-לימוד בירושלים העיר (מ"ר) היה נמוך במידה ניכרת מזה שבטורים דל-אביב וחופה (כ-43 מ"ר) ומזה שבישובים עירוניים אחרים. מימצאים דומים נתקבלו גם לפני שטח ממוצע לחלמיד.

מתוצאות הסקר מתברר עוד, כי אחוז חדרי הלימוד הבניים מחומר בגינה קשה היה כ-90% בכל הארץ; כ-92% בחינוך הממלכתי, 84% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-89% בחינוך העצמאי. כן נמצא, שהחל משנת 1955 אחוז חדרי הלימוד הבניים מחומר בגינה קשה גדול יותר בכל ששנת סיום בנייתם מאחרות יותה, הן במספר הכולל של חדרי הלימוד והן במספר חדרי הלימוד לפי המגמות השונות.

כן נמצא, ש-89% מכלל התלמידים לומדים במבנים, שלפי הודעת מנהל בתי-הספר תוכננו מראש כבתי-ספר (כ-92% בחינוך הממלכתי, כ-87% בחינוך הממלכתי-דתי, ובחינוך העצמאי כ-70%).

אשר לקיום חדרי ספח, נמצא בין היתר, כי כ-90% לערך מן התלמידים בחינוך העברי לומדים בבתי-ספר שבהם קיים חדר מורים (כ-94% בחינוך הממלכתי, כ-87% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-64% בחינוך העצמאי). כ-84% מהתלמידים לומדים בבתי-ספר שבהם קיים חדר-רופא או חדר-אחות (כ-87% בחינוך הממלכתי וכ-78% בכל אחת מן המגמות: הממלכתית-דתי והעצמאי). כ-71% מהתלמידים לומדים בבתי-ספר שבהם קיים חדר-אוכל (כ-67% בחינוך הממלכתי, כ-81% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-63% בחינוך העצמאי). כ-70% מהתלמידים לומדים בבתי-ספר שבהם קיים חדר-מלאכה (כ-81% בחינוך הממלכתי, כ-57% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-18% בחינוך העצמאי). כ-36% מהתלמידים לומדים בבתי-ספר שבהם קיים חדר-טבע (כ-45% בחינוך הממלכתי, כ-21% בחינוך הממלכתי-דתי וכ-10% בחינוך העצמאי).

יצא, שלפי התוצאות העיקריות של הסקר אין יסוד לטענה על קיפוח החינוך הדתי. אמנם לגבי חדר-ספח המצב טוב יותר בחינוך הממלכתי-דתי מאשר בחינוך הממלכתי רק לגבי חדר-אוכל, לעומת המצב הטוב יותר בחינוך הממלכתי לגבי חדר מורים, חדר-רופא, חדר-מלאכה וחדר טבע. אולם לפי הסקר הצ"ל אנו מוצאים, כי משנת 1960 עד 1964 נבנו 4,000 כיתות בחינוך היסודי ומהן 59% בחינוך הממלכתי ו-41% בחינוך הממלכתי-דתי ובחינוך המוכר, לאמור כ-5%—6% יותר מן השליש שמהווה החינוך הדתי; כן נמצא, כי לגבי מרבית חדרי הספח אחוז התלמידים הלומדים בבתי-הספר בהם קיים חדר ספח שנבנה בשנים 1960—1964 היה גבוה יותר בחינוך הממלכתי-דתי ובחינוך העצמאי לעומת החינוך הממלכתי.

יש להביא בחשבון גם את העובדה שבתי-הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים נבנים בהתאם לסביבות ולצרכים שהזמן גרם; היו בתי-ספר שהקדימו לקום

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (תשובת שר החינוך והתרבות)
(ארן, נצר) —

ועוד רצוני לקבוע: הגשמתה של הרפורמה לא תפגע במוריד כיתות ז' ח' ומנהליהם בבתי-הספר היסודיים. מערכת השתלמויות אינטנסיביות ומגוונות תאפשר לחלק גדול ממוריד כיתות ז' ח' מוסמכים להדקלס בכיתות ז' ח' של חטיבות-הביניים. חלק אחר של מוריד כיתות ז' ח' ייהנה גם הוא מהשתלמויות, שתאפשר לו לשכלל ולהעמיק את עבודתו בכיתות החינוך היסודי. הוא הדין לגבי מנהלי בתי-הספר, שמהם יישארו על כנם במנהלי חטיבות היסוד, ומהם ייתכן שישארו — תוך כדי השתלמות — לקחת חלק במנהל כיתות ז' ח' בתוך חטיבות-הביניים.

חברת-הכנסת וחלמי הרשעה לעצמה הערה, ואני מצטט: „אני מתעוררת שוהר יסל לעמוד על הכמה ולדבר נגד הרפורמה יותר טוב מאלה שדברת נגדה. אני יסלה גם לדבר בעדה“. חברת כנסת נכבדה מאד, בזה שאות יסלה לדבר בעד הרפורמה — אני מאמין בהחלט, יש לי יסוד לכך. אך מה שאני הטפתי במשך 4 שנים אינו מעיד, כי אוכל לדבר נגד הרפורמה בחינוך.

משרד החינוך והתרבות אינו מעמיד פנים, כי הדין פורמה בחינוך תהיה בבחינת מיבצע פשוט וקל. אין רפורמה בחינוך שהיא „טילואי-מיד“. ביצועה של התכנית יהיה מלווה בעזות ומכשולים לא מעטים. תודע קשה ישאלת. שאלת התשלכות עליהן נצטרך לחפש ותוך כדי הגשמה. אולם אני מאמין באמונה שלמה, כי נגשים את הרפורמה טוב יותר מאשר בכל מדינה אחרת. באמונת זו אני מוסייע קודם כל בחריפות ההכרח שבביצועה; בהדקף הקטן באופן יחסי של מערכת החינוך במדינה; בשיטות הריכוז שאינו מתורסק על-ידי רשויות מקומיות; בנגנון של ראשי הרשויות המקומיות וראשי מחלקות החינוך לחת יד לביצועה של הרפורמה; באמונת ברצות הטוב של ציבור המורים ובמסירותם לענייני החינוך; בדבוקתם של כלל העושים במערכת החינוך, אשר יקבל כל שלם את ההכרעה של המוסד העליון של המדינה.

ובסיים דברי, חברי הכנסת, אני רואה חובה נעימה לעצמי לציין את עבודתו של יושב-ראש הוועדה הפרלמנטרית, חבר-הכנסת א. רימלט. כבר השתתפתי בהרבה ועדות באימי חי, לדעתי הוא רשם פרק למותם בסוגיות ועדות פרלמנטריות ברחבי הדעת, חזיתו למישא, השואות רחב טוכם, גילוי תכונות של סבלנות וסובלנות וכישר של מוטר. וכן, משותף בוועדה מטעם משרד החינוך, אציין את עבודתם הנאמנה של חברי הוועדה הפרלמנטרית. ראוי יסל להיזכר בוועדה, שחבריה עשו את עבודתם ללא מינוב הכרתם וללא מינוב מצפונם כחברי ועדה זו. הרוב המכריע של חבריה לקח חלק פעיל ברונייה, וכל אחד מהם — מווייבי הרפורמה ומתנגדיה — תרם למיצוי הביעיות שהועלו במהלך עבודתו של הוועדה וסייע לניבון הסופי של ההמלצות. אני חושב, שהוועדה הפרלמנטרית הסיפה סכר יקר לכנסת.

חברי כנסת נכבדים, אני מציע לכנסת לאשר את המלצות הוועדה הפרלמנטרית, שביצוען ההדרגתי יימשך כמה שנים ויתרם תחומה היסטורית להאדרת החינוך במדינת ישראל.

היו"ר ד. נצר:

תודה לשר החינוך והתרבות.

מניעת פגיעות אובייקטיביות בחינוך הדתי עקב הרפורמה. מה. לדיון מיוחד עמדה שאלת השינויים התכנוניים ובעייתיות בקישור לרפורמה. הוסכם להקים ועדה משותפת של נציגי משרד החינוך ונציגי השינויים התכנוניים לבידוד הבחינות הללו. השינויים התכנוניים הן יצירה חיונית וחשובה, לכל הדעות; על הוועדה יהיה לחפש דרכים, שיבטיחו את קיומן התקין עם ביצועה של הרפורמה. עלי לציין, כי בהמלצות של הוועדה הפרלמנטרית קיים סעיף המאפשר למסיימי כיתות ז', שירצו בכך, לעבור לשינויים תכנוניים ולשינויים מקצועיים. אולם סעיף זה לא הפגין עדיין את כל החשיבות של השינויים התכנוניים, ולשם כך יתקם הוועדה המשותפת.

חברי כנסת נכבדים, הוויכוח על הרפורמה, כידוע לכם, עומד בסיומן וההתנגדות של מרכז הסתדרות המורים. והנני רחוק מלזלזל בכך. אינני מדבר על ציבור המורים, אלא על הסתדרות המורים. אולם כל כמה שאני מחשיב את הגורם הזה, ויבטי כי אין לקבלו כגורם מכריע. אילו צריך היה גורם זה בלבד להכריע, לא היה טעם להקים ועדה פרלמנטרית ולא היה טעם בכל הוויכוחים שלנו. מלכתחילה צריך היה לשאול את הסתדרות המורים: מסיימים או לא מסיימים לרפורמה — וחסל. בשום מדינה לא קמה רפורמה בחינוך מלמטה. גורמים חברתיים, מפלגות פוליטיות או המינהל החינוכי העליון — אלה העלו וקבעו את הצורך ברפורמה בחינוך. אצלנו שיתפו, כידוע, נציגי הסתדרות המורים בכל הביחורים של הוועדה הפרלמנטרית, והם נטשו אותה לאחר ההחלטה העקרונית שנתקבלה בוועדה לחיוב הרפורמה.

בכל שנות עבודתי כשר החינוך והתרבות לא העליתי לפני הכנסת את בעיית הריכוזים בין משרד החינוך לבין הסתדרות המורים, והיחסים היו קשים למדי; והיחסים הקשים לא היו נחלתו של שר חינוך אחד בלבד. לאח-חיות העליתי את הנושא הזה בכנסת עקב הכרזותיו וגחיתותו של מרכז הסתדרות המורים על אישיותו עם משרד החינוך, שתכנון הוא: הוראות מינהליות של מרכז המורים למנהלי בתי-הספר ולמורים — הוראות מינהליות שהן בסמכותו של משרד החינוך והתרבות בלבד. אמרת, כי לגבי הוראות מינהליות מהווה הסתדרות המורים איגוד מקצועי; והאמת מינהליות הן בסמכות ממלכתית בלבד, לאמור: בסמכותו של משרד החינוך והתרבות.

לאחר שתאשר הכנסת את המלצות הוועדה הפרלמנטרית כפי שאני מקווה, ולקראת ההכנות לביצועה ההדרגתי של הרפורמה, נשתף את הסתדרות המורים ואת ארגון המורים התיכונים בידועים על דרכי הביצוע של הרפורמה מבחינה ארגונית, מבחינה חינוכית ומבחינה מקצועית.

אני רשאי להגיד לכם, כי מצד אנשי משרד החינוך יש לב פתח ורצון טוב לפתוח פרק חדש ביחסים עם מרכז הסתדרות המורים. אולם לסחיבת הפרק החדש הזה דורשים שני צדדים, דרוש אקלים אחר מצד הסתדרות המורים כלפי משרד החינוך, קודם כל יחס של דרך-ארץ לסמכות החינוכית הממלכתית, בין שמש-כמים לה ובין שחולקים עליה. מצד משרד החינוך ייעשה ניסיון גדול בכיוון זה.

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (תשובת יושב-ראש הוועדה) (נצר, רימלט) —

2. תשובת יושב-ראש הוועדה

הרפורמה רק חד-צדדיים, בעיקר לפני שנפלה ההכרעה הראשונה, בשעה שרבים מחברי הוועדה, אולי כולם — כותבים והיושבים-ראש — גזרו על עצמם שתיקה, אי-הרעפה בציבור, אי-הוצאת הדיונים החוצה. אבל הוויכוח התנהל בציבוריות, לעתים מתוך תיאור מטעה של ההמלצות שעמדו לפני הוועדה.

לאחר שנפלה ההכרעה, והגענו לכנסת ולממשלה את המסקנות — היה זה מחובתנו לסלק את המבוכה ואי-הודאות. ואי אפשר לבסס את המסקנות בלי להתייחס לדעות הנוגדות וכלי להתווכח אתן, ולהיפך. הפתיחה איפשרה למתנגדים להתווכח עם המתווכח, להוסיף נימוקים כבדי-משקל, להפריך ולסוות את הדברים. אם אמנם נעשה הדבר — לא על לשפוט, ואם לגבי הצעת חוק רגילה, יושב-ראש הוועדה מבסס, מנמק ומזן על החלטות הרוב, כאשר לדעות המסתייגות רק דקות מעטות להנגק והסתייגויותיהם, — כל שכן בוויכוח גדול, שהקדשו לו שמונה שעות, ולכל מתנגד ולכל מסתייג ניתנה אפשרות למקד והתנגדותו למסקנות הוועדה, לסוות את מסקנות הוועדה — ואכן חברי הכנסת המתנגדים מבין חברי הוועדה ושלא מבין חברי הוועדה עשו זאת בכשרון רב — בוויכוח כזה חייב לדעתי יושב-ראש הוועדה להבהיר את הדברים היסודיים. ואי אפשר להכחיד את הדברים היסודיים בלי להתייחס לדברים שנאמרו כנגדם.

איני טוען נגד הוויכוח של חברי כנסת נגדי, אבל מחובתי להסביר את עצמי ואת הנוהג שעקטתי. ואני חושב שנהגתי כשורה.

רצוני להתייחס במשפטים ספורים לסמה מן ההערות ששמעו. חברי הכנסת אונא טען נגד פלישה לארץ לא-נדעת — terra incognita — של הרפורמה בלי לערוך תחילה ניסויים. אני חושב שכל רפורמה בחינוך — ככל רפורמה בחיי עם — יש בה משום פלישה, העפלה וחדירה לארץ לא-נדעת. אני ומתפלא על חברי הכנסת אונא — שאני מעריכו ומקוירי מאד — שהיא היה, אישית וציבורית, בתקופות מסוימות, בין אלה שעשו וחדרו לארץ לא-נדעת בשטח זה או זה. דווקא בתחום שמוזמן רפורמה וניסוי תוך כדי הגשמתה, הוא נרתע מפני יציאה לארץ לא-נדעת.

חברי הכנסת ארזי אמר שאני, כביכול, פסלתי ניסוי. מדוע ניסוי הוא פסול? שאל לא פסלתי ניסוי. אמרתי והשתדלתי — אולי כל הצלחה — להוכיח שינוי בחינוך אינו תכליתי, אינו יכול לשכנע ואינו יכול להאיץ שום דבר.

אם ייעשה ניסוי מבתי-ספר במקומות קטנים, והיה פוחמה תצפית באחד מבתי-הספר, אפשר יהיה לטעון — ובצדק — שלא בזכות המבנה הצליחה. אלא בזכות המו-העמידה לרשות בית-הספר אפשרויות שאין לבית-ספר אחר. ואם לא יצליח הניסוי, אפשר יהיה לטעון, שאולי היו משתנים אחרים שהכשילו הצלחת הרפורמה, ולא עצם המבנה.

ומה היא מטרתה העיקרית של הרפורמה? להעלות רבבות ילדים, שיפרצו את החסימה בחינוך העל-יסודי,

הי"ר ד. נצר :

אני מזמינה את חברי הכנסת רימלט, יושב-ראש הוועדה לבחינת מבנה החינוך, לשאת דברי תשובה למשי-תתפים בדיון.

אלימלך רימלט (י"ר הוועדה לבחינת מבנה החינוך) : גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הפעם אקצר בדברי, במיוחד לאחר סקירת המסקנות והבהרה של שר החינוך, שהשתדל — ולדעתי, בהצלחה — לסלק ספקות וחששות של חברי הבית שרק מתוך ספקות וחששות הסתייגו מהצעות הרפורמה.

אני רוצה ראשית כל לעשות מה ששכחתי לעשות בהופעתי האחרונה : להודות מן הבמה הזאת לכל חברי הוועדה, לנציגי ארגוני המורים, על שיתוף-הפעולה למפות שהתקיים גם באווירה של מתח ויסודי גבוה ושל דיונים עצבניים לעתים אשר על אף זאת תמיד עמדו על רמה הוויכוח והתנהל במסגרת תרבותית, עניינית ורצינית. וכן גם חילוקי-הדעות אם יכולנו להתגבר על חומרי עצום, על קשיי הדיונים בבעיות מסובכות, כלי לחטוא בשטחיות ובהתעלמות מן העיקר, הרי היה זה אפשרי מתוך שכל חברי הוועדה עמדו בתחושת אחריות לגדל והתפקיד והמשימה שהוטלו עליהם.

חברי הוועדה משתי המחנות — אם אפשר לכנות כך את החברים — התייחסו בכבוד ובדרך-ארץ לנימוקים שכנגד. וכל הנימוקים היו רציניים וכבדי-משקל. ההכרעה נפלה כפי שנפלה לאחר ניתוח, ליבון ובידור הדברים, לא מתוך התעלמות או אי-התחשבות בדעות הזולת, אלא מתוך הכרה שהכרעה זו או זו מבוססת לא רק על הצורך אלא אף על עובדות, נתונים וראיות.

ואני רוצה להגיד עוד : נשמעה פה טענה מפי חברי נכבדה מאד של הוועדה — שמעתי וקראתי טענה זו גם בפרסומים שונים ומהופעות פומביות שונות — שסביר כול לחץ כלשהו הכריע בגיבוש המסקנות בכיוון זה או זה. ולא כן. אמנם היה לחץ, אבל רק לחץ אחד ויחיד : לחץ ההכרה הפנימית של החברים שהכריעו כפי שהכריעו. ואשר לבתי-הספר התיכוניים — ונרמז שבגללם, בגלל המורים בבתי-הספר התיכוניים שינתה הוועדה במסקנותיה את ההצעות המקוריות שהוגשו לה —, הרי אני רוצה להגיד שארגון בתי-הספר התיכוניים ואנשי חינוך מובהקים של החינוך העל-יסודי שהופיעו לפנינו, הציעו דברים אחרים לגמרי. הם הציעו אמנם שש-שש, אבל לא שש מקיף, ולא שש משותפת על שתי חטיבות.

יהיה גם טיעון מעל במה נכבדה זו כלפי היושבים-ראש, שהוא נקט עמדה והתווכח, ולא תיאר — כפי שציפ, אולי בצדק, חברי ועדה מסוימים, שהיושבים-ראש יסתפקו בתיאור עובדות הוועדה, הבעיות וההישגים ותו לא. בדיוח שיופיע, כפי שאני מקווה, אם גם כעבור זמן לא קצר — העבודה מבחינה, — הו"ח יבוודאי יופיע בדפוס על עבודת הוועדה, שם ישתדל היושבים-ראש לתת תמונה כוללת של עבודת הוועדה. אבל מה ראיתי את תפקידי הציבור למקד, לבסס את המלצות הרוב, ולהגן עליהן, הואיל וזמן רב היו והתעמלה והפרסומים נגד

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (תשובת יושב-ראש הוועדה) (רימלט, נצר, חוני, טובי) —

פרופורציה. על כן ימוך פער זה, אם ילדים אלה, שכיום בשבילים השיא הוא כיתה ח' או ט', יגיעו לכיתה י"ב, ובגלים הבאים גם לחינוך העכבה, — הרי זה הישג לאומי, חינוכי וחברתי שאין להגותו.

חברות חברי הכנסת איש ממחייבי הרפורמה אין עמו דעות מוחלטות שמצא פתרון קסם. הצענו סיסמ, וסיכוי סביר מאוד. נקודת-המוצא שלנו היתה ההנחה שהמצב הקיים אינו משיב רצון. זו היתה דעות מוחלטות. כל שהצענו מתנגדי הרפורמה, אלו הן הצעות טיבות, אבל כרוספת לרפורמה ולא במקום הרפורמה. גם אנו הצענו הצעות אלו דומות — צמצום מספר הילדים בכיתה, בדיקת תכניות למורים, שיטות למידה, שיפור הבכשות מורים — כל מה שהמשרד התחיל לעשות ועושה. המלצנו והצבענו על שיטות פעולה חדשות. כל זה טוב ויפה. אך זה לא יוכל לבוא במקום הרפורמה.

גברתי היושבת-ראש, אנו, המחייבים את הרפורמה כסיכוי רב לחינוך ילדי האומה, מקווים שביצוע הרפורמה ימלא את כל התקוות שמחנכים ומורים רבים תולים בה. אנו מקווים שבעלי הספקות והחששות — שאני מכבד אותם — ייווכחו לדעת שהספקות סולקו והחששות נתברו. אני רוצה לקוות שהשאלים את הרפורמה שלילה מוחלטת, יתחילו עם ביצועה להטיל ספק בדבר, אם אמנם שלילתם המוחלטת היתה מוצדקת ומבוססת.

גברתי היושבת-ראש, אני מציע שוב לבית לדחות את ההסתייגות ואת הצעות המיעוט ולאשר את המלצות הוועדה לבדיקת החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל, שהוגשו לכנסת וחוננו על שולחנה.

היו"ר ד. נצר :

הכנסת תעבור להצבעה.

לפי החלטות ועדת הכנסת, נצביע גם על ההסתייגות ג' לחמלצות הוועדה. ההחלטות הן גם על הצעות המיעוט והרוב. תחילה נצביע על ההסתייגות, כל הסתייגות בעד וגד, וכן על הסעיפים השונים. אחר-כך נצביע על הצעות המיעוט, בעד וגד, ולבסוף נצביע על הצעות הרוב, גם כן בעד וגד.

רצוני להזכיר לחברי הכנסת שעל שולחן חברי הכנסת מונחות מסקנות הוועדה, ההסתייגות, הצעות המיעוט והצעות הרוב. לא נקרא אותן וגם לא נמק אותן, באשר חברי הוועדה כבר נמקו את ההסתייגות. תיהם.

מיכאל חוני (מפד"ל) :

דומני שמוטב להצביע תחילה על הצעות המיעוט, שמה יתקבלו, ואז אין מקום להסתייגות.

היו"ר ד. נצר :

נצביע תחילה על ההסתייגות, ואחר-כך על הצעות המיעוט.

חופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

קיימת הזכות שהצעות המיעוט ייקראו מעל במת הכנסת.

הקיימת לפניהם היום, ויגיעו עד כיתה י"ב. כדי שאפשר יהיה לפרוץ את החסימה, אי-אפשר לעשות ניסויים. בעניין זה אין הפרט מלמד על הכלל. וניסוי כללי במאות בתי-ספר, מי יכול לעמוד בוזה גם אילו נעשה ניסוי כזה, גם אז היה אותו ויכוח, אם אמנם הצליח הניסוי או לא הצליח. בשנים מקום בעולם לא יהיה ניסוי מכון. הן שהסתמכו על ניסויים של אחרים, אם באותה מדינה, במרחק אלפי קילומטרים, ואם במדינות אחרות. הן מדינות שישם הוגשמה הרפורמה בצורה הדרגתית, תוך כדי לימוד ומעקב אחרי הגשמתה, ותוך כדי תיקון הטעון תיקון נקודות התדרפה. זהו ניסוי קונסטריקטיבי ומועיל תוך כדי הגשמת הרפורמה.

אני מצטער שלא כל המסקנות זכו מצד חברי הכנסת, שהשתתפו בוויכוח, לאותה מידת עיון שהמסקנות דאיות לה. אם הבינתי אל נכון את חברי הכנסת רפאל, הרי הוא הטיח כלפי הוועדה, שהוועדה התעלמה מן ההישגות התיכונות. אני יודע להעריך את ההישגות החינוכיות המיוחדות במינה, ששמה — הישיבה התיכונת. אולם בסעיף 16 של מסקנות הוועדה מופיעות הישיבות התיכונות במסגרת ההצעות של גיוון והחינוך. כי הוועדה לא רצתה באוניברסיטאות, והיא קבעה שההנחיות הצבאיות, המוסדות החקלאיים והישיבות התיכונות, המעבר אליהם יהיה אחרי שימונה שנות לימוד, כלומר באמצע חטיבת-הביניים. לכן הוועדה על כל פנים לא התעלמה מן הישיבות התיכונות. חברי הכנסת רפאל יכול לטעון שמסקנות הוועדה בעניין זה אינן מספיקות, או אינן טובות דיו. אבל לטעון שהוועדה התעלמה מן הישיבות התיכונות, הרי זה לפחות לא-מדויק.

כמה מן המתווכחים ציטטו את הפרופסור פראוור, ואמרו שהפער לא יקטן, מפני שכולם יעברו; הטובים יעלו והאטיים יעלו, והפער יישאר בעינו. אני מתפלל על טיעון זה. ראשית, חברי ועדה רבים לא קיבלו את טיעונו של הפרופסור פראוור. אני מתייחס אליו בכל הכבוד ודרך-ארוך, אבל לא קיבלתי את כל המסקנות של הוועדה שהוא עמד בראשה, ולא כל טיעוניה. והנה גם אם נגיד כי הפער לא יקטן, יש הבדל עצום בין הפער הקיים היום ובין הפער שיווצר — אם ייווצר — לאחר ביצוע הרפורמה. אתן מושל ציורי: קבוצת אנשים עומדת למר-גלות הר, ואינה יכולה לעלות בו; קבוצת אנשים שניה עומדת באמצע מעלה ההר. הפער בין שתי הקבוצות הוא מחצית ההר. מצב אחר הוא, כאשר הקבוצה שעמדה למרגלות ההר, ולא יכלה להעפיל — העפילה עד למחצית; ואילו הקבוצה שעמדה במחצית מעלה ההר — הגיעה לפסגתו של ההר. אמנם הפער הוא אותו פער — מחצית ההר. אבל מכורך הוא פער זה; כי מי שהצליח לטפס עד מחצית מעלה ההר יגיע לפסגתו. והמתלבט בחוסר אונים למרגלות ההר יוכל לצעוד קדימה, ועל-ידי העזרה שתניתן לו יוכל להתקדם ולעלות ולהתקרב למטרה. ואחת המטרות תהיה שאוניברסיטאות ומכללות יפתחו ללוחותיהן לרווחה, והיו הרבה יותר מקומות בבתי-הספר הגבוהים בשביל נוער שכיום אינו יכול לחלום על כך.

לדיהם של הורים יוצאי ארצות האיסלאם, מספרם יגדל בבתי-הספר הגבוהים באופן אבסולוטי באלפים. מבחינת האחוז, אולי יגדל מספרם אך לא באותה

הי"ר ד. נצר :

הדבר ידוע לי. כאשר נגיע להצעות המייעוט, תינתן האפשרות להקריא אותן.
נגיש להצבעה.

ה צ ב ע ה

התיקון של חברי-הכנסת ב. עזיאל
לסעיף 1 לא נתקבל.

התיקון של חברת-הכנסת ד. נצר
לסעיף 1 לא נתקבל.

סעיף 1, בנוסח הוועדה, נתקבל.

הי"ר ד. נצר :

לסעיפים 2, 3, 4 — אין הסתייגויות. אני מעמידה אותם להצבעה.

ה צ ב ע ה

סעיפים 2, 3, 4 נתקבלו.

הי"ר ד. נצר :

ממשיך בהצבעה.

ה צ ב ע ה

התיקון של חברי-הכנסת ב. עזיאל
לסעיף 5 לא נתקבל.

סעיף 5, בנוסח הוועדה, נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת א. טיאר
לסעיף 6 לא נתקבל.

סעיף 6, בנוסח הוועדה, נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת ב. עזיאל
לסעיף 7 לא נתקבל.

סעיף 7, בנוסח הוועדה, נתקבל.

הצעת חברי-הכנסת ב. עזיאל למחוק את
הסעיפים 8 — 14 לא נתקבלה.

סעיפים 8 — 14, בנוסח הוועדה, נתקבלו.

התיקון של חברי-הכנסת ב. עזיאל
לסעיף 15 לא נתקבל.

סעיף 15, בנוסח הוועדה, נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת ב. עזיאל
לסעיף 16 לא נתקבל.

סעיף 16, בנוסח הוועדה, נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת ב. עזיאל
לסעיף 17 לא נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת מ. אונא
לסעיף 17 לא נתקבל.

סעיף 17, בנוסח הוועדה, נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת מ. אונא
לסעיף 18 לא נתקבל.

סעיף 18, בנוסח הוועדה, נתקבל.

הצעת חברי-הכנסת א. טיאר להוסיף,
אחרי סעיף 18, סעיף 18א לא נתקבלה.

סעיף 19 נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת מ. אונא
לסעיף 20 לא נתקבל.

סעיף 20, בנוסח הוועדה, נתקבל.

סעיפים 21 — 24 נתקבלו.

סעיף 25 נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת ב. עזיאל
לסעיף 25 לא נתקבל.

סעיף 25, בנוסח הוועדה, נתקבל.

התיקון של חברי-הכנסת מ. אונא
לסעיף 25 לא נתקבל.

סעיף 25, בנוסח הוועדה, נתקבל.

סעיף 25 — י"ג נתקבל.

סעיף 26 נתקבל.

הי"ר ד. נצר :

נעבור להצבעה על הצעות המייעוט. הצעות המייעוט נמצאות על שולחן הכנסת, חוץ משתיים : אחת של חברי-הכנסת אבנרי — כאשר נגיע אליה, יקראו אותה — ואחת שיש בה שוני מסויים.

חברי הכנסת, על שולחן הכנסת ישנה הצעה של הסתדרות המורים. חברי הסתדרות המורים אינם חברי כנסת, לכן אינם יכולים להציע הצעות. לפי החלטת ועדת הכנסת, הצעת המיעוט של הסתדרות המורים תוכל לבוא להצבעה במליאת הכנסת אם תוצע על-ידי אחד מחברי הכנסת. הצעת הסתדרות המורים אומצה על-ידי חברי-הכנסת טובי.

ובכן, נעבור להצבעה על הצעות המיעוט.

תומיק טובי (הרשימה הקואמוניסטית החדשה) :

לסדר. לפי המקובל בכנסת, הצעות מיעוט, כאשר הן מובאות בכנסת, יש להקריא אותן על-ידי בעליהן מיעל במת הכנסת.

הי"ר ד. נצר :

יש הצעות מיעוט שהונחו על שולחן הכנסת יחד עם ההמלצות של הוועדה. חברי הכנסת הגו עליהן. הצעות אלו לא נקראו. אותן הצעות, שלא נמצאו להן מנינים, יוקראו כאשר נגיע אליהן.

זאב צור (מפלגת העבודה הישראלית) :

אני מאמץ את הצעות הסתדרות המורים.

הי"ר ד. נצר :

הצעות הסתדרות המורים אומצה על-ידי שני חברי כנסת : חברי-הכנסת צור וחברי-הכנסת טובי.

אני עוברת להצבעה על הצעות המיעוט הראשונה — הצעת חברת-הכנסת תלמי.

דנת הקטין (מפלגת העבודה הישראלית)

אבקש לזכור את הקולות.

ה צ ב ע ה

בעד הצעת חברת-הכנסת א. תלמי 13 —

נגד 66 —

מנעים 1 —

הצעת חברת-הכנסת א. תלמי לא נתקבלה.

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (נצח, צור, טובי, ארן) —

השכבות הדלות בעם ובכיוון לצמצום הפער בין בני העדות השונות, מחייבים את מערכת החינוך על כל שלביה להתחדשות והיערכות מתמדת מתוך התאמה לצרכיהם של הילדים המתחנכים וליועדיה של החינוך בישראל.

בהתחשב באמור לעיל חייבת מדיניות החינוך לשמור באורח קפדני על דפוסי החינוך שהתחילו לו את המשיגים הגדולים ולפתוח אופקים חדשים לחינוך הדור. הכתנות המתמדת לתיקונים ולחדושים במערכות החינוך אינה מצדיקה זעזוע במערכות החינוך כל עוד אין הוכחה שהשינויים המוצעים יתרמו להתקדמות ולשיפור, ויש חשש שמא אף יעוררו את יסודות החינוך הקיים במקום לחדשים ולחוסר.

לפיכך הננו מביעים את דעתנו כלהלן:

א. אין הצדקה לקבלת החלטה המחייבת היום העמדת בית-הספר היסודי על שש סתות.

ב. יש להרחיב את חוק חינוך חובה חנים בשלב ראשון בשנתיים ולכלול במסגרתו את הילדים גילאי 4 מחד גיסא ואת הילדים גילאי 14 מאידך גיסא.

ג. יש להתאים את התכנים בתכניות החינוך וההוראה לשינוי זה ולהכין תכניות לימודים רציפות מגיל ארבע עד לגמר בית-הספר העל-יסודי בהתאם להתפתחות ההתחנכות של הילדים ולסביבות חייהם.

ד. יש להגביר את הטיפול בפרט על-ידי מעקב וייעוץ אינדיבידואליים בכל בית-ספר במדינה ולהכשיר את המורות והמורים לכך כחלק מתקן המוסד.

ה. יש להקטין את מספר התלמידים בגן-הילדים ובבית-הספר עד 30 לכל היותר, ודוך העדפת הכיתות הנמוכות ובתי-הספר לטעוני טיפוח, כדי לאפשר גישה אינדיבידואלית ומקדמת לילדים הזקוקים לעידוד ולטיפוח.

ו. לשם ממשוש האמור לעיל יש לשכלל את הכשרות המורים לבית-הספר היסודי בסמינרים תלת-שנתיים וברמה אקדמאית ויש להבטיח מעמד סלסלי וחברתי גאוות למסיימי הסמינרים. כמו כן יש להכשיר יועצים ופסיכולוגים חינוכיים במספר הדחוש לשיחיות בית-הספר ולתחנות הפסיכולוגיות של הרשויות המקומיות.

ז. יש להרחיב את מערכת המבנים בכל שלבי החינוך ולצייד את כל בתי-הספר בעודי חינוך כהתאם לדחש לשיפוריה של תכנית הלימודים במקצועות הלימוד השונים.

ח. יש לשנות את מפת הרישום לבתי-הספר היסודיים באזורי גבול של השכונות העירוניות, כדי להפגיש את בני העדות השונות סבר בכיתות הראשונות של מערכת החינוך היסודי.

ט. יש לחייב במבנה החינוך ניסויים, שעל-פיהם אפשר יהיה לבחון האם מבנה אחד מזה הקיים היום במדינת ישראל משרא יתרומת לחינוך.

ניסוי אחד יש לבסס על ארגונו של החינוך לפי המתכונות של שש כיתות בחינוך היסודי, 3 כיתות בחטיבת ביניים ו-3 כיתות בחינוך העל-יסודי, ואת הניסוי השני יש לבסס על מערכת חינוכית דו-שלבית: 6 כיתות בית-ספר יסודי ו-6 כיתות בחינוך העל-יסודי המקיף.

הי"ד. נצח:

עכשיו נצביע על הצעת המיעוט השניה, של חברי הכנסת אונא, הקטין ורדיגר וזארכ.

הצבעה

בעד הצעת חברי-הכנסת מ. אונא,

ד. הקטין, א. ורדיגר ופ. זארכ

נגד

הצעת חברי-הכנסת מ. אונא, ד. הקטין,

א. ורדיגר ופ. זארכ לא שתקבלה.

הי"ד. נצח:

הצעה לחברי-הכנסת טובי, שהיא הצעת הסתדרות המורים.

זאב צור (מפלגת העבודה הישראלית): גם אני אימצתי את ההצעה הזאת.

הי"ד. נצח:

הצעה זו הוגשה ותחילה על-ידי חברי-הכנסת טובי, ולפי המהלך אצלנו קורא את ההצעה מי שהציע אותה ראשון.

רשות הדיבור לחברי-הכנסת טובי.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

כנסת נסבדה. סיעתנו הקומוניסטית הביעה בוויכוח על דין-וחשבון הוועדה הפדלמנטרית את דעתה על מבנה החינוך ועל הכניעות והתחזות בחינוך, שיש לטפל בהן ולפתור אותן לטובת החינוך היסודי והעל-יסודי. אך לסיכום הדיון על המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל, אנו מוצאים לנכון להציע לכנסת לקבל כסיכום את ההצעות של נציגי הסתדרות המורים, שהוגשו לוועדה הפדלמנטרית, וזאת מתוך ההתאמה עם עיקרי ההצעות האלה, ומתוך תמיכה בעמדתה של הסתדרות המורים לגבי מבנה החינוך ומתוך ראיית חובה פדלמנטרית להביא הצעת מוסד נכבד זה לפני מליאת הכנסת.

וזאת היא הצעת ההחלטה שאנו מציעים לקבלה, כפי שמסרתה על-ידי הסתדרות המורים בישראל: מערכת החינוך בישראל זכאית לדשום לזכותה...

שר-החינוך והתרבות ז. ארן:

ההצעה סתובה. אין צורך לקרוא אותה.

הי"ד. נצח:

נכון, ההצעה סתובה ואין צורך לקרוא אותה.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אם יתירשם ההצעה בפדטוקול, אני מוכן לוותר על הקריאה.

הי"ד. נצח:

זה יירשם בפדטוקול, כאילו קראת.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

מערכת החינוך בישראל זכאית לדשום לזכותה הישגים רציניים הן בתחום הקניית השכלה לבני כל העדות בישראל והן בתחום החינוך לערכים, אך התפקידים הלאומיים והסוציאליים בניהם יצב החינוך בישראל, בעיקר בכל המגע לקידום הישגיהם הלימודיים של בני

היו"ר ד. נצר :

אני מעמידה להצבעה את הצעות הסתדרות המורים, שאומצה על-ידי חברי-הכנסת טובי ונצח.

ה הצ ב ע ה

בעד הצעות חברי-הכנסת רח. טובי

— מיעוט

ה. צור

— רוב

נגד

וההצעה לא נתקבלה.

היו"ר ד. נצר :

יש להצעה גם לחברי-הכנסת אבנרי, שאיננה מנחת על שולחן חברי הכנסת, ואני מבקשת אותו לקרוא אותה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. סיעת העולם הזה—כוח חדש מציעה:

1. הכנסת ותבטל להרחיב את חוק חינוך חובה לגילאי 14—15 ותוך שנה, ולגילאי 16—17 ותוך שנתיים.
2. הכנסת תבטל להחייב חינוך על-יסודי חינוך בכל השלבים ותוך שנה, וחינוך ואינטגרטיבי חינוך—תוך שנתיים.

חינוך חינוך פיתחו ביטול גמור של שכר הלימוד ותשלום פיצוי מתאים, באמצעות הביטוח הלאומי...

יצחק נבון (מפלגת העבודה הישראלית) :

וההצעה הזאת לא תיחזק בוועדה.

היו"ר ד. נצר :

חברי הכנסת, קראתי קודם את החלטת ועדת הכנסת לפיה חבר הכנסת שלא יהיה בוועדה יכול להציע את ההצעות שלו, ואלה יועמדו להצבעה. אני מבקשת את חברי-הכנסת אבנרי להמשיך.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

חינוך חינוך פיתחו ביטול גמור של שכר הלימוד ותשלום פיצוי מתאים, באמצעות הביטוח הלאומי, למשפחות שאינן יכולות לוותר על כושר הפונדסה של בנים ובנות שמעל לגיל 14.

3. הכנסת קובעת, תוך חובב הריפורמה הארגון-נית המוצעת, כי יש צורך בשימי תוכן החינוך הישראלי, לשם חינוך המגמה הכלל-אנושית, חיסול מגמות שובי-ניסטיות צרות, טיפוח חוש מולדתי ולאומי בריא ומאוזן וחרחבה מכרעת של היסוד המדעי. לצורך זה מחייבת הכנסת הקמת ועדת חקירה לבחינת החומר ולקביעת מסקנות.

4. הכנסת וממליצה לבסס את מערכת החינוך על מגמה וממלכתית יחידה ולבטל את כל שאר הזרמים, ובכללם המכונה דתי-ממלכתי והמכונה עצמאי.

היו"ר ד. נצר :

אני מעמידה את הצעות חברי-הכנסת אבנרי להצבעה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אני מבקש להצביע על כל סעיף בנפרד.

(קריאות: לא, לא!)

יש לי זכות לבקש זאת.

היו"ר ד. נצר :

חברי הכנסת, לפי התקנון מבקש חברי-הכנסת אבנרי להצביע על כל סעיף בנפרד.

יוחנן בדר (גח"ל) :

הסל בניגוד לתקנון.

היו"ר ד. נצר :

לפי התקנון או לפי המנהל, אם הכנסת איננה מתנגדת אפשר להצביע על כל סעיף בנפרד. האם הכנסת מקבלת את ההצעה שעצביע על הצעת חברי-הכנסת אבנרי סעיף סעיף?

(קריאות: לא.)

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

כבוד היושבת-ראש, לפי התקנון חייבת להיערך על כך הצבעה.

היו"ר ד. נצר :

אני מעמידה להצבעה את הצעות חברי-הכנסת אבנרי להצביע בנפרד על כל סעיף שבחצעות.

ה הצ ב ע ה

— מיעוט

בעד ההצעה

— רוב

נגד

והצעת חברי-הכנסת א. אבנרי להצביע בנפרד

על כל סעיף שבהצעות לא נתקבלה.

היו"ר ד. נצר :

אני מעמידה להצבעה את הצעות חברי-הכנסת אבנרי בשלמותה.

ה הצ ב ע ה

— מיעוט

בעד הצעת הסיכום של חברי-הכנסת

— רוב

נגד

והצעת הסיכום של חברי-הכנסת א. אבנרי

לא נתקבלה.

היו"ר ד. נצר :

אני מעמידה להצבעה ולאישור את הצעות והוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל, על כל סעיפיה.

ה הצ ב ע ה

— 69

בעד הצעות הוועדה הפדלמנטרית

— 3

נגד

— 18

נמנעים

והצעת הוועדה הפדלמנטרית לבחינת מבנה

החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל

נתקבלה.

היו"ר ד. נצר :

רשות הדיבור לחברי-הכנסת רפאל, להודעה על הימנעות סיעתו מהצבעה.

יצחק רפאל (מפד"ל)

בחרתי והישיבת-ראש, כנסת נכבדה. נציגי סיעת המפלגה החרתית-לאומית בוועדה הפדלמנטרית חזקתה בוויכוח על המלצות הוועדה הביאו לידי ביטוי מלא את יימוקי הסתייגותי מפרטי הרפורמה המוצעת

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (רפאל, נצר, ורדיגר) ; חוק הסדרי מינהל (נצר, י. ש. שפירא) —

המתאימים ולא נוכל להרשות לעצמנו להקציב מיליונים הדרושים למהפכה בחינוך שעליה הוחלט ברוב קולות לפני דקות מספר.

אנו מייצגים ציבור שבמי לומדים בשיטות קדו- שות בעיקר, אולם ראינו במאבק על שמירת קיומן של השיטות התיכוניות מאבק לשמירת התורה ולימודה. לכן קיבלנו בצער את עמדתה של סיעת המפד"ל, שח" אים אותה בציבור — ובמידה רבה של צדק — כאפסורופ" סית על חינוך זה, עמדה שמה משהובעה מפי דובריה עד עתה, ובוודאי עמדה הנוגדת את עמדת ראשי הישי- כות התיכוניות.

מותרת בלבי התקווה שמשד החינוך, לאחר קבלת ההחלטה, ימצא את הדרך לשתף גם את קבוצות המיעוט בביצוע הרפורמה. הוא יוכל לעשות אם יסיף סייגים שימנעו פגיעה בחינוך הדתי במדינה. למעלה משי- ליש התלמידים במדינה נמנים עם החינוך הדתי. מוריהם, הוריהם וחברות המתחנכים בדרך זו נותנים אמון במשרד החינוך. יעמדי המשרד לנגד עיניו את צרכי כל הציבור במדינה. ישתף את הסתדרות המורים ושיקוליה, ויבין ללבם של מתנכי ישראל ברוח התורה והמסורת.

בשעה היסטורית זו לבנו לחינוך בארץ. חוששים אנו משה קשה אם אכן תצליח הרפורמה. יחד עם מחנכי ישראל מצפה אני לראות כיצד יפול דבר, ודרוג הצעיר לאן יוצע. כל זאת — בלי לגרוע דבר מחשיבותו שהבענו בראשית הדברים.

לכן, רבותי חברי הכנסת, נמנענו מהצבעה על הרפורמה.

הי"ר ד. נצר :

חברי הכנסת, ארשה לעצמי לכרך את הוועדה הפרלמנטרית שעבדה למעלה משנתיים ואת היישוב ראש שלה, ולאחל לשר החינוך והתרבות ולמשרד החינוך הצלחה בביצוע הרפורמה לטובת ילדי ישראל ומדינת ישראל.

ד. חוק הסדרי מינהל, תשכ"ח—1968 (*) (קריאה ראשונה)

המיונהל חלים על השטח המותר בתוספת לצו, שאינו אלא החלק של יישובים שכלשון בני אדם קוראים לו מזרח יישובים.

בו ביים, ב-28 בינוי 1967, בהכרזת שר הפנים, הוחב שטח עיריית יישובים באופן שהכליל לתוכו את מזרח יישובים. הכרזה זו נעשתה בתוקף החוק השני, שנתקבל בכנסת ב-27 בינוי 1967, והיא החוק לחיקון פקחות העיריות (מס' 6), תשכ"ז—1967.

החוק השלישי, שנתקבל בכנסת באותו יום, הוא חוק השמירה על המקומות הקדושים, המחייב שמירה מעלה על המקומות הקדושים, כמפורט באותו חוק.

לכאורה היה זה מספיק מצד המחוקק שהחיים במזרח יישובים ייכנסו למסלול הרגיל של החיים

וסיכות והתגדלותה לביצועה. ספקותינו והיסוסים מבעים ממקור תפיסתנו הפדגוגית הכללית. אולם התגדלותנו העיקרית היא בתחום דאגתנו וחרדתנו לשלום בתי הספר הממלכתיים-חידים והעל-יסודיים.

ביחורים יסודיים עם שר החינוך והתכנות ועוזריו הראשיים, בהם נתגלתה הבנה לגישתנו, מתנים יסוד לתקווה שמטעם משרד החינוך ייעשו כל הסידורים וינקטו כל הצעדים לכל ייזוק החינוך הדתי במסגרת ביצוע הרפורמה.

לצעמנו הרב, לא נקבעו עדיין כל הסדרים המניחים את דעתנו, שיבטיחו את קיומן התקין והתפתחות הסדירה של הישיבות התיכוניות והמקצועיות — פאר ההישגים של החינוך הדתי — שקמו הודות למאמצים רבים של הציבור הדתי ולמסירות נפש מצד ראשי הישיבות ומנהלניהן.

אנו רוצים להאמין, כי הוועדה המיוחדת שיקים שר החינוך, בהשתתפות ראשי הישיבות, תמצא דרכים נאותות להתגבר על הקשיים והמכשולים. אנו בוטחים ברצונו הטוב של שר החינוך במחן זה. כל עוד לא נפתרה שאלה זו לשביעות רצוננו, לא יכולנו להרים ידנו לאישור הצעות הוועדה. ולכן נמנענו חברי סיעתנו מהצבעה.

הי"ר ד. נצר :

רשות הדיבור לחברי הכנסת ורדיגר, להודעה על הימנעות סיעתנו מהצבעה.

אברהם ורדיגר (פועל אגודת ישראל) :

רבותי היישובים ראש, כנסת נסבדה. ותמכנו בהצעה שזכתה לאחר מכן למיעוט, ונמנענו מהצבעה על הצעת החוב. גם אחרי כל מה שעבר, אחרי דיונים בוועדה, אחרי עשרות התוכיורים, הנאומים וההסברים, לא שוכנענו בנחיצותה של הרפורמה, וכי זוהי הדרך ואין אחרת לביצועה.

בעת היינו על הרפורמה בכנסת העליט חשיש שבמצבנו הקיים לא נוכל לקחת לידנו את הכלים

הי"ר ד. נצר :

אנו עוברים לסעיף ד' בסדר היום: חוק הסדרי מינהל, תשכ"ח—1968, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לשר המשפטים.

שר המשפטים י. ש. שפירא :

גברתי היישובת ראש, כנסת נסבדה. ב-27 בינוי 1967 חוקקה הכנסת שלזשה חוקים, שהעיקרי שבהם היא הכנסת סעיף טוסף לפקחות סדרי השלטון והמשפט, בתחת סעיף 111, האומר: "המשפט, השיפוט והמיונהל של המדינה יחולו בכל שטח של ארץ ישראל שהממשלה קבעה בצו".

למחרתו, ב-28 בינוי 1967, קבעה הממשלה בצו סדרי השלטון והמשפט (מס' 1), כי המשפט, השיפוט

(* רשומות (הצעות חוק, חוב' 787).

המעמד של נכס כנכס נפקד, ואין צורך לומר שהמעמד של המקומות הקדושים בתורת נכסי נפקדים, חורגים מוחסיים בין המדינה לבין התושב. מכאן השלכות מרובות על היחסים שבין התושבים בינם לבין עצמם. וכאשר אתה מניע לכאן, אין המזוקק יכול להתעלם מהסכנה האורבת לתושבי מזרח-ירושלים, שיתכן שזכותם תקופה דווקא בגלל הפער בין ההלכה המעשה. מספיקה הדוגמה האחת של הכתים באבו-טור, שגם תרה לפי עמית דעתי בדרך הצומה וברוך הצדקת על-ידי התערבותה של הממשלה עצמה, כדי לעמוד על מסלול המכשולים המונעים מהפער שבין המצב זה-יורה לבין המצב זה-פקטו.

מאחר שהממשלה לא רצתה, כאמור, מהיום הראשון לחת למקומות הקדושים מעמד של נכסי נפקדים, ולא רצתה שהנכסים במזרח-ירושלים השייכים לתושבי מזרח ירושלים יהיו נכסי נפקדים, ולא רצתה שהתושבים ייחשבו כאויבים לפי הפקודה המנדטורית שהוכרת, באים הסעיפים 2, 3 ו-4 לחוק המוצע ומסלקים את המכשולים האלה גם מבחינת החוק, אחת ולתמיד. מעתה לא יהיה בנדון זה פער בין המעשה לבין ההלכה. כבר עמדתי על המדיניות של הממשלה לנהוג לקולה לטובת התושב במזרח-ירושלים, לפי החוק שהממשלה מציעה היום לכנסת, גם לפני שהחוק נתקבל בכנסת.

ברצוני לספר לבית - וחברי הבית בוודאי קראו גם בעיתונים - על תיקון הנזקים שנגרמו לכנסיות ולמקומות פולחן של נוצרים, אם בימי מלחמת השחרור, אם בימי מלחמת ששת הימים, אם בין המלחמות ואם לאחריהן. כמובן יסולמו להבחין בין הנזקים שנגרמו על-ידי הסוחרות שלנו לבין אלה שנגרמו על-ידי מוחות האויב. כמו כן יכלולו להתגונן מבחינה משפטית גם נגד התביעות בעד הנזקים שנגרמו על-ידי הכוחות שלנו. מדיניות הממשלה היתה שיטה לחלוטין.

המדיניות שקיבלה הממשלה, באמצעות ועדת שרים ומיוחדת שבחברה לכך ושהיה לי הכבוד לעמוד בראשה, היתה שאוצר המדינה ישא למעשה בכל הנזקים האלה. בעקב המדיניות הזאת באנו לידי הסכמים עם ראשי הכנסיות והמסדרים הנוצריים על 90% בערך מהסכום הסלל של הנזקים, וחתמנו אתם חוזים בנדון. בחוזה זה אלה נקבע שהמדינה תישא בנוזקים בסכומים שנקבעו בחוזים, ושהצד הנוצרי שבכל חוזה משחרר את המדינה, מדינת ישראל, מכל תביעת שריא.

לגבי רוב התביעות שביגנו טרם נחתמו חוזים, ואמחתי כבר שזה אחת קטן - כבר סוכמו ההסדרים לגביהם עם התובעים. לגבי מספר קטן של התביעות, שהן פחות מ-5% מהסכום הכולל של הנזקים, עדיין נמשכים הבידורים העכבותיים לגבי גדל הנזקים, ואני מרשה לעצמי לקוות שגם לגבי אלה ההסדר מהסכם לא יאחר לבוא.

ציינתי במיוחד את עניין הנזקים לכנסיות ולמקומות פולחן נוצריים, כדי להדגיש בפני הבית את מדיניות הממשלה לגבי המינהל במזרח-ירושלים, מדיניות של תיקון דברים הטעונים תיקון, והסדר מינהל במקום שיש צורך בו, מבלי להעמיד דברים על חודו של דין. ידע לחברי הבית, שלאחר שהחלק המזרחי של

המינהלים של המדינה. אולם העובדה שמזרח-ירושלים היה במשך תשע-עשרה שנה מחוץ למשפט, השיפוט והמינהל של המדינה, ושלט בה כובש זר, שהחיל על מזרח-ירושלים את חוקי וסדריו המינהליים, מחד גיסא, ואילו המזוקק הישראלי ראה במזרח-ירושלים שטח שהיה בידו כוח שנלחם במדינה, מאידך גיסא - יצרה כמה אנומליות מבחינה חוקית, שאין להתגבר עליהן רק על-ידי האמצעים התחיקתיים שהזכרתי, כלי שנזקק לחקיקה נוספת.

תפקידה של החקיקה הנוספת הוא לסלק את העיוותים האלה, המעיקים על תושבי מזרח-ירושלים, המגבילים את התושבים משמימי חופשי ברכושם שבמזרח ירושלים, את ההתעסקות החופשית בעבודתם, מלאכותיהם, מסחרם ומקצועותיהם. את המגבלות וההגבלות האלה יסיר החוק המוצע עתה לכנסת, אם הכנסת תקבל אותו, כפי שאני מקווה. אני ואמור מראש, שאם יתברר לממשלה כי החוק המוצע לא סילק עדיין את כל המכשולים, וכי פה ושם יש צורך בטיפול נוספים, לא תהסס הממשלה לבקש מן הכנסת את המכשירים התחיקתיים הדרושים, - הכל כדי לאפשר שהחיים במזרח ירושלים יתנהלו בסדר מוחלט וללא כל הפרעות, ממש כמו בסל יתר חלקי המדינה.

אתם יודעים כי אחרי מלחמת השחרור, לאחר שחלק גדול מהתושבים עזב את הארץ ועבר לארצות שהיו כבושות בידי המדינות שנלחמו במדינת ישראל, ונשארו בארץ הן ורכוש ללא בעלים וללא השגחה, נחקקה התחיקה שתחילה היתה חקיקת תקנות-שעת-חירום לענייני נכסי נפקדים, ואחרי-כן חוק שנתקבל בכנסת וקבע מה הם הסימנים של נפקד ומה הם הסימנים של נכס נפקד או נכס של נפקד. החוק הזה הוא כמובן בתוקף במדינת ישראל, ועם החלת המשפט הישראלי על מזרח של ירושלים החל גם החוק הזה באופן אוטומטי.

לפי החוק הזה, כפי שהיה ב-28 ביוני וכפי שהיא היום, תושבי ירושלים המזרחית הם נפקדים-נוכחים וכל נכסיהם הגמצאים במזרח-ירושלים הם נכסי נפקדים.

יתירה מזאת. תושבי מזרח-ירושלים, שממלכת ירדן והאשמיט הטילה עליהם, או על רובם, נתינות ירדניות, הם בגדר המונח "אויב" לפי פקודת הסחר עם האויב המנדטורית. זאת ועוד: המקומות הקדושים שבמזרח-ירושלים הם, להלכה, לפי ההגדרה החוקית שבידנו, נכסי נפקדים. כל הדברים האלה היו להלכה בלבד, הלכה שאין מורין כן. למעשה לא עלה על דעת הממשלה לראות את המקומות הקדושים כנכסי נפקדים, או לראות את תושבי ירושלים המזרחית כאויבים, או את נכסיהם במזרח ירושלים כנכסי נפקדים. וכך נהגה הממשלה מיום 28 ביוני, או אפילו לפני-כן, עם תום מלחמת ששת הימים.

אמרתי שכך נהגה הממשלה למעשה, ואילו היו הבעיות האלה ביעות בין המדינה לבין תושבי מזרח-ירושלים בלבד, ייתכן שאפשר היה להתקיים לפי השיטה שהיתה קיימת זה-פקטו, ולהשאיר את המצב זה-יורה ללא שינוי. הסדר כזה שבוואי שהוא יוצא-דופן, אולם בדברים שבין המדינה לבין התושב מוטב לה למדינה לשמוג לפי השכל הישר מבלי למצות את הדין עם התושב. אולם דא עקא שהמעמד של אויב לגבי תושב וכן

ובמשרדי התוצאה לפועל מחוזים כאלפיים חקים, שחלקם תלויים ועומדים וחלקם נמצאים בהוצאה לפועל. בהעדר התדאה חוקית אי-אפשר להיות ולקדם. סעיף 17 מקנה לשר המשפטים את הסמכות לקבוע סתקנות באופן מפורש, כיצד יופעלו הדברים לתועלתם של אנשים שזכויותיהם נפגעו על-ידי הפסקת ההליכים המשפטיים.

סעיף 18 הוא סעיף רגיל הדין בביצוע ותקנות. אני מרשה לעצמי לחשוב שהצעת חוק זו תקבל הסכמתו של כל הבית. רצונם של חברי הבית - אני בטוח בכך - היא שהחיים במחוזות-ירושלים ייכנסו למסלול רגיל, ולא תהיה הפליה בין תושבי לחושש. אני מבקש להעביר הצעת חוק זו לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

הי"ר א. בן-אליעזר:

הדיון בחוק זה הוא אישי. רשות הדיוור לחבר-הכנסת שופמן.

יוסף שופמן (גח"ל)

אדוני הנישבי-ראש, כנסת נכבדה. אני מצטרף להצעתו של שר המשפטים להעביר הצעת חוק זו לוועדת החקיקה, חוק ומשפט. אני גם רוצה לברך את שר המשפטים על הגישו הצעת חוק זו, שמטרתה להביא לידי נורמליזציה של החיים באותו חלק של ירושלים שבמלחמת השחרור נכבש על-ידי הירדנים ושחרור בימי מלחמת ששת הימים.

חוק זה הוא תוצאה הגיונית ועקבית של אותם חוקים שהזכיר שר המשפטים בראשית דבריו. היו אלה ימים גדולים, ה'27 ביולי וה'28 ביולי 1967, כאשר פורסמו אותם חוקים אשר נתקבלו ב'27 ביולי ואשר באו להחיל את סדרי המינהל והשיפוט הישראלי על כל שטחה של ארץ-ישראל, כפי שנקבע בצו של הממשלה. הופיע צו אחד, צו מרשים, אשר הכליל את יחש-לים בשטח שלטונה של מדינת ישראל - ירושלים כולה, איחוד הבירה, איחוד אותה העיר המסומלת את תגולות עם ישראל במשך כל אלפי שנות קיומו. לצערנו, טרם באו צווים נוספים, ואנו מאחלים לממשלה שבקרוב יביטו תפרסם צווים נוספים באותה הרוח אשר הביאה את הצו ביחס לירושלים.

כאשר שיחדרו את ירושלים, לא היה שם חלל ריק. היו שם תושבים. ותוכה עליו להסדיר את חייהם, כדי שלא יסבול ממנהג שלטון מידי האויב לידיו. אחרי החוק בדבר החלתי המשפט, השיפוט והמינהל הישראלי, והצו שפורסם - ממנן מאילו שההוראות המובאות בהצעת החוק שלפנינו שייכות לחוק הישראלי, החוק הפנימי הישראלי, ולא לחוק הבין-לאומי. כל ההכרעות של ההוראות, מתבססות על חקים ישראליים; לחוק הבין-לאומי אין מה להגיד בשטח זה. אולם יש לי שאלה ביחס לכותרת החוק. בשנתון הממשלה לשנת תשכ"ח, בעמוד 290, בפרק המוקדש למשרד המשפטים, אנו קוראים: "יכול ראשון של חקיקה בעקבות מלחמת ששת הימים הוא החוק לחקוק פקודת סדרי השלטון והמשפט, (מס' 11), ותשכ"ז-1967, ותחוק לחקוק פקודת העיריות (מס' 6), ותשכ"ז-1967". ואכן בא משפט נוסף, באותו שנתון: "כן נמצאת בשלבי הכנה מתקדמים הצעת חוק החלתי המשפט (הוראות מסופות),

ירושלים נכבש על-ידי הצבא הירדני בשנת 1948, מינו שלטונות ירדן מעין ממונה על רכוש האויב, אשר לקח לידו את כל הנכסים שבמחוז-ירושלים, שבעליהם היו או תושבי מדינת ישראל או יחידים היושבים בארצות שונות. חלק מנכסים אלה נשאר בידי הממונה עד מלחמת ששת הימים, חלק הועבר למסדות ממשלתיים ירדניים, וחלק נמכר על-ידי אותו ממונה לאחרים.

מדיניות הממשלה היא, כי נכסים אלה - במידה שנשארו בידי אותו ממונה או הועברו למסדות ממשלתיים ירדניים - צריכים לחזור לבעליהם החוקיים; וכי ההחזרה צריכה להיעשות, באופן מסודר ומאורגן, על-ידי הממשלה באמצעות האפוטרופוס הכללי. מדיניות זו באה לידי ביטוי בסעיף 5 להצעת החוק.

הסעיפים מ'6 עד 12 מטפלים בבעיה סבוכה למדי של תאגידים או ארגונים משפטיים, אשר פעלו במחוזות של ירושלים לפני מלחמת ששת הימים והם חוצים וגרימים - יש לכך הצדקה כלכלית וחברתית - להמשיך להתנהל בדרך הרגילה של המסחר, החרושת והתעשייה. סעיפים אלה באים לאפשר לחברות, קואופרטיבים ושותפויות, שנרשמו בתקופת השלטון הירדני, להמשיך להתקיים בדרך חוקית, כפי שהם מתקיימים הלכה למעשה, במידה שהדבר מוגע לממשלה. אבל אין לכך שום אחיזה חוקית, והעדר אחיזה חוקית זו באה הצעת החוק לתקן.

חברי הבית הנכבדים, ברוסיה הצארית היו אומרים, שאדם מורכב משלושה חלקים: גוף, נשמה ופספורט. האדם המודרני מורכב מזה, נשמה והרבה מאד רשיונות. וזה ככל שאדם הוא פעיל יותר בחברה, במקצועו, בעסקיו, או אפילו בתחום הספורט, הוא זקוק לרשימת חבים. כמובן מבחינה חוקית כל הרשימות שהוצאו על-ידי שלטונות ירדן פג תוקפם אפילו אם נאמר שהיה להם תוקף אי-פעם, ומדינת ישראל אינה יכולה ואינה צריכה להתחשב בהם. כמובן אין כל כוונה להטריד את תושבי מחוז-ירושלים ולדרוש את רשיונותיהם כבטלים. לכן בא סעיף 13 לחוק המטפל ברשימות עסקים למיניהם. בסעיף זה הוחלט להגן לקהל גם לפני דברים שהחוק שלט מחמיר בהם בהשוואה לחוקים הירדניים, כדי שאדם יוכל להמשיך לעבוד במקצועו, לעסקו בעיסוקו, מבלי שיתורידו אותו בגלל דברים שהוא בודאי אינו אחראי להם.

סעיף 14 בא לאפשר למשפטים הנמצאים במחוז-ירושלים, אשר כיהנו כשופטים או עסקו במקצוע עריכת-דין, לעסוק אוטומטית במקצוע עריכת-דין, מבלי שישטרו לעבוד בחינתם או לעשות עבודת התחזות כלשהי. כל זה כדי לאפשר לאנשים להמשיך בעבודתם ובעיסוקם, כאילו לא חלה כל הפסקה.

סעיף 15 מטפל בעניין זכויות פטנטים ומדגמים. אצל רושם הפטנטים שלנו מונחות כמה בקשות בנדון, שעד היום לא היתה אפשרות חוקית לטפל בהן, או לסייע בידי בעליהן. סעיף 15 בא להסדיר עניין זה.

סעיף 16 עוסק בעניין הממשות פעולות הבניה. סעיף 17 של הצעת החוק עוסק ברציפות משפטים. עם פרץ מלחמת ששת הימים היו תלויים ועומדים בבתי-המשפט של ירושלים החכם משפטים, והרבה פסקי-דין שניתנו על-ידי בתי-המשפט הירדניים נמצאו במשרדי ההוצאה לפועל. לפי אינפורמציה שבידי, בבתי-המשפט

אפילו חוזק מן המסגרת והפומליות ונתן להם כל מיני הקלות. כי צריך להרגיל את התושבים החדשים של המדינה לחוקים שלנו, ורק בהדרגה להשוות אותם לחומרה עם שאר תושבי המדינה. אבל להתחיל צריך בקולה, וטוב נעשה החוק שמכניס את ההקלות הללו.

בהחלטות זו אני רוצה גם להגיד, כי טוב עשו שר המשפטים ושר החקלאות בהחלטתם ביחס לעניין אבנרי. זה היה שטח הפקר. שטח ההפקר היה תחילה של הסכמי שביחת-הגושק. הסכמי שביחת-הגושק מוזה, אינם קיימים — ולכן גם שטח ההפקר אינו קיים. ואם בעל הנכסים בשטח ההפקר נמצאים בירושלים והם תושבי המדינה, צריך להקל עליהם בקבלת נכסיהם בחזרה. אמנם טוענים אלה האנשים שקיבלו ממינהל מקרקעי ישראל את הזכות להתיישב, שבינתיים השקיעו כספים בשיפוץ ועזבו את בתיהם והקדמנים. הממשלה צריכה להיכנס לתוך העניין הזה, לבדוק מה נעשה, אבל לא ייתכן שמשרד ממשלתי כלשהו יטעה את האזרחים ומשרד ממשלתי אחר יתעלם מהו. או שיש לפצות את המתיישבים, או לפצות את הבעלים, אבל אי-אפשר להשאיר את זה בהחלטת סתמית שנתקבלה על-ידי שני השרים הנכבדים, אשר היא צודקת בעיקרה, אבל דורשת פעולה נוספת ביחס למשתכנים.

הייתי מבקש את שר המשפטים שישביר בסעיף 4 מה זאת אומרת, "לא יודקק בית-משפט או בית-דין בכל עניין אזרחי לטענה, שפלוני שהיה תושב של שטח תחור-לחו של צו החלטת המשפט, הוא איננו, אלא אם טען זאת היועץ המשפטי לממשלה או בא-כוחו". זה משפט סליל ומאוד. אני חושב שיש להבהיר לכנסת למה הכוונה, לפני שהיא תוכל לקבל את הסעיף הזה.

ביחס למושג "תושב" הייתי רוצה להעיר שצריך יהיה לדאוג לכן שמשג זה יובהר; כוונתי ל"תושב קבע" או "תושב ארעי". אם מי שהוא תושב ארעי נמצא בשטחה של ירושלים ואינו תושב קבע, השאלה היא אם כל איתן הזכויות המוקנות לו על-ידי החוק מוגעת לו.

יש שאלה נוספת ביחס לחברות. הצעת החוק אומרת, שחברה או שותפות או איגוד שיתופי, אם הם רוצים לפעול בשטח של מדינת ישראל, הם חייבים להקים חברות חדשות, ואז החברה והקודמת תעביר לחברה החדשה את כל קניינה. אני חושב שבמקרה זה יש לשחרר דר העברת הקניינים מכל ותשלום מיסים ואגרות. אי אפשר לדרוש מהם שישאו בהוצאות כל הדישומים האלה.

ביחס לסעיף 15, המתייחס לחוק הפטנטים, נדמה לי שהניסוח אינו ממצלח ביותר. לפי יוצא, שאם תושב ירושלים קיבל פטנט בשטח של ירדן ובא אלינו, הוא יכול לדרוש זכויות העלולות לבטל פטנט זמנה הפועל אצלנו. כך נובע מהניסוח. נראה לי שזה יהיה בלתי-צודק, אלא צריך לתת לבעל הפטנט הירדני זכויות לפי סעיף 53 של חוק הפטנטים שלנו, האומר שמי שניצל מקודם פטנט שנדרש במדינת ישראל והזכיה זאת, יוכל להמשיך ולנצל אותו. לבעל הפטנט הירדני צריך להתייחס כאילו הזכיה שהשתמש בפטנט הזה לפני פרוסם הפטנט שלנו.

יש עוד נקודה אחת, שאני חושב שמשרד המשפטים טעה בה. יש ליקוי בחוק הזה. החוק מדבר על נדמי-ליציה גם בשטח השיפוט, אבל מתעלם לגמרי משטח השיפוט החתי של המוסלמים, מבית-הדין השיעי. לפי

תשכ"ז—1967, שמטרתו להסיר ולמנוע יצירתם של אב-סדרים משפטיים כתוצאה מאיחודיה של ירושלים. כבר בראשית תשכ"ח הכניח משרד המשפטים להגיש חוק זה. חזר על הבטחה זו שר המשפטים ביום 5 ביוני, בתשעה להצעתו לסדר-היחס, על הצורך לקיים את המשפט והמינהל הישראליים בירושלים. שר המשפטים אמר בתשובתו, שהממשלה עוסקת עתה בהבאת הצעת חוק שתפתור חלק מהפרובלמות שהתעוררו עד כה, "אני שמח לומר" — אמר אז שר המשפטים לכנסת — "שבמרוץ נעשתה מלאכה רבה, ועוד יתחדש (זאת אומרת בחודש מארס), לפני חג הפסח, תנוה על שולחן הכנסת הצעת חוק המטפלת בשורה ארוכה של עניינים."

אמנם החוק התאחר במקצת; כנראה הוא קשיים בניסוחים. אבל אני רוצה לשיאל את שר המשפטים: מדוע חל שינוי בכותרת החוק? כפי שאמרת, בשמות הממשלה מדובר על הצעת חוק החלטת המשפט, הוראות נוספות. לפנינו עכשיו חוק הסדרי מינהל. אין זה מקרה כנראה ששינוי את הכותרת הזאת. אני מזהר ומתוודה שבענייני מיצאת חן יותר אותה הכותרת שנגנזה, ואני גם אשתדל בוועדת החוקה, חוק ומשפט להחזיר אותה. כי מדובר בעניין של החלטת המשפט, הוראות נוספות על החוק העיקרי של ה-28 ביני, ולא סתם בחוק הסדרי מינהל. יש בזה המעט דמותו של החוק אם נותנים לו את הכותרת, "חוק הסדרי מינהל".

אני רוצה עוד להדגיש, שדווקא אנחנו, אשר קיבלנו בהתלהבות את איחודה של ירושלים, אנחנו מקבלים כבר את החוק הזה, המקנה זכויות — וגם מטיל חובות — על תושבי ירושלים כולם, על התושבים החדשים. כי אנחנו מעוניינים בנורמליזציה של חייהם בשטח של מדינת ישראל. הצעת חוק זו מוחקת את הסילוף שאנ-שים מסוימים ניסו להחדיר על-ידי זה שאמרו כי החוק על איחוד ירושלים הוא חוק שבא רק כדי לזעזע שירי-תים מונוציפליים, לשם הרקת אשפה והספקת מים סדירה.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):
מי אמר את זה?

יוסף שופמן (גח"ל):
בחוצי-לארץ ניסו להגיד.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):
שר החוץ אמר דברים די דומים.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):
מי אמר את זה? לא שר החוץ של הממשלה שלך?

יוסף שופמן (גח"ל):

לא ראש הממשלה. ראש הממשלה לא אמר דברים אלה מעולם.

ניסו לסלף, והחוק הזה שבא עכשיו — בא לידי-את העניין באופן בחור וגלוי. ואנחנו, כפי שאמרתי, שקיבלנו בשמחה, ויותר משמחה, את איחודה של ירוש-לים — אנחנו מכריזים על החוק הזה, שיש בו נורמלי-זציה בחיי התושבים. כי אלה שגרים באותו חלק של ירושלים, ששוכר על-ידי צה"ל בשטח ימי המלחמה, הם תושבים לכל דבר. יש להם זכויות, וטוב שהחוק

או נמצא בהתחלתו של מינהל מקרקעי ישראל; אך אם נכס זה הושכר על-ידי המינהל לאחר, ישלמו למי שחיה בעליו, אלמלא התעכבה, פיצויים, ואם היה הנכס מקרקעין — אפסדו יהיה לשלם גם במקרקעין מאותו סוג ומאמות שוויו.

ואשר לסעיפי החוק המוצע ברצוני להעיר כמה הערות.

סעיף 3 קובע שלא יראו אדם כנפקד בשני תנאים: (א) אם ביום ותחילתו של צו החלת המשפט נמצא בשטח תחולתו; (ב) היה תושב בו. התנאי השני הוא סביר, ואילו לגבי התנאי הראשון יש לנו ספקות. יסל היה התושב להימצא במקרה ביים ותחילתו של הצו בבית-לחם או ברמאללה, אך הוא היה תושב ירושלים המזרחית ביום באותו יום ומסיק להיית תושב עד היום. האם בגלל העדר מינהלים באותו יום יחשב תושב זה כנפקד? משמעותו של סעיף 4 היא, כי תושב ירושלים המזרחית אינו ובכחיות, "אויב" לצורך כל הליך משפטי אזרחי, ובית-המשפט לא ידקק לשום טענות של אויבות לגבי תושב כזה. לא ברור איפוא לשם מה התוספת המאפשרת לעיין המשפטי של הממשלה לטעון טענה זו. תוספת זו עומדת במידה מסוימת בסתירה לעקרון המונח ביסוד החוק הזה ולחוקים אחרים על איחודה של ירושלים.

סעיף 5 דן במקרקעין הנמצאים בשטח תחולתו של צו החלת המשפט, ולפי שהשטח עבר לשליטת צה"ל היו המקרקעין מוקנים לאדם אשר שלטונות המדינה, שהחזיקו בשטח למעשה, מינו אותו לממונה על רכוש האויב או לבעל ותואר דומה, או שאותו אדם העביר את המקרקעין לרשות מרשויותיה של אותה מדינה, או לגוף שהיה בשליטתם של אותם שלטונות. במקרה זה — קבע החוק — יהיו מוקנים המקרקעית לאוטוריטת הכללי. רצוי להבהיר שכל זה בתנאי שאותו גוף — שעליו דובר בסופו של הסעיף — לא העביר את המקרקעין בתמורה לאדם פרטי, כי אם עשה כן, הרי יש להכיר בבעלות פרטית זו ולחגוג בהתאם לכללי החוק סלו.

בסעיפים 6 ו-11, הן לגבי חברה והן לגבי אגודה שיתופית, נאמר שמועד להן להמשיך בפעולותיהן, אם התברה או האגודה, "מקום עסקיה הראשי" היה בשטח תחולתו של הצו. נראה לנו, כי רצוי לאפשר המשך פעולתה גם אם, "עיקר עסקיה" של החברה או האגודה היה בשטח זה. אם, "מקום עסקיה הראשי" של חברה, לדוגמה: המשרד הראשי, נמצא בבית-לחם, אך עיקר העסקים היה בירושלים המזרחית — האם במקרה זה נשלול ממנה את האפשרות להמשיך בפעולותיה?

לא ברורה ההוראה הכללה בסעיף 9, התנועת שתברה לרשות להמשיך בפעולותיה חייבת להגיע ליד סיוע עם חברה רשומה בישראל ולהעביר לידה את נכסיה והתחייבויותיה הנמצאים בישראל. אני מבין שהכוונה של סעיף זה היא לחייב כל חברה שתושבים בישראל — חוזר הוראה נכונה. מוטב איפוא למצוא את הדברים בפשטות, מנסה החוק נעב עקומת החוסם להצטרף לחברה ישראלית, והרי למעשה הכוונה לא להצטרפות, אלא לרישום החברה.

סעיף 13 מעניק רשות לתושב בשטח תחולתו של הצו להמשיך במקצועו, במלאכתו או בעיסוקו עד לקבלת רשיון לפי החיקוק הישראלי, לא יאוחר מתום

המצב הקיים היום, ותושב ירושלים אם הוא זקוק לבית-דין ומסלמי, חייב לכתת רגליו ליפ. מדוע, למה? אין בכך כל טעם. מצד שני אנחנו יודעים שבשטחה של ירושלים פועל בית-דין שרעי בלתי-חוקי, והקאדים מימי שלטון הכיבוש הירדני ממשיכים לפעול, הצדדים פונים אליהם, והם מוציאים צווי גירושין, צווי אפטרופ-סות, שחרורים שונים שאין להם כל תוקף במדינת ישראל. זה מכשיל את הפונים אל בית-הדין הזה, אבל הוא פועל. מצד שני, הפדינה אינה דואגת לכך שיוקם בית-דין שרעי, בית-דין לעדה המוסלמית בשביל תושבי ירושלים, בית-דין שהחלטותיו תהיינה חוקיות ותחייבנה. אני חושב שטוב יעשה שר המשפטים אם תוך כדי הדיון בוועדה יוסיף סעיף המתייחס להקמת בית-דין זה, וכן אם יחסל את בית-הדין הכלתי-חוקי הפועל בירושלים.

אני מברך על החוק, כי חשב מאוד שהתושבים החדשים בירושלים יידעו שאנחנו מקבלים אותם לא בחומרה, אלא בסבר פנים יפות, שאנחנו משתדלים ליצור בשבילם תנאים חוקיים, מרבליזציה בחייהם, ומצד שני יידעו וירגישו שהם נמצאים בשטחה של מדינת ישראל לעולם ועד בבירתה המאוחדת.

הז"ר א. בן-אליעזר :

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ארזי, ואחריו לחבר-הכנסת קלינגהופר.

ראובן ארזי (מפ"ם) :

אדוני היתשב-ראש, כנסת נכבדה. אנו מחייבים את הצעת החוק שהובאה לפנינו היום. הצעה זו מצטרפת אל שורת החוקים אשר קיבלה הכנסת לפני שנה ומעלה ואשר קבעו את איחודה ושלמותה של ירושלים, כבירתה של מדינת ישראל. בהעדרו של החוק המוצע עתה נגרם עוול לתושבי ירושלים המזרחית, כאשר נשללו מהם זכויות הבעלות על נכסיהם הם. החוק המוצע מתקן מעוות, מעניק זכויות בתחום השיפוט, התעסוקה ועוד, אם כי הוא עדיין לקוי בחסר וכמה סעיפים טעונים הבהרה ותיקון.

מן הדיון לציין בחיוב שורה של הקלות, היתנות לפי החוק המוצע לתושבי ירושלים המזרחית: הענקת רשימות, עיסוק במקצוע, במלאכה, וביחד לגבי עורכי-דין.

הצעת החוק אינה עוסקת בשתי סוגיות חשובות: האחת — שאלת התאזרחותם של תושבי ירושלים המזרחית. כמובן אין להתעלם מכך שבניה זו יש לה כמה וכמה אספקטים — לא משפטיים בלבד — המכבידים על פתרונה. אך אם גם טרם בשלו התנאים להסדר חוקי מלא של שירות זה הרי דרושה לפחות הוראת-שעה, שיהא בה משום מתן תשובה לכמה בעיות אקוטואליות, כגון מינוי עובדי מדינה, שכן לפי החוק הקיים מותנה מינוי זה באזרחות ישראלית.

בעיה נשית התנועת פתרון היא קביעת מעמדם של תושבי ירושלים המזרחית לגבי נכס שמוחזק לתחום השיטח הזה. לדבים מתושבי ירושלים המזרחית יש נכסים גם מחוץ לתחומה של ירושלים. בהצעת חוק פרטית, שהגשנו להתחלת הקואליציה, העלינו בעיה זו והצענו, כי נכס שמוחזק לשטח ירושלים יחזור לתושב ירושלים המזרחית שהוא בעליו, אם הנכס מוקנה לאוטוריטת

חוק נכסי נפקדים, על כל ההגבלות והכשירות העובדת מכך. הסה בא החוק החדש ואוסר לראות אותם כנפקדים לגבי נכסים המצויים באותו שטח.

בעיה נוספת היא, שעריבי מוחזר-ירושלים מחשבים כנתיני אויב לענין פקדות המסחר עם האויב, זאת אומרת, נכסיהם היו צריכים להיות נתונים לפיקוחו של האפוסטרופוס לרכוש האויב. החוק החדש בא לשחרר אותם מעול זה. הוא לא מרשה לטעון נגדם שהם אויבים, אלא אם היועץ המשפטי לממשלה או בא-סחו יטענו טענה זו.

אלה הן איפוא הקלות בנדון, שהחוק מביא: השחרור המוחלט ממעמד של נפקד והשחרור הסמעי-מוחלט ממעמד של אויב. הקלות אלו נוגעות מטבע הדברים לשכבות רחבות של אוכלוסיית מזרח-ירושלים. אשר ליתר הוראות ההצעה, אנער, ברשות הישוב ראש, העדות ספרות בנקודות הסאת:

בעוד שאגודה שיתופית שנוסדה על-פי החוק הירחי תוכל להירשם בהתאם להוראות מיוחדות שייקבעו על-ידי שר-העבודה ולא יהיה, אם כן, צורך שיהיה יחידים לפי פקדות האגודות השיתופיות. הר לגבי חברות לא מוצע הסדר דומה. יוצא כי חברה, שנוסדה לפי החוק הירחי, תוכל להירשם מחדש רק לפי פקדות החברות. דמיה יהיה לי, שהיה זה רצוי לתת במקביל לשר המשפ-טים סמכות לקבוע הוראות מיוחדות בדבר רישאמן מחדש של חברות, ממש כשם שלשר העבודה תהיה סמכות כזאת במגע לאגודות שיתופיות. הלא הכוונה היא, שבדרך של חקיקת-משנה תיטמנה הקלות בדבר רישאן מחדש, וקשה להבין מה הצורך להבחין בעניין זה בין חברות ואגודות שיתופיות.

אעבור כעת לסוגיות רישיות לעסקים. הכוונה לכל עיסוק הטעון רישון. זה כולל רישיות לפי פקדות המלאכות והתעשיות, רישיות לעיסוק בדפואה ובמקצו-עות חופשיים אחרים, וסוגים רבים מאוד של מקצועות במובן הרחב ביותר של עיסוק, בהם דחוי רישון. זה סמעיט יעול ומלאו. הדבר נוגע למספר רב מאוד של חלקי כמ-אדם. הם יידרשו לחדש את רישיותיהם לפי החוק הישראלי, אבל הקו המנחה של המחוקק הוא, שייכלל להינתן להם הקלות רבות ומרחיקות-לסת. אפשר יהיה לפטור אותם מתנאי הכשירות האישית והדושה לעיסוק במקצוע, וכמכין אפשר יהיה לקבוע בתקנות הקלות בדבר התנאים הטועים למקום העיסוק. זה יפתח פתח להפלות חקיקות בלתי-מוגבלות לטובת ותושבי מזרח-ירושלים בהשוואה לתושבים של שאר חלקי המדינה. ואמנם בתנאים המיוחדים שבהם מדובר כאן, יש מקום להסדר מיוחד זה. הוא נותן ביטוי חד-משמעי לגישה האנושית העמוקה, המדינית את המחוקק והממשלה במסלול הבעיות והטועות למצבים הסללי ופגומים של התושבים החדשים שנכללו לפני שנה בתחום תחולתו של המשפט הישראלי. אם אלה החיים בשטח שהיה כבר קודם לכן שטחה של מדינת ישראל, בבואם לבקש רישיות, ישו חייבים למלא, כמו קודם, אחר התנאים הרגילים, שהם מורשים יותר, הרי עליהם להבין שהקלות אלו אשר יינתנו לתושבי מזרח-ירושלים מוגדרות לאור הנסיבות המיוחדות שנתהו עם איחוד שני חלקי העיר ומצוות על-פי ההנחיה האמיתית שאנחנו חוגלים בה: הנצחון אינו מעניק רק זכויות למנצח; הוא מטיל

שישה חרשים מיום תחילתו של חוק זה. משאלת השאלה: מה יהיה דרג של אדם אשר הגיש במועד הדחוי בקשה לקבלת רישון, אך לא קיבל כל ותשובה לבקשתו? נראה לי, כי הפתרון צריך להיות, שהאיש יהיה רשאי להמשיך בעיסוקו עד לשישה חרשים, או עד לקבלת התשובה, הכל לפי התאריך המאוחר יותר, וזאת כדי שיוכל לערער על תשובה שלא תיראה לו.

סעיף 16 דן בהמשכת פעולות במה וקובע כי אם הושלמה בניית יסודותיו של בנין על-פי רישון בניה שהוצא לפי הדין שהיה חל בשטח, זכאי בעל הרשיון — אם מסר תוך שנה מיום תחילתו החדשה על כוונתו להמשיך בפעולות הבניה — לקבל היחד במיה לפי הדין הישראלי. השאלה היא: מה הדין במקרה שפמשה הבניה מעל ליסודות? נראה לנו שבמקרה זה יש להחזיר את המשך הבניה לפי התכנית שאושרה. אלא אם כן המשך הבניה פוגע בטחיות.

עוד הערה אחת. אין בחוק הוראה לגבי החוקת רכיש נפקד על-ידי קרובי המשפחה כאשר ראש המשפ-חה נעדר. נראה לי שבמקרה זה רצוי היה לתת הגנה למשפחה, שתוכל להחזיק את הרכוש לפי חוק הגנת הדייר.

כאמור, תצמו מחייבים את החוק. יש בחוק זה כדי להשוות במידה ניכרת את זכויותיהם של תושבי ירוש-לים המזרחית לאלה של יושלים המערבית. השוואה של הזכויות בכל התחומים בבואו הזמן, כאשר התנאים יהיו בשלים לכן, תסייע לאיחוי הקרעים ולאיחודה המלא והשלם של ירושלים, על כל תושביה, הלסה למעשה.

היור א. בן-אליעזר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת קלינגהופר, ואחריו — לחבר-הכנסת אבנר.

יצחק ה. קלינגהופר (גח"ל):

אדוני הישוב ראש, כנסת נכבדה. החלטת הממשלה בדבר החלת הישראלי במזרח-ירושלים, החלטת שנתקבלה על-פי חוק והסמכה מ-27 ביני 1967, הייתה פעולה בת משקל מדיני רב. ברם היה כבוד מלכותה, שתרגום ההחלטה לשפת הביצוע בחיי יום-יום ייתקל בבעיות משפטיות שיהיו טעונות פתרון תחיקתי. הנה לפנינו הצעת חוק ממשלתית, שמטרתה לענות על דרישה זו של התאמת התחיקה לצרכים מעשיים שהתעור-חו בעקבות הכללת מזרח-ירושלים בתחום מחוזות של משפט המדינה.

המבמה הכללית המאפיינת את ההצעה היא — זה יוגד לשכחם של יומיה — להתחשב באינטרסים של תושבי אותו חלק של עיר הבירה ולבוא לקראתם. החוק כולו לטובתם. רק הוראה אחת תפגע לטובת יחידים, היא הוראת סעיף 5, המורה שרכוש יהודי, שהיה מוקנו לממנה הירחי על רכוש האויב, יוחזר לבעליו היהודיים — בין אם הממנה העביר אותו לרשות שלטונת ידון אחרים ובין אם לאו. בזה יתקן עול שנגרם למז-זות ולחידים, יש רק להצטרע על כך שהתיקן בא באיחור של שנה.

יהו הסעיפים של ההצעה ותכליתם בעיקר לקבוע סטיות מן הדין הישראלי, סטיות שהן, כאמור, לטובת אלה אשר ישבו במזרח-ירושלים ותחת שלטונה של ידון. החלטת חוקי ישראל הפסה אותם לנפקדים לפי

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

בכוד היושב-ראש, כנסת נסבדה. לפני שנה הצבעתי כעד איחוד ירושלים. בעד איחוד - לא בעד סיפוח. איחוד פירושו לשכוד מחיצות - מחיצות גיאוגרפיות, מחיצות לאומיות, מחיצות נפשיות. איחוד פירושו להביא חס אל ירושלים המאוחדת על שני עמיה, כאל בית ארץ-ישראל כולה על שני עמיה; כגשר בין שתי האומות.

ירושלים מקודשת לשני העמים. היא מעושרת דג-שום עמוקים לא רק בלב שלנו, אלא גם בלב העם השני. החוקה המשותפת הזאת לירושלים יסמלה להיות גשר לשלום. אולם ירושלים יכולה גם להיות סלע מחלוקת חמור יותר מכל סלע אחר. זהו המבחן האמיתי לכל מה שאנחנו עושים בירושלים. לצער, ההחלטה הזאת לאחד את ירושלים הסתלמה במידה רבה במציאות. וחוק זה המוצע לנו היום, דחוק מלתקן את המעוות.

רוחב-הלב של המצוה, אחת התכונות הנערצות ביותר במרחב שלנו, לא פתגלה בירושלים. פתגלתה מידה רבה של קטמניות. אני רוצה להקדים ולומר, שאיני מאשים בכך את כבוד השד המגיש את החוק הזה. להיפך. ידעים אנן שדווקא שר המשפטים הוא אחד הליברלים ביותר בעניינים אלה, ואולי השד הליברלי ביותר בממשלה.

לא חסרות דוגמות המוכיחות כי סיפוח ירושלים אינו איחוד אמיתי. הנה, למשל, פרשת גבעת-המבטור. סבר דוברי וגם מעל במה און על האסון האסוניטי שבהשחתת מץ ירושלים ללא תקנה. היום אני רוצה לדבר על צדק, על הצדק הלאומי.

דובר בשעתו על הקמת יישובים למען בני שני העמים כביכול. האם הובטחה אף לערבי אחד דירה בגבעת-המבטור? האם אין זו צביעות, כל מה שטענו כלפי העולם? האם לערבים בירושלים, המצויים בעד העתיקה בתצאי דוחק עצומים, זקוקים לדירות פחות מאשר מישהו אחר?

דוגמה אחרת: פרשת אבן-טור. שוב יש לשבח את שר המשפטים ואת עמיתו שר התקלאות, על כי תיקנו את המעוות. אבל אני שואל: איך יכול בכלל מעוות כזה לקרות? למה זה היה כל כך מובן כיאלו שהזקקים בתים שהיו שייכים לערבים ומסירים אותם ליהודים? מה היא הפסיכולוגיה הזאת אשר התבטאה בפרשה זו?

רק היום קראתי בעתון על קרן ממשלתית לעידוד קניית דמש של ערבים. עידוד - למי? האם זה עידוד לכולם, לכל אזרחי ישראל, בכללם תושבי ירושלים - או רק עידוד ליהודים, כדי שבעזרת הממשלה - ובתנאים מנטטיים, אגב - יוכלו להשתלט על דמש שהיה ערבי?

הצעת החוק הזאת, עם כל החיוב שבה, לקחה בחסר במידה רבה. קודם כל - הרי אין זה חוק לירושלים. ניתן להחיל חוק זה בכל מקום אחר בארץ-ישראל בלי החלטה של הכנסת. אני מצטער יסא, שהחלטה של אותו רגע, כאשר הצבענו על החוק המקורי לאיחוד ירושלים, הצבענו בעד חוק הנותן לממשלה את הסמכות הזאת. לסלול יהיה ברור שהכוונה היא לאיחוד ירושלים, ולא לשום סיפוח אחר. והנה החוק המוצע לפנינו, הבא בעקבות אותו חוק, מאפשר סיפוח כל שטח שהוא, אם מחד יחליט מישור, איזה חב בממשלה, לספח אותו.

עלי גם להבהיר חובות מוסריות, ותודעה זו היא שמתיב-טאות באופן ברור בהצעה שלפנינו.

אדוני היושב-ראש, לפני אותה אוריינטציה נסללה בהצעה ההזאת בדבר שופטים ומרכידין ותושבי מרחק-ירושלים. אלה שכיחנו בחלק ההוא של העיד כשופטים או היו בו עורכי-דין, יקבלו חבבות בלסט עורכי-דין במישרין מכוח החוק, מבלי שיהיונו להסבחן בבחירות של עורכי-דין ורים או בבחינות אחרות כלשהן. משמע, שייכלו מיד לעסוק במקצוע ערכת-דין ולמצוא מחייתם בעיסוק במקצוע זה. אף זו הקלה מאוד מרחיקת-לכת. עורכי-דין אלה לא יידרשו לדעת עברית ולא יידרשו לדעת את החוקים הישראליים. שוב לפנינו גיטטה מעשית מאוד של המחוקק הישראלי, שיש להבין אותה ולראותה כמציאת על רקע וההתרחשויות והאופי המיוחד של התפתחות העניינים.

הדאגה לנוחמלוציה של החיים בכל המגע למצבם של תושבי מרחק-ירושלים מביאה אותנו לבחינת האזרחות. ההצעה איננה דמה בפניה זו. ההנחה היתה כנראה, שבישלב זה טרם בשלה השכלה לפרדון תחיקתי. אני מצדד בהנחה זו. גם לי נראה, שטרם הגיע הזמן לקבוע הסדר לגבי אזרחותם של תושבים אלה. אבל בבוא העת יהיה עלינו, כך נדמה לי, לבחוק את האפשרות להעניק להם את האזרחות הישראלית בדרך כללית כלשהי ולא להשאיר בפניהם כדרך יחידה לכישית האזרחות את הדרך של התאזרחות אינדיבידואלית.

אדוני היושב-ראש, לבסוף ברצוני לומר, שלמרות שהתייחסתי בדברי לירושלים בכלל, אינני מעלים עין מן העובדה, שהצעת החוק שלפנינו יתעשה רחבה ומקיפה יותר. היא מביאה בחשבון אפשרות שיכונדד תטיל הממשלה את המשפט של המחירה על חלקים מספים של ארץ-ישראל. או יחול חוק חדש זה בארץ אוטומטי גם על אותם החלקים הנוספים, ולא יהיה צורך, לשם השגת אותן המטרות הרצויות, לקבל חוקים שיחילו עליהם הסדרים מיוחדים אלה. ואמנם הייתה הרחבה הזאת של החוק החדש נעוצה במהותו הכללית של חוק ההסמכה מיום 27 ביוני 1967, המסמך את הממשלה להחיל את המשפט הישראלי על כל חלק של ארץ-ישראל.

אדוני היושב-ראש, אף-על-פי-כן דוננו שרצוי להכניס בחוק הוראה מיוחדת שתהיה נוגעת רק למורח-ירושלים. כוונתי להוראת תשריד - ולדירה בלועזית. מיום קבלת חוק ההסמכה ועד היום היה חלף פרק זמן לא קטן ונבצע בשטח שצריך הרבה פעולות שהיו ברת-אם לדין הירדני, אך אולי לא היו כולן תואמות את הדין הישראלי. בודאי לא יהא זה רצוי שבישל כך תהייה הפעולות פסולות.

לסיכום אחרון ואומר, שהחוק הוא טוב וראוי שהכנסת תקבל אותו במהירות האפשרית. היות והוא מעניק לשרים סמכויות רחבות של חקיקת-משנה, אני מציע את התקווה שישתמשו בהן כדי להקל ביד מדיה על תושבי מרחק-ירושלים. זה יתרם לקירוב לבבות וליצירת אותה אווירה של הבנה הדדית שכולנו רוצים בה.

היו"ר א. בן-אליעזר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אורי אבנרי, ואחריו - לחבר-הכנסת שמואל תמיד.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
על כך אני רוצה לדבר, אני שמח שישראל אחת.
אדבר על זה מיד. לפניכן אני רוצה להתייחס לסעיף
קדמם.

ההצעה הזאת איננה משתלחת רכוש של תושב יחש-
לים, שעשה עתה תושב ישראל, בשאר חלקי ישראל.
איה צדק יש בזה? מה ההבדל בין בית בירושלים
העתיקה, בין בית בשטח ההפקד סביבול של אבנ-טור,
לכין בית ברחביה? למה לא להחזיר לערבי זה, שעכשיו
הוא יושב אורח ישראל, את ביתו ברחביה?

(שר המשפטים י. ש. שפירא קורא
קריאת ביניים)

אני יודע שהוא לא אורח ישראלי על זה עוד אדבר
לחוד. אבל הוא תושב ישראלי, למה לא להחזיר לו את
ביתו ברחביה, ואפילו ביפו? ואם הבית אינו ממצא עוד
בידי האמטורופים על רכוש הפקדים, אם עבר כדון
לדי אחרים, למה לא לשלם לאיש פיצויים? למה לא
לעשות את המעשה האחד הזה של רוחב-לב, שיכול
היה לשנות לחלוטין את שיטת ערביי ירושלים למעשה
הסיפוח? אין זה עניין של אידיאולוגיה. זה עניין של חבר-
פה. אפילו מי שדוגל בסיפוח — אולי יותר מכל אחד אחד
— היה צריך להיות מעוניין שאותם אלפים מתושבי
ירושלים המזרחית, שיש להם רכוש בירושלים המער-
בית, יחזרו לזה הרכוש. כולנו זוכרים איך ביום הראשון
שבו הופלה המחיצה בין שני חלקי ירושלים — הם רצו
לירושלים המערבית כדי לראות שוב את בתיהם. הם
נשארו קשורים אליהם. מן הדין ומן התבונה הוא להחזיר
להם את הנכסות על בתיהם, או לפחות לשלם להם
תמורה הוגנת.

שאל כאן חבר הכנסת טיאר מה דעו של ישראל
שהיה לו רכוש בחברון. ואני רציתי לשאול בדיוק אותה
שאלה בצורה הפוכה.

החוק הזה אומר שישראל ישרה לו רכוש בירוש-
לים העתיקה, ורכוש זה והפקע אחרי שחלק זה של
ירושלים הפך לחלק מהממלכה הישראלית — עכשיו
מוחזרות לו זכויותיו. סביר השה, איה מין מוסר הוא
זה? יחיד שהיה לו רכוש בירושלים העתיקה, מחזורות
לו זכויותיו בצורה זו או אחרת. ואילו ערבי שהיה לו
רכוש בירושלים המערבית — זכויותיו אינן מוחזרות
לו. אם מחזר על צדק — אז צדק אחד לכל. אם מחזר
על הפקעה, על העברת רכוש מלאם אחד לשני — זה
דבר אחר לגמרי. זה באמת מוסר הטנטטי.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):
לא ענית על השאלה של חבר הכנסת טיאר.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אני מוכן להרחיב את הדבר — לא הייתי מציע לכם
להרחיב זאת — ולהגיד: דין אחד ליחיד שהיה לו רכוש
בחברון לערבי הנמצא בחברון ושיש לו רכוש
ביפו. אתה מוכן להחזיר כל מי שרוצה לבוא היום למדי-
נת ישראל, הרוצה לקבל אזרחות ישראלית יחד עם
הרכוש שלו ביפו — בבקשה, בשתי ידי אחרתם על הצעת
חוק כזאת. כל רכוש יהודי הנמצא בשטח ערבי יחזר
ליהודים, וכל הרכוש הערבי יחזר לאותם ערבים המוכ-
נים לחזור למדינת ישראל, להיות בה אזרחים שווי זכו-
יות. אם אתה מוכן לזה — אני אחרתם על כך בשתי ידי.

דבר זה לא ייתכן. אנחנו נגיש הסתייגות, שבה ייאמר
מפורשות שהחוק המונח לפנינו כוונתו לירושלים, ולירוש-
לים בלבד.

עניין אחר: נאמר בחוק שתושב של השטח הנדון,
שנמצא בו ביום החלת המשפט הישראלי, לא ייחשב
כנפקד; מי שנעדרו בו ביום, ייחשב כנפקד. האם אין
אנחנו הולכים לחזור על חוק, שאני מתקשה להגדיר
אותו, את תוכנו המוסרי או הבלתי-מוסרי — חוק הנפק-
דים, שגרם אסון מה גדול במדינת ישראל, שהפך את ערביי
ישראל למתנגדי המשטר במדינה, שגרם לעולל ללא
סוף? האם לא נלמד שום דבר מלקח של עשרים שנה?
מה זאת אומרת שהיא היה שם באותו יום? ואם היה
באותו יום ברמאללה? ומה דעו אם הוא גר ברמאללה,
אבל חי בירושלים, עובד בירושלים, יש לו נכסים
בירושלים, כי הלא רמאללה אינה אלא פרבר של ירוש-
לים, חלק של ירושלים. והאם בגלל זה הוא צריך לאבד
את רכושו?

שמואל תמיר (המרכז החופשי):
אם היא חלק של ירושלים — אזי נצור גם אותה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אני מתנגד לצירוף. אני ומדבר עכשיו על זכותו
של הפרט, הפרט שיש לו רכוש בירושלים, שהוא חי
בירושלים, המפעל בירושלים — והוא גר בבית-לחם, הוא
גר בבית-ג'אלה, או ברמאללה ואפילו בשכם. האם בגלל
זה נגזל את כל רכושו? ואם הוא באמת תושב
ירושלים, אלא שבאותו יום לא היה בירושלים, באותו
יום היה בעמאן או באבנ-דאבי או בכוויית? והרי אנחנו
יודעים שתחת שלטון ירדן נפוצו תושבי הגדה המערבית
— בגלל אי-ביתיהם — נפתחו לכל עבר. אבל האיש הוא
איש ירושלים, הוא תושב ירושלים, משפחתו נמצאת
בירושלים, ואפילו אם הוא נאלץ לעבוד בעמאן, באבנ-
דאבי או בכוויית, כדי להרוויח את לחמו — האם
בגלל טענה פרמלית זו אפשר לגזול את רכושו? אנחנו
יודעים שרבים מהתושבים האלה נסעו למקומות שונים,
לעמאן, לכוויית, לקהיר ואפילו לאלג'יר, כדי לעבוד שם,
להרוויח כסף ולהשקיע אותו דווקא בירושלים. חלומם
היה לבנות בית בירושלים. האם אנחנו, שכל כך מרבים
לדבר על בניית בית בירושלים לעמנו, נוזול כל-כך
באותה תחושה כשהיא קיימת בעם השני? האם אין
אנחנו הולכים ליצור פה מעמד חדש של נפקדים-נוכחים
כאשר החרפה של נפקדים-נוכחים לא נמחקה עדיין
במדינת ישראל? האם אנחנו הולכים ליצור מראש חרפה
שניה כזאת?

כבוד השר, אנחנו מציעים — נציע זאת בהסתייגות
— להחיל את ההוראה הזאת על כל מי שהוא תושב
אמיתי של ירושלים, ואין נפקא מינה אם הוא גר
ברמאללה או בבית-לחם, ואם באותו יום היה בירושלים
או לא היה בירושלים. כל מי שעשאר קשור לירושלים,
כל מי שרוצה להיות קשור בירושלים, כל מי שרוצה
לחזור לירושלים תוך תקופה מסוימת ולקבוע את ביתו
בה — אני תושב שמדינת ישראל צריכה לקבל את פניו
במחלעת פתוחה.

אברהם טיאר (המרכז החופשי):
וסל מי שרוצה לחזור לחברון?

העיר העתיקה מהלכים ביחשלים העברית, ותושבי ירושלים העברית משוטטים בסמיטאות העיר העתיקה, וחיך על פני אלה ועל פני אלה. אמר את האמת, האם ציפית שכן ייראה איחודה של העיר זמן קצר כל כך לאחר המלחמה ולאחר עשרים שנות איבה ואוהד אדם השיב: אני מודה, המציאות הזאת חזקה יותר מכל ההתנגדות הפוליטית.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. נראה לי שכל חוק העוסק בנושא של ירושלים או של חלקים אחרים של ארץ-ישראל חייב להיבחן מזווית-ראיה זו, והיינו האם החוק יוצר מציאות שתהיה חזקה יותר מכל ההתנגדות הפוליטית. בחוק הנוכחי, לעניות דעתי, יש שלב חשוב ולא-מבוטל בכיוון זה. הצהר לומר: ישראליותה של הבינה חייבת להתקדם בד בבד עם זימה תחיקתית ואחחת לשילוב הדרגתי של ותושבי ירושלים, על שני חלקיה, לקראת אינטגרציה מתהדקת והולכת. מבחינה זו, בניגוד לחבר-הכנסת שופמן שדיבר קודם לכן, אין אני דואה פגם בכך ששמה של ירושלים אינו מזוהר בסתתות.

יוסף שופמן (גח"ל):

אני לא דיברתי על סתתות.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

אני מתכוון לסתתות הראשיות.

יוסף שופמן (גח"ל):

לא דיברתי על זה.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

אם לא ירדתי לשון דעתי על חבר-הכנסת שופמן, אני מצטער.

לדעתי, העובדה שהחוק הזה - ולכן התכוון גם חבר-הכנסת אבנרי - מתייחס לכל שטח שלפני יקום צו החלטת המשפט, העובדה הזאת יש בה חיוב, מפני שאין צורך שגשוג ונחיש חוק חדש לכל מקרה ומקרה. ואם נוסה לכך שאמנם צו החלטת המשפט יורחב וילך, החוק הזה יחול באופן מקביל, ובכך אני דואה תועלת וברכה.

עם זאת נראה לי שהחוק אינו מחזיק לכת די הצורך. קודם לגבי סעיף 4 האומר, שבית-המשפט לא יודק בכל עניין אורחי לטענה שפלוני שהיה תושב שטח תחולתו של הצו הוא איוב, אלא אם טען זאת הייעץ המשפטי לממשלה. נראה לי שאין אם רשאים ליצור אפילו פיקציה משפטית, או לא פיקציה משפטית, של טענה שאדם שהוא איש ירושלים הוא איוב. אם עבר על חוק בטחון המדינה בתחום הפלילי, אז רדאי אפשר להעמיד אותו לדין; אבל זה נכון לגבי כל אזרח ישראלי, יהודי או ערבי. אך אין מקום להשאיר רק לטיעון של הייעץ המשפטי טענת איובות לפני אדם שהוא איש הביתה.

אולם עיקר הסתייגותי לפני החוק נעוץ בעובדה שהחוק אינו מתייחס לרכיש של יושבי ירושלים המזרחית וירושלים המערבית וחלקים אחרים של ארץ-ישראל. אין אנו יכולים להחזיק את התכל בשתי קצותיו. אם ירושלים היא מדינת ישראל - והיא מדינת ישראל - ואם תושביה הם תושבי ישראל, אין אנו זכאים ליצור מצב שבו יגור אדם שיהיה חלק מאתנו - ואנחנו נעשה את הכל כדי להקמת לו זכויות וחובות - והוא

ברוך אזניה (מפלגת העבודה הישראלית):

אני רק חושש שההסכמה של שניכם יחד לא תועיל.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

אני מבטיח לך שאין הסכמה בין שנינו. כמו כל הטענות של אנשי הסיפוח והליברלים, כאשר שמם עליהן זכויות מגדלות - הן משנות את צורתן באופן די מזוהר.

כבוד השר עשה לי - לא קריאת-ביניים, אלא העוויית-ביניים, כאשר דיברתי על "אזרחים". נכון, ערביי ירושלים אינם אזרחים. הם רק "תושבים". מדוע זו שאלה יסודית ביותר.

אתם ומדברים על איחוד ירושלים; לא על סיפוח של שטח בלי זכויות לתושבים, אלא על ציחוף ירושלים למדינת ישראל, מתוך גישה ליברלית, מתוך כוונה לתת לתושבים זכויות מלאות, שוויון מלא.

לאן נעלמה כאן האזרחות? לאן נעלם הדבר הקודם לכל זכות על רכוש - זכויות האדם, זכויות האזרח, שוויון והזכויות? אם אין כוונה לתת אזרחות, פידע הדבר שאין כוונה לתת זכויות אזרח, אין כוונה לתת זכויות אדם, אין כוונה לתת לאנשים להשתתף בהכרעות דמוקרטיות משמעות: אין כאן איחוד כלל ועיקר. זה איחוד של שטח, אבל לא איחוד אמתית. זה סיפוח, ותו לא.

אני תממה על דברי חבר-הכנסת ראובן ארזי. הייתי מצפה ממנו לדברים כדורים. כשהוא מתרץ את עמדתו מופ"ם בעניין זה, הרי זוהי עמדה שאינה מוסיפה כבוד למפ"ם.

אומר עוד דבר אחד שמכר נאמר, ורק אביע את הסכמתי למה שנאמר. ואם אנשים אלה אינם אזרחים, ואין כוונה להתייחס אליהם כאל אזרחים - לא ייתכן שמישהו, ודאי זה גם הייעץ המשפטי של ממשלת ישראל, יכריז עליהם כעל אזרחים בלי קריטריונים הקבועים בחוק, בלי שייאמר בחוק למה הכוונה. אם כבוד השר יפרט למה הכוונה או לאיזה מקרים זה מכון - אז יש לקבוע קריטריונים בחוק, ותתדיין בכנסת, עוד בקריאה השנייה, אם קריטריונים אלה נראים לכנסת או לא.

כבוד היושב-ראש, דואי לא אצביע נגד חוק זה שהוא צעד גחל קדימה בכיוון הנכון. מסופקני אם אני יכול להצביע בעד חוק זה שיש בו ליקויים כה בולטים. לכן אמנע מהצבעה ואגיש לוועדה הסתייגות מרחיבה קות-לכת, ברוח הדברים שאמרתי. אני מקווה שהוועדה תביא את הדברים בחשבון ותתן על כל מהות העניין בכבוד-ראש.

הי"ר א. בן-אליעזר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת שמואל תמיר, ואחריו - לחבר-הכנסת אזניה.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. זמן לא רב לאחר תום מלחמת ששת הימים נדמן לי להיות בצוותא עם אחד מראשי הממשל האמריקני, שעה שביחשלים החלט באופן סופי לפרק ולתת את החומות המבדילות וחקיקות המפרידים בין שני חלקי העיר. לאחר דין עם אותו איש ממשל על זכותנו בירושלים כולה, כאשר מצינו איש איש את ימקווי האחד לעומת משנהו, אמחתי לי: ראית את הטלזוויזיה המראה את תושבי

עבריו לא יחול. המצב המלאכותי הזה לא יוכל להחזיק מעמד בצורה זו לאורך ימים, וממצב זה מתחייבות מסקנות מסוימות. המצב הזה מתבטל במיוחד לאור החוק הזה בחיי יום-יום, כפי שהוא בלתי קידם לכן בתחום המדיני.

אינני רוצה לעבור בישעה זו ובחדרונות זו אל השטח המדיני, אבל כשאנו מדברים על החוק כל חלקי העיר ועל הפיסחה הישראלית יותר ויותר, בד בבד עם גישה ליברלית מקסימלית לאזרחים החיים בעיר ומתגוררים בה, אינני יכול שלא להעיר על כך שבשני תחומים - בתחום האוניברסיטה העברית בירושלים ובתחום שדה-התעופה בעטרות - התהליך של קידום אופייה הישראלי של העיר מפגור בצורה מעוררת דאגה. ומשום שהדברים שלובים זה בזה וקלעים זה בזה אני מזכיר את הנושא הזה ברגע הנכון.

ולבסוף, אני חוצה לעצמי חובה להעיר לחברי של חברת הכנסת אבנרי, שאמר כי ישראל לא סיפחה את ירושלים, - ירושלים אוחזת, ירושלים לא אוחזת בעלמא, בתלמי. אכן, ישראל לא סיפחה את ירושלים. ישראל סופחה מחדש אל ביטחה, אל ירושלים השלמה והמאוחדת כבירה ישראלית לכל דבר, ובמיוחד שחוק זה מקדם אותנו בכיוון זה, נצביע בעדו.

הי"ר א. בן-אליעזר :

רשות הדיבור לחברת הכנסת אונא, ואחריו - לחברת הכנסת טובי.

משה אונא (מפד"ל) :

סביר הישג-ראש, כנסת נכבדה. איוחזה של ירושלים וציופה למדינת ישראל מעוררים בעיות מסובות, ויצרו מצב שלא קל למצוא את המוצא הנכון ממנו. כי הרי לא בדרך הכיבוש הרגילה הלכנו. כובש יכול למצוא לו דרכים פשוטות ביותר ותן שימש בכוחו ככובש. אנחנו, באיוחזה של ירושלים, הלכנו בדרך אחרת והתכוננו לדרך אחרת. יעל כן אנו נמצאים בסכך של בעיות שלא קל לפתור אותן.

על כן מוזן מדוע חוק זה בא באיוחזר לכנסת. כפי שיש לחבר, הוא הוגש לכנסת לאחר ביוררים ממשתיים. זכור לכנסת שחוק זה הובטח כבר לפני חודשים רבים, אך רק היום אנו דנים בו בקריאה ראשונה. אם אפשר היה להשהות הסדר הבעיות עד היום, הרי זה מוכיח מהמשלה התעלמה במידת האפשר מהבעיות שהיו מוכרחות להתעורר על-ידי המצב החדש. היא הלכה לקראת הסדר הבעיות מתוך התעלמות ממוקדים שהיו מביאים לידי סיבוכים ומעוררים בעיות שרק חוק חדש יכול היה לפתור אותן.

אני חייב לומר, שאנו יכולים לבדן את עצמנו, שלא נתקלנו בקשיים רבים בתחום זה. המקרה, שאירע בבתי אבד-טור, הוא מקרה בודד. ואף אני רוצה בהודמנות זו לבדן את שר המשפטים על שהלך בדרך הנכונה בהתייחסותו למקרה זה. יכולות היו להתעורר הרבה יותר בעיות, ואם לא נתעוררו, חושבני שזה סימן טוב לממשלה ולאדמיניסטרציה, ואולי אף סימן טוב לציוכור ההנהיג, שידע שלפניו לא רק שאלה של איחוד שטחים, אלא גם שאלה של איחוד אוכלוסין.

פתרון האבסורדים המשפטיים, שהיו יכולים להיווצר עקב מצב זה, ממלא עלול לעורר גם בעיות מדיניות.

יחל בקטמון ועיניו יוצאו דמיו יעלה לראשו והוא יישאל: מדוע הרכוש הזה אינו מחזור לי, או מדוע אינני מקבל תמורתו פיצויים? זה לא ייתכן גם מבחינה מדינית, גם מבחינה אזרחית, גם מבחינה מוסרית.

אני סבור ומשוכנע שהצדק והחכמה המדינית עולים כאן בקנה אחד. וגם לא ייתכן לדחות את הדבר ולעשותו שיעורין, שיעורין, טיפין טיפין. על-ידי כך אנחנו אמרים בעצמנו: יש שני חלקי ירושלים; העיר לא אוחזה סופית. יש לפחות חוק אחד המסדיר בין מזרח העיר לבין מערבה. עד כאן - אנשים שגרו עד ה-6 בימי זכאים לקבל את רכושם; מכאן ואילך - אינם זכאים. פחדו הדבר שאנחנו עוד שומרים על אישיותו קו חיץ בין מערב העיר ומזרחה. אי-אפשר שלא לדעת להתרומם לגדל האתגר, ככל שזה יעלה לנו בכסף וככל שזה יהיה כרוך בקשיים. בוחאי, אינני בא להציע שנפגע בזכויות שניקטו וחוקנו לצעד ג'. אם היום גרים אנשים באותו רכוש הנמצא בקטמון, אינני מציע שימשהו יוכל להיות אותם. אבל אם המפקח על נכסי נפקדים קיבל חוקה או זכות בנכסים הללו, ומשך השנים צבר כסף, עכשיו הזמן לתת אותו לבעליו. ולפי זה - העיר היא אחת. אין ממש מהמסקנה הזאת.

אני מרחיק עוד לסת. אני חושב - ואינני אומר שהדבר כרוך דווקא בחוק זה - שהסכמה וחבאה היא יותר קשה יותר מסובכת. אנחנו חייבים להתקדם לקראת שנינוים וחידושים בחוק האזרחות. תחילה אולי השתתפות בבחירות העירוניות, ובשלב אחד השתתפות בבחירות לכנסת. אינני אומר שלכנסת וחבאה, אבל בשלב מאוחר יותר - השתתפות בבחירות לכנסת. לא נוכל להתחמק מזה.

שר המשפטים י. ש. שפירא :

מדוע לא לכנסת הקומה?

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש) :

בעצם, מדוע לא?

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :

אם שר המשפטים סבור שמשדרו יכול לפעול בקצב מתאים, אני מסכים לו.

ברגע שאותה אומר שירושלים היא אחת והיא ישראל, מתחייבות מזה כל המסקנות. אבל אז יש צורך בחוק אזרחות חדש, עם הצהרה פאמטת למדינה, לכל אורן וכלל השטחים. אינני רואה כל פגם אם בחוק האזרחות החדש שלנו יתנו מתן אזרחות ביישיבה בארץ מספר שנים. אין כל פגם בכך. זה מקובל בכל העולם. אבל עלינו לגשת לחקיקת החוק הזה בכל מחדד החשש בכל האחרות.

אדוני הניש-ראש, הפגם היסודי והמרכזי הוא במלאכותיות המצב שנוצר, שהחוק הזה יחול על אישיותו פסיפס שיעורט במפה מלאכותית לחלטיין. כשהוא מוגיע לחיי יום-יום, לתחומה מעשית, זה בולט עוד יותר. ערבי שיוגור בבית-צפפה, שהיתה בחלק הירדני, יקבל את ביתו בחורה; הוא יקבל את ביתו בחלק המזרחי, לא בחלק המערבי. אבל בביתו, בבית-סמואל, בעזריה, בבית גאולה ובבית-לחם, יש החוק הזה בכלל לא יחול. הוא יחול לאורך המסדרון הצר הזה, המלאכותי מאוד, המוליך לשדה-התעופה בעטרות, לכל אורכו. אבל משני

להאריך אותן פעם או פעמיים אם התפתחות הדברים לא תהיה די מזהירה.

ברצוני להעיר עוד לסעיף 14, המורה שהאגפים שביהנו כשופטים או כעורכי-דין במזרח-ירושלים, באופן אוטומטי יהיו חברי לשכת עורכי-הדין. אני מטיל ספק אם הדברים צריכים להיעשות בצורה אוטומטית. אני מזהיר את לא מוטב להתחשב באיזה אופן עושה ברצונם של האגפים המוגנים בדבר. ייתכן שיהיו כאלה שלא רק שיאמרו ורצים בכך, אלא אף חושבים שזה פוגע בהם. נדמה לי שצריך למצוא דרך, אם לא להדוקק לפניה מצדם, לפחות לתת להם אפשרות לבטא את רצונם ולומר אם הם רוצים בכך או לא.

לבסוף ברצוני להעיר לסעיף 18, אם כי אני מבין שקשה למצוא לו מוצא אחד מאשר זה שהוצע על-ידי הממשלה. סעיף 18 אומר: "כל שר הממונה על ביצוע חוק, שהוראה מהוראות חוק זה מתייחסת אליו, רשאי להתקין תקנות לביצוע אותה הוראה, ורשאי הוא בתוך גות אלה לקבוע הוראות משלימות, להכביד הארכת מועדים, תיאום אגפות והפטרות מהן." אני מטיל ספק, או יותר נכון, אני חושש, שהוראה זו עלולה להביא לסיבוכים לא-מעטים. הייתי מציע לשקול, אם לא כדאי למסור את הביצוע של החוק לידי שר המשפטים, שרק הוא יעסוק בדבר, ובאותם מקרים שהדבר נוגע למשרדים אחרים, ותהיה עליו חובת התייעצות עם אותם שרים. נראה לי שמוכרח להתעורר כאן שאלת קונפליקט הסמכויות של המחזמים והשופטים, אם נחלק את הסמכות המוענקת לפי סעיף 18 לכל מיני רשויות ואחיד-כן פתוחה כיצד צריך להכיל את ההוראות האלה בחוק אחד. אפשר, כאמור, למצוא דרך ישיר המשפטים יהיה ממונה על ביצוע החוק, ולהטיל עליו חובת התייעצות בסוגיות השונות המוזכרות בחוק.

הי"ר א. בן-אליעזר :

רשות הדיבור לחבר הכנסת טובי, ואחרי - לחבר הכנסת ורדיגר.

תופי טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

בכד היושב-ראש, כנסת נכבדה. הצעת חוק הסדרי מינהל היא פרי כיבוש וסיפוח, המנוגד, לפי מילב הכרזתו ואמונתו, לאינטרס והשלום והיחסים בין שני העמים, מוגד לאינטרסים היסודיים של העם הערבי הפלשתינאי, ולכן גם לאינטרסים של עם ישראל. כמו-כן מוגד הדבר להחלטות ארגון האומות המאוחדות, המבטאות את דעת כל אומות העולם. איחוד של ירושלים ואינטרס כל תושביה וחלקיה יכולים להיות בנויים ורצוי שהיו בנויים על יסוד של שיתוף-פעולה חופשי וכן בין שני העמים, תוך כיבוד הזכויות הצודקות של שניהם. אבל כפיית צד אחד על הצד השני ושליטת זכויותיו הצודקות הן במגד לאינטרסים החוקיים של שני העמים בירושלים סלה.

רצוני להעיר כמה הערות בקשר לעניין ירושלים. בשבוע שעבר מחיע ואנו חוזרים גם השבוע ומתוועים נגד תהליך ההפקעת וההשתלטות על שטחים ובתיים של אוכלוסיית ירושלים הערבית, תוך גירוש תושבים מבתיים והריסתם, דבר שאנו קוראים לממשלה לבטל, מתוך דאגה לעתיד היחסים בין שני העמים.

ועוד, השמעות המתהלכות בדבר ביטול מעמד

על כן נראה לי שהדרך הנכונה תהיה לעשות רק את ההכרחי, כלומר להתקדם צעד-צעד, ולא לנסות לפתור כל הבעיות בבת אחת. על כן נראה לי שההצעות, שהושגו מעו כאן בקשר לחוק האזרחות, באו בהקדם רב מדי. אין צורך להקדים דברים, שההתפתחותם ותפחת חריפותם וחדדם יקרה.

חוק זה, אם הבינוני נכונה, מושתת על כמה עקרו-נות. עקרון האיגוף - לתקן את הפגיעות ביהודים ובתושבי ישראל שעשו בלאותו תחום שצורך למדינת ישראל; עקרון שני - שלא לפגוע בזכויות התושבים, עד כמה שהחבר ניתן; ועקרון שלישי - להחזיק את הדברים לתנאי החיים בדרך הנכונה ביותר, בדרך המונעת, עד כמה שאפשר, קשיים וסבכים.

אני חושב שגישה זו היא הגישה הנכונה, כפי שכבר הדגשתי, איננו הולכים בדרך של כיבוש, אלא בדרך של אינטגרציה. על כן אין לצפות שחוק זה יפתור את כל הבעיות. להיפך, אני חושב שכדור כלולו שחוק זה לא יפתור את כל הבעיות, וכבר רמז על כך שר המשפטים, שיש להימנע שבמשך הזמן נעמוד לפני בעיות חד-שות, שנצטרך לפתור אותן. טוב שמדע זאת ברגע שאנו גנים בחוק זה. כי בחוק זה נעשה נסיון להצטמצם בתחום מוגד ולמצוא לו את הפתרון הנאות.

ועתה ברצוני להעיר מספר הערות לכמה מסעיפי החוק, על עיקר הדין ותקיים בוועדה. גם לי נראה שהרגי דחה בסעיף 3, הדין בביטול נפקדות לגבי נכסים מסויימים, היא מצמצמת יותר על המינה. ההגדרה "אדם שבים תחילתו של צו החלטת המשפט נמצא בשטח תחילתו והיה תושב בו, לא יראוהו כנפקד...". נראית לי כהגדרה שרירותית, והייתי אומר אפילו - מקורית. איננו אומרים כאן מה הם הקריטריונים האמיתיים שאנו רוצים להחיל על-ידי כך אנו יכולים להביא לאי-צדק, שאיננו מתכוו-נים לו.

גם בעיית הנכסים של תושבי מזרח-ירושלים, הנמצאים בשטחים אחרים, איננה בעיה פשוטה, ונראה לי שאנו צריכים לתת דעתנו עליה. אבל בקשר לחוק זה, ומתוך רצון להתקדם צעד-צעד, אני מציע שנעשה בהגדרה זו למצוא את הדרך הקובעת קריטריון פחות מקרי, ומביאה לידי פתרון שהתושבים יראו בו פתרון צודק של הבעיות המתעוררות.

אני רוצה להעיר לסעיף 13, שלא ברור לי לגמרי האם הטבח שנקבע - "עיסוק אחד לפי הדין שהיה חל באותו שטח" - קולע למטרה. כלומר, מה שאנחנו רוצים לעשות הוא שיעשו שלא עמד בניגוד לחוק הקיים, או שהאדם שעסק בו מתוך זכויות סלוליות של האזרח זקוק לרשיון לפי החוק שלנו, ניתן להמשיך בו עד לקבלת רשיון. נראה לי שכאן צריך לכתור אולי במסח מסדר יותר.

ספק בעיני אם אפשר לקבל מה שנאמר בסעיף 13(1), שהתקנות המיוחדות צריכות להיות לזמן מסוים או לדרך-קבע. נראה לי שהתקנות האלה צריכות להיות רק לזמן מסוים. בסופו של דבר אנחנו צריכים להגיע לאינטגרציה מלאה ולראות לפעם את המטרה, שההבדלים בין התושבים ייעלמו לבסוף. אם גם בתוך כלולו שצריך להתקין תקנות מיוחדות, הייתי אומר שיש לקבוע בחוק שהן לזמן מסוים, ואפילו אם נצטרך

החוק הנדונה – המסיר את ההגדרה הפוגעת, את ההגדרה „נפקד“, היה צריך מומן לתקן את חוק נכסי נפקדים הפוגע ולבטל את פגיעותיו גם כלפי אזרחי ישראל.

וכאן קמה המחלה גדולה בקשר לביטול מעמד „נפקד“ לגבי תושבי ירושלים הערבית. נאמר שהם לא יהיו נפקדים בכלל גם לגבי נכסיהם ורכושם במדינת ישראל, אל, והנה באה הצעת החוק וקובעת שהם לא יהיו נפקדים אך ורק לגבי נכסיהם שהחזיקו בהם ביוני 1967. זאת אומרת: באים להרגיע אותם שלא יפקיעו את רכושם ונכסיהם שהם מחזיקים בהם עכשיו. כמובן, לחדד הזמאני זה, מלא הרחמים, לא נתגד. אך המצב העגום הזה רחוק מלהיות מצב של כיבוד זכויות ושיוויון זכויות, כשמדברים על החוץ „נפקד“ אך ורק לגבי רכושם ונכסיהם שהחזיקו בהם עד היום, אבל נכסיהם ורכושם בירושלים הישראלית ובישראל, שהיו להם לפני 1948, וישארו כמקדום אסורים עליהם. זהו דבר הממוקן את כל ההמחלה, הנעשית סביב החוק המוצע, מכל תוכן.

בעיית החזרת הרכוש הנטוש בירושלים המזרחית לבעלי המקדמים, הצעת החוק באה להסדירה, מעוררת שאלה קשה. אנו תומכים בהחלט בעקרון החזרת הרכוש הנטוש לבעלי. אבל אנו בעד תחילתו השווה של עקרון זה על כל תושבי ירושלים. וכשהוא מופעל רק לגבי חלק אחד, רק לגבי התושבים הישראליים – זה מראה את היחס של האיפה ואיפה ומבליט מדיניות פסולה, התופכת את כל הדיבור על שוויון זכויות לדיבורי סרק.

וכאן הערה על סעיף 2, הקובע שנכסי נפקדים לא יחולו על המקומות הקדושים. זה טוב. אבל מקביעה זו עדיין לא ברור שזה כולל גם את הווקף בירושלים. ידוע שנכסי הווקף המוסלמי בישראל הם נכסי נפקדים. מה יהיה המצב בירושלים – עוד לא ברור. קיימים חששות כבדים לגבי כוונת הממשלה, ורצוי להבהיר שסעיף זה חל גם על הווקף לכל סוגיו.

הערה נוספת על סעיף 3, הקובע שרק מי שהיה בירושלים בימי פרסום או הסיפוח לא יהיה נפקד. רבים הם מבין תושבי הערים והכפרים הסמוכים לירושלים הערבית, רבים מתושבי הגדה כיום הם בעלי נכסים ורכוש בירושלים. יש גם בני ירושלים שחזרו אחרי תחילת או הסיפוח ובמקרה לא היו באותו יום בירושלים. לפי סעיף 3 והגדרותיו כל אלה הם משוואים זכויות על רכושם. אנו חושבים שזהו עוול, שזהו דבר בלתי מסורי, שאין לקבל אותו ויש לתקנו ולהכתיב להם את קיום זכותם החוקית על נכסיהם.

והערה נוספת, לגבי סעיף 6, סעיף המטפל בחברות המשך פעולתן. הסעיף הזה הוא מעורב מאוד וטמונת בו סכנות לא מעטות. הוא קובע: „חברה שערך תחילתו של צו החלוקה המשפט היה מקום עסקיה הראשי בשטח פעולתה, והיא נוסדה על פי הדין שהיה חל באותו שטח, רשאית, על אף האמור בפקדות החברות או בהוקף נכסי נפקדים, תשי"ו-1950, להמשיך בפעולותיה עד תום שלושה חודשים מיום תחילתו של הצו או מיום תחילתו של חוק זה או עד שיחליט בית המשפט בבקשה שהוגשה לפי סעיף 9, הסל לפי המאוחר יותר.“ סעיף 9 קובע: „חברה כאמור בסעיף 6 שבאה, תוך תקופה של שלושה חודשים מיום תחילתו של צו החלוקה המשפט או מיום תחילתו של חוק זה, לפי המאוחר יותר, לדין סידור עם חברה רשומה בישראל להעביר לידיה את

של בית הדין השרעי הקיים בירושלים, דבר שנשמע מעל במת הבית גם היום, דבר זה מדאיג מאוד את הציבוריות הערבית בירושלים ובכל האזורים הכבושים, שראים בזה נסיון לפגוע במסורות הדת והמשפט הקיימים, אותם יש לשבד מתוך כיבוד זכויות העם בשטחי הכיבוש ומתוך מילוי התחייבות בין-לאומיות.

אנו קוראים לממשלה להימנע מצעד פוגע ומתגרה זה. העובדה שהממשלה אוסרת על בית הדין העליון לערעורים, שהיה קיים לפני הסיפוח ושמוקם מושבו היה בירושלים, גורמת לא מעט לשיתוק מערכת השיפוט האזרחי בשטחי הכיבוש ובגדה המערבית כולה. אני אומר זאת נוכח העובדה שהצעת החוק שאנו דנים בה באה לקבוע בסעיף 14, שעורכי הדין והשופטים הנמצאים בחלק הערבי של ירושלים יהיו חברי לשכת עורכי הדין, זאת אומרת, תהיה להם הזכות להופיע לפני בית המשפט. הדבר החשוב שיכול להחזיר את הפעולה המשפטית התוקפה שם הוא כיבוד זכות מערכת השיפוט האזרחי והדת הקיימת בכל שלביה. את זה תובעים אנשי המשפט ועורכי הדין הערביים בירושלים. וכאן מתחייבת שאלה: מאחד שיהחוק קובע בפסקנות שעורכי הדין והשופטים יהיו חברי לשכת עורכי הדין הישראלית, כדרך לאפשר לעורכי הדין למלא את תפקידם, שואלים: אנו מדוע צריך להתנות את מתן זכות הפעולה לעורכי הדין להופיע ולמלא את תפקידם בחיובם להיות חברים באגודת עורכי הדין בישראל, כשמשמעם שונים יש כאלה שאינם הוצים בכך זכות העבודה כעורכי דין אין להתנות בחברות בלשכת עורכי הדין בישראל.

ועוד דבר ביחס לירושלים, לא כל כך משפטי, אבל מוסרי מאוד, והוא שיוך לקדושת ירושלים. תושבי החלק הערבי של ירושלים מתלוננים על פריחתם של בתי שיעשועים וזלים בזמן האחרון, קברטים הפוגעים ברגשות תושבי העיר העתיקה. בתי שיעשועים אלה פורחים בכל מיני מקומות אסורים על-פי החוקים העירוניים והקיימים עד מלגני הסיפוח, לפני הכיבוש, וגם בירושלים הישראלית. גם בירושלים הישראלית הם אסורים. במשך עשרים שנה היו אסורים. אך כנראה יש מי שמעיד ומרשה פתיחת מסדות אלה, מתוך חיבובות פסולים. אנו קוראים לממשלה להתחשב ברגשות תושבי ירושלים ובקדושת ירושלים ולמנוע פתיחתם של מקומות שיעשועים וזלים, רעשניים ופוגעים בכל אינטליגנציית העיר.

ועתה כמה הערות להצעת החוק. הצעת החוק באה לתקן אחד הפגמים והפגיעות שער המשפטים כינה אותם „אנומליות“ שבאו עם הסיפוח. המצב המשפטי הפורמלי, שנוצר בעקבות קבלת חוקי הסיפוח, הוא שכל תושבי ירושלים הערבית מצאו את עצמם פתאים נפקדים, בהתאם לחוק נכסי נפקדים מ-1950, ומשוואים זכויות אפילו לגבי נכסיהם ועסקיהם שהחזיקו בהם לפני המלחמה ובעת הסיפוח וממשיכים להחזיק בהם, עד היום. תחילת המושג „נפקד“ על התושבים האלה, עם כל משמעותו, מחדש את השאלה עד כמה פגום ופוגע חוק נכסי נפקדים, שיצר עובדות עגומות ביותר בישראל גופה, כשרבים מתושבי ישראל ואזרחיה עדיין נחשבים נפקדים, ורכושם ונכסיהם עדיין אסורים עליהם. במקום לחוקק חוק ההפוך את תושבי ירושלים הערבית לנפקדים ואחר כך לחוקק חוק שני – הצעת

אברהם אדיגר (מועיל אגדת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. ההתגרויות מצד שכנינו לעבר במחלוקתו נמשכות טובי בנינו מוסרים את נפשם למען הבטחת שלומם ובטחונם של אזרחי המדינה. רק אחתה ליוונו למחנות עיזמים שני גיבורי ישראל, בני יקרים ולוחמים אמיצים, אשר חירפו נפשם למען בטחונם. השם יקדם דמם. דווקא בימים אלה אנו מתכנסים בבית הנבחרים הישראלי דנים בחוק הסדרי מנהל בשטחי ארץ-ישראל — ומכיון חים על-ידי כך לעמי והכל כי אנו עושים הכל להסדרת החיים היומיומיים התקנים בשטחי ארץ-ישראל שברשונו תנו.

חוק הסדרי המנהל בא גם להוכיח מה גדול אורך-רוחם ועד כמה אנו מוכנים, על אף היחס העניין של שכנינו, להמתין, מבלי להפוך שטחים אלה למסופחים. היחס שאנו זוכים לו מצד שכנינו משכנע אותנו יותר ויותר כי הגיע הזמן לחוקי קבע, לחוקים בלתי-מוגבלים בזמן ובלתי-מיתנים בתנאים, אנו צריכים להתחיל לחשוב על חוקים ישראליים וכל המשותמע מכך.

החוק המוצע בא להסדיר מעבר ותקין אל המשטר המשפטי הישראלי במישורים מסויימים בלבד. עדיין הוא רחוק מלהקיף את כל המישורים ובודאי עוד נזכה לחוקים נוספים שיוסיפו כל אחד ואחד בתחום אחר, עד לכדי הרכבת התמונה המשפטית בעיניים ישראליות. בעת שקיבלנו את החוק לחקיקה פקדת סדרי השלטון והמשפט (מס' 11), סבר אז העליון חששו, כי קביעת מסגרת להחלת המשפט, השיפוט והמנהל של המדינה על שטחים של ארץ-ישראל לא יהיה השלב האחרון. העלינו ספקות אם כדאי לעשות זאת בשלבים — שלבים בעוד שכל חלק מעורר הדים שליליים בעולם הגדול. אולי היה כדאי בפעם אחת, מתוך הסברה מקפת מוקדמת, לצאת ולהסיר ביד כי למען התושבים הערביים שבאזור ולמען יצירת אזור משפטי אחר, כפי שקיים אזור חיים אחד, יש להחיל את המשפט כולו על השטחים האלה. אמנם אז היינו עומדים לפני סערה, אולי לא קטנה, אך היא הייתה שוככת במהירות. כיום מצבנו, שכל תיקון, ולו הקטן ביותר, מעורר מחשבות והשגות.

אדוני היושב-ראש. סעיפים 2 ו-3, הדנים בכל הקשור לנכסים, מציעים שחוק נכסי נפקדים, תש"י—1950, לא יחול על המקומות הקדושים שבתחומי שטח שהוחל עליו המשפט והמנהל של המדינה, וכן כי תושבי של שטח כאמור, שמצאנו בו ביום החלת המשפט, לא ייחשבו לנפקד לגבי נכס המצא באותו שטח.

שני הסעיפים האלה כבר זכו לביקורת, ואולי צודקת מצד תושבי שטחים אלה. יש כאן שאלה, והיא מבטת מסעיף 2 — מהו המקום קדוש? האם ההסדר המשפטי למקום קדוש שאנו מכירים, הוא גם המתאים לשטחים אלה, או "מקום קדוש" הוא מקום שהדירים בסביבתו יגדירוהו כקדוש?

לגבי סעיף 3, האם פירוש הדברים שבעליו של נכס מסוים — נפקד, שבאותו היום יימצא בארץ, בביקור, לאחר שברח לירדן בעת הקרבות ולא היה בעת המפקד תושב הארץ — האם גם הוא יהיה זכאי לנכסו? אם כן, לפי סעיף 5 יצטרך האמטורפוס הסללי לשחררו לבעליו שאינו כעת תושב הארץ. יעילותו של סעיף 4 לשחרור הבעיה מוטלת בספק.

נכסיה והתחייבויותיה המצאים ב"ישראל", רשימת החברה הרשומה ב"ישראל למטות לבית-המשפט בבקשה ליתן צו המאשר את הסדור.

אנו שואלים כאן שאלות: מדוע חברה קיימת ופועלת בישראלים, שקמה באופן חוקי, חייבת לבוא לידי סידור עם חברה ישראלית כלשהי? מדוע היא חייבת להתמוג ולמסור את נכסיה לחברה ישראלית חדשה שתקום, כדי שיוחזרם כחברה בעלת ותקף פעולה? מדוע לא תחירי הממשלה בזכותה של כל חברה קיימת, שגרשמה והממשיכה לעבוד? מדוע לא תחירי בה הממשלה כחברה כשהיא לחמשיך במנהל עסקיה ועבודתה? זוהי זכותה האלמנטרית, ואין לבטל אותה. ומה? דין חברה שהיתה רשומה לא ברבת-עמון, אלא בירושלים מימי המנדט? מדוע היא צריכה להיחשם מחדש?

אלה הם סעיפים פוגעים. הם מקור לסחטנות ולרמיסת זכויות, שאין להשלים עמן. לא בין מגיני החברות אנו בדרך כלל. אבל כשהפגיעה בחברות אלו היא פגיעה כתוצאה משלילת זכות לאומית — אנו כקומוניסטים מותיעים נגד אפליה ופגיעה זו.

הוא הדין בשאלת רישום האגדות והשיתופיות. אנו מתנגדים גם כאן לרישום מחדש. מדוע צריך לרישום מחדש אגדה הקיימת ופועלת בהתאם לחוק שהיה קיים, ומדוע צריך למסור לשר שמכוונת להתקין תקנות מיוחדות לרישום מחדש של אגדות שיתופיות כאלה? אנחנו סבורים כי אגדה שיתופית הקיימת ופועלת ושגרשמה כחוק, צריכה להמשיך את פעילותה ללא כל הפרעה וללא צורך ברשיון מחדש.

הערה זו חלה גם לגבי סעיף 16, הקובע כי מי שקיבל רשיון לבניה וחקים יסודותיו של בניין, יהיה רשאי לקבל היתר בניה לפי הדין הישראלי. אנו שואלים: מדוע הוא צריך לקבל היתר חדש, מדוע פסול ההיתר שהוא קיבל ושלל-פיו בנה את היסודות?

בכל הגישה הזאת לא מובטחת ההמשכיות, אלא מסתמנת למעשה שלילת זכות והתנאות הכל בחסדי השלטון החדש. זאת אנו פוסלים.

אני מקווה ששר המשפטים יענה בתשובתו על הבעיות הקונקרטיות שהועלו, ולא בתשובה הסתמית, שלא יתווכח ולא יענה על מה שהוא יגידר כדברי הבלע של תופיק טובי, ביטוי השגור בפייה של כמה שרים.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

התחומה היא — לא להשמיע דבר בלע.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אין זו תשובה עניינית לבעיות הרציניות והחשובות בהן שהועלו.

אנו מינע מהצבעה על הצעת החוק בגלל הסתייגויות רבות והתנגדות לסמה מסעיפי החוק ונגלל הביקורת על מה שאיננו בחוק וצריך להיות בו. לא נצביע נגדו מתוך התחשבות בצורך החיוני לבטל את היתו של נפקד מהאוכלוסיה הערבית של ישראלים.

הי"ר א. בן-אליעזר:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ורדיגר, ואחריו — לחבר-הכנסת אדוני.

הנמצא בשלטונה של ישראל. איננו יכולים לפתור את כל השאלות בבת אחת. לכן אני טוען, שכל מי שרוצה בהדממות זו, כשאנחנו רוצים להיטיב, על פי חוק ולא בחסד, עם תושבי מזרח-ישראל, לפתור את כל הבעיות, הרי הוא מרחיק לכת, ולא רק מרחיק לכת, אלא מסבך על פתרון הבעיות שחוק זה מתייחס אליהן.

סעיף 3 צודק. אני אימד זאת בניגוד לחברי-הכנסת ארזי ואוניה. בסעיף 3 אמננו מוצאים קריטריונים לאדם שלא יראנו כנפקד בישראל. אני חושב שאין כאן מקריות, יש כאן שתי אמות-מידה — שאנחנו אדם נמצא ביום תחולתו של הצו בשטח התחולה, ושהיה תושב בו. אנד מאיזו בחינה אין כאן מקריות. סעיף זה פותר שאלה של החכמה. זה בלבד נותן לי את המושפעה של אי-מקריות, כי הרבבות נמצאו ביום תחילת צו החלת המישפט בשטח התחולה של ישראלים והם היו תושבים שם. כאשר נתאמן למצוא אמות-מידה משפטיות אחדות, נעשה סיבה אחר ונסתובב סביב סיבה נחפש כל האפשר. חיות הניתנות, ובסופו של דבר נגיע לאותה הגדרה הנמצאת בסעיף 3. אינני רואה שום אפשרות אחרת. כאשר חברי הכנסת הנכבדים דיברו כאן, חשבו על אפשרות אחרת ולא נמצאתה.

אורי אבנרי (העולם הזה — סח חדש) :
כל מי שהשופט קבע שהוא תושב ישראלי.

ברוך אוניה (מפלגת העבודה הישראלית) :
חברי-הכנסת אבנרי, האם אתה חושב שבניין זה אפשר שיעמד מישורו יתערב, במקום החוק עצמו? בזה לא ניכנה ולא ניושע, לכן חזרתי לנסח החוק. אני מבקש רק להדגיש, שהקריטריון בחוק סמל רבבות, והיצא מן הכלל, שזה יהיה תושב שלא היה נמצא בשטח התחולה, חל על המעטים. לכן אני חושב שזה קריטריון צודק.

הייתי רוצה להקדים, שכל המתווכחים שטענו נגד סעיף 4 הוכיחו בוויכוחים שגם לגבי חוק ליברלי, שהגיע עד קצה הגבול, אינם ותפסים את הנקשה. בסעיף 4 נאמר: „לא ידקק בית-משפט או בית-דין בכל עניין אזרחי לטענה, שפלוני, שהיה תושב של שטח תחולת של צו החלת המישפט, הוא אויב, אלא אם טען זאת היועץ המשפטי לממשלה או בא-מחז“. מה צריך היה להשיף? אלא אם הוא באמת אויב?

אורי אבנרי (העולם הזה — סח חדש) :
למה?

ברוך אוניה (מפלגת העבודה הישראלית) :
את שלי אמרתי בזה.

אורי אבנרי (העולם הזה — סח חדש) :
האם חסרים אייבים לישראל?

ברוך אוניה (מפלגת העבודה הישראלית) :
אל תלזה אותו יותר מדי. זו בעיה שאינני עומד לפתור אותה, כשם שאינני עומד לפתור את כל השאלה שהעלית בקשר לחוק נכסי נפקדים. קצת התפלאתי איך חברי-הכנסת תמיר, שאיננו חשוד בהליכה בעקבותיו בעניינים שאינם טוגעים לעניינים מרחיקי-לכת של הכנ"ס, בכל זאת רחץ בזה בעקבותיו.

חברי הכנסת, הצעת החוק שלפנינו סללת אף פיסקה בדבר הסכמי העבדות סממיות וכסכים מתוך השטחים ושל השטחים אל חברות ישראליות. אם כבר באה פסקה זו, מדוע לא יחולו במדון זה רוב סעיפי פקודת החברות בעיניים מחייבים, אלא רק חלקים? סעיף 13 (א) מכון להמשך התעסקותו של תושב השטחים בעיסוק שבו עסק סמוך לפני תחילת הצו. זהו ניסוח הגותן מקום רב לתמרון ועוד יותר מקום לקבלת אישורים מהשלטון הישראלי על עיסוקים שהוחל בהם ממש לפני כניסתו של החוק. האם לא היה יכול להימצא מפתח אחד לחלוקת רשימות עיסוק אלה? להיפך, תושב השטחים, שבעיסוקו המסויים לפי החקיקה הישראלי צריך רשיון, אך לא עסק בעיסוקו לפני תחילת הצו, מה יעלה בגורלו? האם יקשו עליו לקבל רשיון זה? מדוע הדבר אינו בא לידי ביטוי מספיק בחוק?

יש לראות בברכה את כל הסעיפים הנוגעים לשילובם המעשי של אנשי המשפט בשטחים בתוך האגודות המתאימות בישראל, וכן את סידור ענייני הרישום של הפטנטים, המדגמים וסימני המסחר, שהחוק החדש מביטח זכויותיהם על-ידי רישומם לפי דיני ישראל.

ברצוני להעלות עוד שני ההזתרים שחוק זה הביאני אליהם. הראשון — האם לאחר שיכונן השופטים ועורכי-הדין באגודות המקבילות בארץ, האם לאחד העברת סמ"כויות זכויות ושלום ובמסגרות בהתאם לאמור בחוק, האם לאחר כל זאת לא יהיה רצוי לשנות את ההגדרה „בישראל“ להגדרה „בארץ-ישראל“, כגון לשכת עורכי-הדין בארץ-ישראל וכו'?

שנית, כל חוק חדש בשטח שהיה קודם בחי מדינה אחרת — כן בעולם וכן גם אצלנו — מעורר חששות וחשדות ואצל התושבים. אין הם ידעו את מהותו ואין הם יכולים להיכנס לבדיקתו ומבחינה משפטית. מדוע לא נקח כל חוק כזה, שבמהותו לטובת תושבים אלה הוא, מדוע לא נקח אותו ונצא עמו אליהם, נסביר להם מהו ומהו מותגים להם סעיפי-המשפט? כן נסביר להם מה מטרותיו בעת הגשת החוק, זאת על מנת להוציא פחדים מליבם ועל מנת לבסס את רצוננו בשלום כן ואמיתו ובחיים של שיתוף פעולה מתוך הכרה.

סעיפתו תצביע בעד העבדות הצעת החוק לוועדה.

הי"ר א. בן-אליעזר :

רשות הדיבור לחברי-הכנסת אוניה, ואחריו — לחבר הכנסת כהן-צדק.

ברוך אוניה (מפלגת העבודה הישראלית) :

כבוד הישיב-ראש, כנסת נכבדה. אני רואה ברכה רבה בחוק המוצע ורואה סכד לממשלה ולשר המשפ"טים בהבאת חוק זה לדיון. אני מקווה שהדיון בוועדה לא יתעכב והחוק יבא לקראת שניה ושלשית תוך זמן קצר. והאמת היא, שכל דבר, בתקופתנו הסוערת, שבא להסדיר ענייני חיים של אזרחים, של תושבים, מעורר בבת אחת את כל השאלות המדיניות. אני מתייחס לחוק זה לא כאל חוק פוליטי, אלא כאל חוק שביסודו ההנהגה שאנחנו חייבים להציג לתושבי ישראלים המאחד-דת וראמנו לא מוצאת את ביטוייה בסעיפי החוק, והאת מפני שתפיסתנו הכללית היא, שעד אשר תבואה כל הב-עיות המסליטות על פתרון. אנחנו חייבים לדאוג לתוש-בים הערביים, גם בישראלים המאוחדת וגם בכל מקום

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

הוא פשוט קיבל רשות הדיבור לפני.

ברוך אוניה (מפלגת העבודה הישראלית):

נמח שאוניה היית מדבר ראשון. הייתי אומר: כיצד קרה, שבעניין שאיננו פרוצדורלי, אותה מעלה דעיון שהוא בשורתו דעיון של אור אבנרי ולא שלך, אבל יכול להיות שאיני מכיר אותך ואת מושגותך.

אינני מבין בשום פנים ואופן מדוע האדם הפרטי שישלטונות ירדן הקנו לו זכות על רכוש לא להם ולא לו, מדוע רכוש זה צריך להישאר ברשותו ומדוע זה צריך להישאר עניינו את זאת אני אומר לגבי הערת חברי הכנסת ארי.

אני מבין את סעיף 13 כך: סעיף זה אומר שיש חובה לקבל רשיון. זו הנקודה העיקרית: יש חובה לקבל רשיון. אלא מה? חובה זו אינאפשר לקיימה במהירות. לכן נותנים משך זמן של 6 חודשים.

אני מבין את חברי הכנסת וחיפיק טובי. הוא אומר שהוא בסל מחלק את ירושלים לישראלית הלא-ישראלית.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

סוף סוף משהו מבין אותו.

ברוך אוניה (מפלגת העבודה הישראלית):

בהחלט, אני תמיד מבין אותו.

אבל מה אנעשה אם אני חושב שירושלים כולה ישראלית? לכן כל המסקנות לגבי כל הדברים התומכים בעניין הן אחרות אצל. אותה אומר: למה חושב מזרח ירושלים צריך לבקש משהו? הלא הוא איננו בירושלים הישראלית. העורך-דין, בעל המלאכה, החברה - בעניין סולם נספחו הם אינם שייכים לירושלים האחת. לכן אותה מעלה את השאלות שאתה מעלה, ולשאלות אלה אינני יכול לתת לך אלא תשובה עקרונית, יסודית, שבעיני ירושלים כולה, זו של מזרח-ירושלים וזו של מערב-ירושלים, היא אחת ושליט בה החוק הישראלי.

אלם אינני רוצה לקפח את זכותו של חברי הכנסת חיפיק טובי. מצאתי עניין שאני מסכים בו לדבריו. כוונתי לטענתו נגד מוסדות שעשועים קלים האסורים גם על-פי החוק הישראלי. אם יש מוסדות שעשועים קלים האסורים גם על פי החוק הישראלי, הרי מסווג האיסור של החוק הישראלי אינם צריכים לקום לא בירושלים של מערב ולא בירושלים של מזרח. אני מוכרח להגיד, שכאשר שמעתי זאת אמרתי בלבי: אין אדם שאין לו ישעה. יש רגע שבו אני מזדהה עם תביעה מפורשת של חברי הכנסת וחיפיק טובי.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

לפניך עשה זאת היום חברי הכנסת צור.

ברוך אוניה (מפלגת העבודה הישראלית):

אני מרשה לעצמי להגיד שאין הדברים דומים. לכן אני חושב שנקבל את הצעת החוק. כמובן, אף פעם אין בכך התחייבות מראש, שהוועדה תקבל את כל הנוסח המוצע. אף-על-פי-כן, הניסוחים נראים לי, פרט לסעיף 18, בו אני מסכים לדברי חברי הכנסת אנא, הטוען שהאחראי לביצוע החוק צריך להיות ישר המשפטים והוא יתייעץ עם כל שר אשר מתחום ענייניו נמצאת בעיה הכריחה בביצוע חוק זה.

הי"ר א. בן-אליעזר:

רשות הדיבור לחברי הכנסת כהן-צידון.

איננו נוכח באלם.

האם שר המשפטים מוכן להשיב ולסיים את הדיון בקריאה הראשונה של הצעת החוק? - רשות הדיבור לשר המשפטים.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

אדוני הושב ראש, כנסת נכבדה, אני מחלק את ההערות שהושמעו כאן לשני חלקים. חלק אחד מוגע לפרטי פרטים, לדברים שבניסוח, שמקומם בהחלט בוועדה, ולא תהיה תועלת מרובה אם אטפל בהם כאן, מפני שזה לא נגמיר את העניין. אטפל אפוא בחלק השני, אשר אם כי הוא מוגע לפרטים - למעשה החוק כולו מורכב מפרטים - נראה לי שכדאי לגלות סבר בשלב זה את דעתי בעניין.

אגע בראש וראשונה בשאלת האזרחות של תושבי מזרח-ירושלים. אני לשיטתי, אני חושב שאזרחות, בדרך כלל, גם לפי חוק האזרחות שלנו, מטילה בעיקר חובות ומעט מאוד זכויות. היה זה קל מאוד לנסח סעיף האומר שכל תושבי מזרח-ירושלים הם אזרחי המדינה ולחייב אותם בדבר. אני מפקפק אם כל אזרחי מזרח-ירושלים רוצים לקבל אזרחות ישראלית כבר מהיום, כלומר להיות אזרחי המדינה.

חברי הכנסת שמואל תמיר הרחיק לכת בעניין זה. הוא רצה לאחוז את החבל בשני ראשו - לתת להם את האזרחות, כמובן לא היום, אלא כעבור שנה או קצת יותר, נאמר בתקופת כהונת הכנסת הבאה, אבל שתהיה כבר רחוקה דקלרציה על אזרחות. אני חושב שבעניין כמו אזרחות יש חובה לגבי כל אזרח לתת לו את האפשרות להיות אזרח וא לא להיות אזרח. אפילו לגבי עולים אנחנו נוהגים כך.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

זה נכון. אין חילקים על כך.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

המחזיק על מתן אפשרות לקבל אזרחות.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

אינני חושב שבשלב זה היינו עושים יותר מאשר דקלרציה ריקה מתוכן ממשי. אין לי ספק בדבר שממש-לה זו, וזו שתבוא אחריה, אוניה תהייה כרונית יפה יפה לתביעה מצד תושבי מזרח-ירושלים בעניין זה. יש ליקוי אחד שאני רואה בחוסר אזרחות, והוא: הזכות להיות עובד מדינה. אני חושב שבגדן זה יש לעשות ותיקון בחוק - אם בחוק נעסיד המדינה או בחוק זה - כדי לאפשר לתושבי מזרח-ירושלים להיות עובדי מדינה, כמו לכל תושבי הארץ הזאת.

אני רוצה להצביע גם על נסיון של דמוסטרציה אחרת, כמעט חסרת תוכן, אילו היינו אומרים שזה חל גם על נכסים שהם מעבר למזרח של ירושלים. כל המצוי אצל עניין זה ידע, שהתב הגדול, כ-90% מהנכס-סים האלה אשר נמצאים במזרח-ירושלים, נמכרו במשך השנים. בקו זה הלכנו בסעיף 5 להצעת החוק, הדין ברוב של יחידים אשר נמצא במזרח-ירושלים, דיברנו על החזרה של נכס אשר נמצא ושנשאר בידי שלטונות

כמו כל חברה, לקבל את כל ההחלטות, ללא תשלום ואגרה כלשהי.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש) :
עם כל הכבוד, הנוסח הוא קצת מסורבל.

שר-המשפטים י. ש. שפירא :

אינני יודע אם הנוסח הוא מסורבל. ייתכן שהוא מסורבל. בדרך כלל אני צריך לומר, נדמה לי שכבר אמרתי זאת, שתוקים לא רק שאינם דברי שירה, הם אינם אפילו פרוזה יפה. בפחזה, כשאנחנו חוזר על אותו ביטוי, או זה משעמם ומסורבל. במיוחד חוקים צריך להשתדל לחזור על אותן מילים אם יש לך אותה כוונה.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :
מה פשר הדבר — להתמזג עם חברה?

שר-המשפטים י. ש. שפירא :

העניין הוא פשוט מאוד. אנני מה הכוונה. אנשים באים לרושם החברות ורושמים חברה חדשה, ומעבירים לחברה החדשה את כל הנכסים של החברה הקודמת. ואז זו חברה רשומה כדת וכדין לפי חוקי המדינה, והם מהנים מכל הזכויות ונחשבים בכל החובות. אין פה כוונה שחברת אחד בע"מ תתמזג עם חברת ראובר בע"מ. אלא מה: שחברת אחד הירדנית, הירדקטור, בעלי המניות, מי שישנו, יבוא וירשום חברה ישראלית ששמה חברה אחד בע"מ.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :
לא כתוב כך.

שר-המשפטים י. ש. שפירא :

ייתכן שהדבר הזה לא הוסבר, כי בעניין זה נהגנו לפי חוק החברות הקיים שהשתמש בטבח זה. ייתכן שדבר זה טעון הסברה.

כל מה שאנחנו רוצים הוא כי במינימום של טרחה, במינימום של פרמיליות ובמינימום של הוצאות יהיו הדברים מסודרים. אין זה מספיק, חברי הכנסת טובי, שהממשלה נהגה עד היום כך שלא הפריעה לגמרי לחברות אלה להתקיים. אבל אם חברה זו תיגרס סחורה בקרדיט ולא ישלמו לה את החוב, והיא תגיש תביעה לבית המשפט, ויקום הנתבע או עורך הדין שלו ייגרס: חברה זו בכלל לא קיימת — לפי הקונצפציה של החוק יש סיכוי רציני שהנתבע המשתמש מלטלם לחברה הירדנית שמלכת הרווחים הוצאת את החוב, ייסח בדיון. אנחנו באים ואומרים: כך לא יהיה. נעשה את כל הצעדים הדרושים כדי שחברה זו תהיה חברה מוכרת על-ידי בית המשפט, מוכרת על-ידי החוק, ואז חברה זו שלא שילמו לה את החוב תוכל לתבוע את בעל החוב ממש כמו חברה בתל-אביב, בכפר סבא או בחיפה.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :
אגב, הנוסח הוא בדרך לחלוטין.

שר-המשפטים י. ש. שפירא :

איני רוצה לקחת כתר בעד ניסוח. אם הנוסח יימצא פהם מה יעשה, או בודאי שצריך לתקן אותו. אבל הכוונה בעניין זה בחברה.

ירדן, אולם אם הממונה הירדני על „רכוש האויב“ ממזרח ירושלים מכר בית למישהו וקיבל כסף — את הבית הזה לא יחזירו.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :
אבל יחזירו את הכסף.

שר-המשפטים י. ש. שפירא :

ממי יקבל את הכסף? מהממונה הירדני על רכוש האויב? ממשלת ירדן? הבעיה של החזרת הכספים, אשר נתקבלו בעד נכסים שנמכרו, נמצאת בטיפול מתמיד, ועניין זה טעון בירור רב. זאת אינך יכול לעשות על-ידי דמונסטרציה, שאנחה סרוב בסעף. איש שיבא לקבל את כספו, לא תגיד לו: נברר את זה. הברור עלול להימשך — אינני יודע כמה זמן. חוק זה כתוב בשביל תושבים, כדי שיוכלו להשתמש בו.

כבר עמד חבר הכנסת אונייה על הקונצפציה המיוחדת של חברי הכנסת תופיק טובי לגבי ירושלים, ירושלים היא עיר שהיתה שלמה, בלתי מחולקת, במשך למעלה משלושת אלפים שנה. קרחה לה אפיוחה, שבמשך תשע-עשרה שנה לא היתה עצמאית, חלק ממנה נכבש על-ידי מדינה זרה, מדינת עבר-הירדן המזרחי. ירושלים המזרחית נכבשה על-ידי הלגיון הערבי. ירושלים היא עיר שמלבד ההיסטוריה היהודית הארוכה והגדולה שלה, במשך המאה הזאת, המאה העשרים, היו רוב תושביה תמיד יהודים. והנה לפי הקונצפציה השלמה והמלאה של חברי הכנסת תופיק טובי יש שתי ירושלים, יש ירושלים הערבית, המזרחית, וזאת בחסדו של המלך עבדאללה, מנחתו עדן, ששלח את צבאותיו מעבר-הירדן וכבש חלק מהעיר, והפגין את רוב החושכים בחלק האחר של העיר. יתירה מזאת; כיבוש זה נעשה כפי שלא נעשה שום כיבוש בחלק זה של העולם. כל יהודי ממזרח ירושלים שלחו לשבי, באשר הוא יהודי; את המוקומות הקדושים, בתי הכנסת — והרסו; את בית הקברות — טימאו; את המצבות והפכו למדרכות ולקירות בבתי-שימוש. ולא שמעתי מחבר הכנסת היחיד או מהסיעה היחידה שיש לה קשרים מעבר לגבול אף מלה אחת של מחאה.

אם חברי הכנסת תופיק טובי אומר על הסעיפים 6 ו-9, שבא להסדיר את עניין החברות, שזוהי סחטנות או רמיסת זכויות — מדוע הוא כל-כך נאלץ אם אנחנו שאין רוצים להתווכח עם הדברים ואם מצינו אותם כדברי בלע?

חברי הכנסת טובי אינו רוצה לשמור על זכויות האנשים. הוא גם אינו יכול לשמור עליהן. על הזכויות האלה שומרת הממשלה בהצעת חוק זו. אבל מה שהוא מאוד מאוד לא רוצה, הוא שאדם יבקש רשיון. אנחנו אומרים שאם אדם בונה בית, הוא זכאי לקבל היתר, אבל המינימום הנדרש הוא להגיש בקשה לרשיון. אז הוא זכאי לקבל את ההיתר. אם יש חברה שתרשמה לפי חוקים של כובש עבר-אזור, שמשורה רשום ברוב המקרים בברכת-עמון — ואנחנו בדקנו זאת, עשינו סקר — חכ המנהלים יושבים בברכת-עמון, אנחנו אומרים: בכל זאת איננו רוצים להרוס את החברה; לא רק שאיננו רוצים להרוס אותה, החברה הרחשה לפי החוק הקיים, היא אינה קיימת; אנחנו אומרים: לא, נקים אותה לתחיה ונאפשר לחברה זו להירשם כדת וכדין

יפה לדבר על כך שחוק נכסי נפקדים הוא חוק פגום, ואפשר לדבר על חרפת הנפקדים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
זו איננה הגזמה, באמת לא.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

בוודאי שזו איננה, הגזמה. כשקמה מדינת ישראל היו חלקים גדולים של הארץ ריקים מבני אדם. הייתי אז בשיירות המדינה ואני ידע שכל כמה שיהתעכב חוק נכסי נפקדים, או כפי שזיה נקרא אז — ותקנות נכסי נפקדים, ממשיך עוד. כשיש נכסי הפקר, ממש הפקר, אין בעל בית ואין מי שישתלט על הדבר, נמצאים אנשים שישלחו חים את ידם בנכסים. חייבים היינו להטיל איזשהו משטר להגדלת הדברים.

זה יפה מאד, ואני אומר זאת בלי איחוויה, שחבר כנסת יהודי דואג לפלוני או לאלמוני הערבי הנמצא כאן ושבינתיים הנכס שלו נמכר, והוא נמכר לפני כך וכך שנים, ועדך הליחה יד בינתיים. מוכן שזה מצב קשה. אני שותף לדאגה זו. על כל פנים, במידה שאיני שותף לה — כי אינני הולך אותו לאורך כל הדרך — הריני מתייחס אליה באהדה.

אבל זה מוצלצל הרבה יותר רע מפי חבר הכנסת תופיק טובי. איפה חוק נכסי נפקדים של עיראק? איפה חוק נכסי נפקדים של מצרים? מה קרה לכל הרכוש הישראלי במצרים ובעיראק ובתימן?

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
אנחנו לא מסכימים עם החלטות רכוש גם שם.

שר המשפטים י. ש. שפירא:
תסלח לי. אני מדבר על המשטרים, הפרוגרסיביים שאתה תומך בהם עד טיפת הדם האחרונה לאורך הלהב. אתה לא מסכים, יפה מאוד. אני מרא מראש מזה.

מרבכי ביבי (מפלגת העבודה הישראלית):
לא מספיק רק לא להסכים. צריך גם לדעת למחות נגד זה.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
אנחנו אמרנו...

שר המשפטים י. ש. שפירא:
מזכר, בוודאי ההבדל הוא בזה שכאן יושבת תמיד, מישך כל עשרים השנים, מממשלה הכובאת את העניין, המתקנת כל שיטתן לתקן והעסקת גם היום בתיקון הדברים, ואינה מצפה לה שבוועידה פלוצית שתקיימה במקום אלמוני לא נתקבלה החלטה בעניין נכסי היהודים דים במצרים, בעיראק ובסודיה. מי ישלם בעד רכוש זה? אולי הייתי מכוון אותי לאיזו החלטה אנטוויטטיבית של התנועה שאחרי שייך לה — ובעצם אחרי שייך לשתי תנועות — שהייתם להחזיר ליהודים את רכושם, או חלק מרכושם? אני רוצה לדאוג החלטה של הממשלה שאחרי משתיין אליה, שמחתה על כך שגירשו את היהודים מהעיר העתיקה, שלקחו את בתיהם, שהפכו את בתי הכנסת שלהם לחורבות מחוללות.

לא בכדי לא הכנסנו פה שום דבר ביחס לבית הדין הישרעי. הייתי רוצה שתברר של חבר הכנסת תופיק טובי ידאג באותה מידה לבתי כנסת יהודיים בארצות הברית, כפי שאנחנו דואגים כאן למקומות קדושים ולבית הדין הישרעי. אבל איננו רוצים לעשות זאת לפני שבית הדין הישרעי יבקש זאת מאתנו. איננו רוצים להטיל עליהם את הטובה הזאת. נסבר אמרתי מעל במת הכנסת, כתשובה לשאלתה, שלא איכפת לי, ואולי איכפת לי, אבל לא כל כך, אם בית הדין הישרעי בירושלים מוציא צווים שאין להם ותוקף. לא נקוט בעניין זה יזמה מיוחדת כדי להסדיר את המצב החוקי של בית הדין הישרעי. אם יבקש זאת, או אם חלק מהציבור יבקש זאת, ימצאו אופן קשבת בממשלה.

אני רוצה להתייחס לסעיף 3. אמת היא כי בזמן שהתחלנו לנסח את החוק — וכאן יש מידה מסוימת של כשלון במסווח — לקחנו שני תאריכים: אדם שביים תחילתו של צו החלטת המשפט נמצא בשטח תחולתו והיה תושב בו, לא יראוהו כנפקד. אבל אם הוא ברח מירושלים לחמת-עמון, יהיה בכל זאת נפקד אם הוא נשאר בברית-עמון. בוועדה אסכים בוודאי שהמספר של הסעיף הזה יעולה ושתוקפו יורחב באופן שיחול גם על אדם שביים תחילת חוק זה נמצא בשטח תחולתו והיה תושב בו. בשבילי מספיק אם היה זה היום.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):
או בשטח ישראל.

שר המשפטים י. ש. שפירא:
זה דבר אחר לגמרי.

אני מקבל את הצעתו של חבר הכנסת קלינגהופר, שמאחר שעבר הרבה זמן, מוטב שיהיה סעיף של תשריר. אני רוצה לומר לחבר הכנסת אורי אבנרי, שהדברים לא השתנו כל כך לגבי מזרח-ירושלים כמו שעמדנו השתנה מאז ה-27 בינוי 1967. אמנם היה אז דיון בכנסת, שנמשך זמן לא רב, אבל היו כמה חברי כנסת שהצביעו יפה יפה בעד החוק וה"אחר" הזה, המשתרע על שורה אחת והאומר שהשיפוט והממשלה של המדינה יחולו בכל שטח של ארץ-ישראל שהממשלה קבעה בצו. זהו חוק מסגרת. עליו הצביעו כמה וכמה חברי כנסת. איני רוצה לחלק, קומפלימנטים לחבר הכנסת אבנרי. הוא די אינטליגנטי להבין שזה חוק מסגרת ושהוא לא חל ויק על ירושלים. הוא בוודאי יבין גם שלא היה כל קושי לסתוב שהשיפוט והממשלה של המדינה יחולו על מזרח-ירושלים, אילו הייתה כוונה לומר זאת. הוא הצביע בעד החוק, ואמר שהוא יצביע בעד.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אבל החדעתי שזה בגלל ירושלים.

שר המשפטים י. ש. שפירא:

יפה. יפה. אני בטוח בהחלט שהיום לא היה מצביע בעד החוק. אז הצבעת גם בעד ממשלת הליכוד הלאומי. אבל הדברים משתנים, ואין לי טענות. אבל להגיד שהקונפציה של הממשלה השתנה לגבי עניין זה, לגבי חוק זה, זה פשוט לא נכון.

חייבת לשאת בהוצאות הכספיות שגבתו על-ידי נזק זה.

שמואל תמיד (המרכז החופשי) :

מה ההבדל אם למחמד יש מגרש ברחוב יפו בחלק של מזרח ירושלים או ברחוב יפו בחלק של מערב-ירושלם, לים, והמגרש בשני המקרים רק?

שר' המשפטים י. ש. שפירא :

כבר אמר שמדחה לזין, כי אילו היו המשלים דומים למשלים, היה בא המשיח מזמן. ההבדל הוא בה, שלמעלה מ-90% מנכסי ירושלים במערה היו במשך תשע-עשרה שנה במצב של נפקדות. כולם היו במצב של נפקדות. 90% מהם מכרו או הוחזרו, נכסיהם, שנה בהם הכל. והמגרש שבמזרח-ירושלים לא חל בו שום שינוי, לא סתכמו ולא סכמו, רק מבחינת האמון מלכה החוקית. את האגומליה החוקית ואנו יכולים להסיר במחיר יד ובסעיף אחד בחוק. אינך יכול בסעיף אחד בחוק להסיר בעיית הנכסים במערב-ירושלים. אילו הוקן פרוכטמנט קשות מאד, הטענות ביחד רב ומעמיק. אני צריך למד שכאשר התחלתי לסתוב — יחד עם חברי — את חוק הסדרי מינהל, ביקשתי מוועדה שתבחן לי דפורט כעניין זה. עבר זמן ניכר עד שקבלתי את הרפורט. הרפורט נותן לי אפשרות לעשות אומדנה של העניין. אבל אומדנה אינה מועילה, כי אני צריך לדעת מה גורל של מגרש ברחוב פלמי מספר אלמוני. לשם כך יש צורך לעשות עבודה רבה. היא נעשית ותיעשה. השאלה לא תישאר גלגל פתוח. לא היתה ממשלה בישי-ראל — ואינני מדבר רק על הממשלה הנוכחית — שהת-ייחסה לעניין בקלות. לא היתה ממשלה כזאת. ואני מקווה שלעולם לא תהיה ממשלה שתתייחס לעניין זה בקלות. חברי חבתי הכנסת, אינני יכול למד יותר ממה שאמרתי בתחילת דברי; השתלט — גם חברי בוועדה, כאשר הכינונו הצעת החוק, וגם השרים בוועדת השרים, שדמה בהצעת החוק — השתלטו בכל המאמצים להקל על תושבי מזרח-ירושלים; לתת להם מקסימום האפשרות להיות להיכנס למסלול חיים נורמלי.

אלם אמרתי ואני חוזר ואומר: יש מספר בעיות, שאולי לא ראינו אותן, ונראה אותן במשך הזמן. אני יכול להסיף שיש מספר בעיות, שראינו אותן, כמו בעיית האזרחות, ובעיית בתי-הדין השרעיים אבל חשבנו — אחרי שיקול — שאזרחות אין מטילים; אזרחות מקנים. על כל פנים לא מדינת ישראל תטיל אזרחות. היא תקנה אזרחות למי שירצה בה. אני זוכר את הוויכוח בכנסת והערה על בעיית האזרחות הכפולה. עמדנו בתוקף על כך שבעניין זה יקבע רצונו של האדם. על אחת כמה וכמה ביחס לבתי-הדין השרעיים. אינני תמים-דעים עם חבר-הכנסת אזניה ביחס למועדוני לילה וכו' במזרח-ירושלים. אני חושב שהחיים בכללם משתנים. ולא כל מה שאומרים סתמי הדת, שהייתם להאזין להם, צריך לקבל כמטבע העובר לסוחר.

ברוך אזניה (מפלגת העבודה הישראלית) :
התכוונתי רק במידה שהחוק אוסר זאת.

שר' המשפטים י. ש. שפירא :

אני מבקש לגלות קיומם מאד במזרח של יחסי-לים ובעיר העתיקה. אני חושב את האזרחים, אני חושב

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :
זאת אמרו בזמן מעל במת הכנסת.

שר' המשפטים י. ש. שפירא :

„אמרתי“ יש לך ולתנועתך השפעה יותר גדולה בסוריה מאשר להניד משהו מעל במת הכנסת. ובסוריה זאת יעזרו את כל רכוש היהודים.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :
זה לא לעניין.

שר' המשפטים י. ש. שפירא :

בזאתי „זה לא לעניין“. את התקציב העיקרי של סוריה מכסה המועד, ואין בתקציב זה שום הקצבה לשלם ליהודי סוריה, ליהודי דמשק, סעד רכושם שצדד.

מנחם כהן (מפלגת העבודה הישראלית) :
אין לו שם שום השפעה.

שר' המשפטים י. ש. שפירא :

פה — אין לו שם — יש לו השפעה.

מנחם כהן (מפלגת העבודה הישראלית) :
יעו ללכת לסוריה. הוא לא ייחזר משם.

שר' המשפטים י. ש. שפירא :

אינני בטוח כל-כך.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :
אני אשאר כאן, אל תדאג.

שר' המשפטים י. ש. שפירא :

חבר-הכנסת תמיד מתבקש לא להשתמש בביטויים שאין להם שחר. הוא אמר שעל-ידי הבחנה בין נכסי נפקדים במזרח-ירושלים לבין נכסי נפקדים במערב-ירושלים, ובין נכסי נפקדים במזרח-ירושלים לבין נכסי נפקדים בכל המדינה — אנו מקימים חיץ בין מזרח-ירושלים ובין מערב-ירושלים. אילו היו הערבים נשארים בביתיהם אחרי מלחמת השחרור ולא יוצאים מהארץ, בודאי שלא היינו מחזיקים חוק נכסי נפקדים, כי לא היתה נוצרת הבעיה של נכסי נפקדים. העובדה היא שלפני ה-5 ביוני ראינו את כל תושבי מזרח-ירושלים לים כנפקדים, בצדק, כפי שאנו רואים כנפקדים את כל אלה התושבים בסוריה ובעבר-היידן. אחרי מלחמת ששת הימים, אחרי איחודת של ירושלים, ניצד מצב אחר, כאשר חלק מאנשים אלה ומשטח זה נכללו בשלטון מדינת ישראל. ירושלים חזרה למצב שהיה קיים שלושת אלפים שנה מינוס תשע-עשרה שנה, וכולם יושבים בבתיהם, פרט ליחידים יוצאים מן הכלל.

האפטרופוס לא הרים אצבע כדי לקחת רכוש ולהשתלט עליו. ואם נעשה מה שנעשה בטעות באבו-טור, הרי זה נעשה מתוך פירוש בלתי-נכון, שישטח ההפקד היה שייך למערה של ירושלים, והביתים עמדו ריקים. האפטרופוס אמר: אם הביתם עומדים ריקים, אני צריך לקחת אותם. כאשר מדע הוצר לממשלה, חברי, שר החקלאות, ואני עבדכם אמרנו: לא, כזאת לא יהיה. ואם הפקדים עשו כטענתם מה שעשו ונרצו נזק לאנשים שגבסו לזכות, והוציאו כסף — הממשלה

חיו"ר א. בן-אליעזר :

למני הבית יש רק הצעה אחת - להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט. אני מעמיד את ההצעה להצבעה.

תצביע

ההצעה להעביר את הצעת חוק הסדרי מינהל, תשכ"ח-1968, לוועדת החוקה, חוק ומשפט נתקבלה.

חיו"ר א. בן-אליעזר :

הישיבה הבאה של הכנסת - מחר בשעה ארבע אחרי הצהריים. ישיבה זו נעולה.

את האחריות, אני חתום את לבשים. חתום מאד השתנה. הממשלה לא תדוים אנשים ללכת לקלובים ואז מועדוני לילה. אם היא תאסור זאת - זאת שאלה אחרת לגמרי. לא הופתעתי מדבריו של חבר הכנסת טובי, שהיה לאורך כל החזית במשך כל השנה באי-סוף הרעיונות המונקדמים: כוונתי חת, בעלי נכסים, שמירה על הקיים. למסורת זאת אני רגיל מיום בואי ארצה. חמיד דיברה המסלול הקומוניסטי כלשון אחת, בשפה אחת עם כוונתי הדת המוסלמית, וזאת לא חלילה מתוך אדיקות, אלא מתוך מחוות פוליטיות.

אני מבקש להעביר את החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

הישיבה נעולה בשעה 21.22.